

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Αριθμ. Πρωτ.: 1464
Ημερομηνία: 23 / 02 / 2023

ΣΧΟΛΗ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΟ ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΔΕΚΑΕΤΙΑ ΤΗΣ
ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ (1974 – 1984)
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΑΛΚΗ ΑΛΚΑΙΟΥ

Αναστασία Νικολοπούλου

Επιβλέπουσα: Ασπασία Θεοδοσίου

Άρτα, [2023]

**THE POLITICAL SONG DURING THE FIRST DECADE AFTER
THE JUNTA (1974 – 1984)
THE CASE OF ALKIS ALKAIOS**

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Άρτα, [Φεβρουάριος, 2023]

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής: Ασπασία Θεοδοσίου, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
2. Μέλος επιτροπής: Ηλίας Σκουλίδας, Επίκουρος Καθηγητής
3. Μέλος επιτροπής: Αντώνης Βερβέρης, ΕΔΙΠ

© Νικολοπούλου, Αναστασία, 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση περί λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους.

Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Νικολοπούλου, Αναστασία

[Υπογραφή]

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ - ΑΦΙΕΡΩΣΗ

Η παρούσα εργασία αφιερώνεται

στην Άννα Ο. και στον Γ.

με την ελπίδα να παιχτεί κάποια στιγμή

η παρτίδα μας.

Για τον Αλκαίο.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αφορά το πολιτικό τραγούδι και κυρίως τον πολιτικό στίχο κατά την πρώτη δεκαετία της Μεταπολίτευσης στην Ελλάδα (1974 – 1984) και μελετά την περίπτωση του πολιτικοποιημένου ποιητή – στιχουργού Άλκη Αλκαίου, κυρίως κατά την πρώτη στιχουργική του περίοδο. Στόχος της εργασίας είναι να ερμηνεύσει και να αναδείξει τη συμβολή του Άλκη Αλκαίου στο πολιτικό τραγούδι της εποχής, καθώς και τη συνολική συνεισφορά του στο ελληνικό τραγούδι της περιόδου. Κύρια εργαλεία της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα εργασία αποτέλεσαν η βιβλιογραφική έρευνα, η καταγραφή και μελέτη συνεντεύξεων και η ανάλυση-ερμηνεία τραγουδιών του δημιουργού από την πρώτη στιχουργική περίοδο, η οποία επιλέχθηκε με κριτήριο τον έντονα πολιτικοποιημένο χαρακτήρα των στίχων.

Λέξεις-κλειδιά: πολιτικό τραγούδι, Μεταπολίτευση, Άλκης Αλκαίος, Εμπάργκο

ABSTRACT

The present thesis concerns the political song and more specifically the lyrics in political song during the first decade after the fall of the Junta regime in Greece (1974 – 1984); it studies the case of the politicized poet-songwriter Alkis Alkaios, mainly during the first period of his work. The aim of the paper is to interpret and highlight the contribution of Alkis Alkaios to the political song of the time, as well as his overall contribution to the Greek song of the period. The methodology used in this work consists of bibliographic research, analysis of interviews of artists related to the research and the analysis-interpretation of specific songs of Alkis Alkaios, songs which belong to the first lyric period which was chosen based on the highly politicized character of the lyrics.

Keywords: political song, political changeover, Alkis Alkaios, Embargo

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα κατά την πρώτη δεκαετία της Μεταπολίτευσης (1974 – 1984)	4
1.1 Πολιτική, κοινωνία, ιδεολογικές και καλλιτεχνικές τάσεις	4
1.2 Πολιτικό τραγούδι: ορισμός, χαρακτηριστικά, περίοδοι και κύριοι εκπρόσωποι	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 Άλκη Αλκαίος: ο βίος και το έργο του	30
2.1 Η βιογραφία του Άλκη Αλκαίου	30
2.2 Η συνεργασία με τον Θάνο Μικρούτσικο	36
2.3 Το έργο του Άλκη Αλκαίου: θεματικές και περίοδοι	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 Πολιτικό τραγούδι: η περίπτωση του Άλκη Αλκαίου	55
3.1 Πρώτη στιχουργική περίοδος.....	55
3.2 Ανάλυση – ερμηνεία στίχων	60
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	76
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	79
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	80
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	84

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Με την παρούσα εργασία κλείνει ένας πολύ σημαντικός κύκλος για εμένα. Η φοίτησή μου στο Τμήμα Λαϊκής και Παραδοσιακής Μουσικής υπήρξε καθοριστική για την πορεία μου ως άνθρωπος και ως μουσικός. Η ιδέα για μια εργασία πάνω στο πολιτικό τραγούδι γεννήθηκε τα τελευταία χρόνια, λόγω προσωπικών αναζητήσεων και πυροδοτήθηκε από την σχετικά πρόσφατα στενή επαφή μου με το έργο του Άλκη Αλκαίου, καθώς και με πρόσωπα από το οικογενειακό και φιλικό του περιβάλλον. Έτσι μέσα από την μελέτη της βιβλιογραφίας και σχετικές συζητήσεις, προέκυψε αρχικά η ιδέα και η ανάγκη της διερεύνησης του πολιτικού στίχου στο έργο του Άλκη Αλκαίου, η οποία διαμορφώθηκε σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο για την διεκπεραίωση της παρούσης εργασίας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους καθηγητές της σχολής για τα εφόδια που μου προσέφεραν και ιδιαιτέρως την επιβλέπουσα καθηγήτρια της παρούσας εργασίας Θεοδοσίου Ασπασία για τη βοήθεια, την καθοδήγηση, τις υποδείξεις και την άριστη συνεργασία που υπήρξε μεταξύ μας για την διεκπεραίωση της εργασίας. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την αγαπημένη μου οικογένεια για την αμέριστη στήριξη, βοήθεια και αγάπη, καθώς και τους φίλους μου για την αγάπη και την παρουσία τους. Την Λέκκα – Νίκα Ελευθερία που χάρι σε αυτήν έμαθα πολλά χρήσιμα πράγματα για τον Άλκη Αλκαίο και ήταν πάντα εκεί να με στηρίζει και να με βοηθά με το χαμόγελο, τις γνώσεις και τις συμβουλές της. Και τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς για την αμέτρητη βοήθεια, στήριξη, αγάπη και τις πολύτιμες συμβουλές το Γιώργο, ο οποίος υπήρξε και αυτός ένας καθοριστικός παράγοντας να έρθω πιο κοντά στον Αλκαίο και την πατρίδα του. Σας ευχαριστώ!

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στο πολιτικό τραγούδι κατά την πρώτη δεκαετία της Μεταπολίτευσης στην Ελλάδα (1974-1984) και μελετά την περίπτωση του ποιητή – στιχουργού Άλκη Αλκαίου ως προς την πολιτική διάσταση του έργου του. Συγκεκριμένα, επικεντρώνεται στην περίοδο 1978-1982 κατά την οποία κυκλοφόρησαν τα τραγούδια του εν λόγω δημιουργού, τα οποία έχουν χαρακτηριστεί ως «πολιτικά». Εν όψει των αναγκών της έρευνας, κρίθηκε αναγκαίο να διευρυνθεί το χρονικό πλαίσιο της εργασίας καλύπτοντας έτσι μια ολόκληρη δεκαετία προκειμένου να υπάρξει μια ευρύτερη εικόνα σχετικά με το πλαίσιο της εποχής και το πολιτικό τραγούδι της περιόδου. Επιπλέον, η μελέτη εστιάζει περισσότερο στο στιχουργικό μέρος των τραγουδιών και όχι στη μουσική σύνθεση, λαμβάνοντας υπόψη βέβαια τις σχέσεις στίχος – μουσική και στιχουργός – συνθέτης, μέσα από τις οποίες δημιουργείται ένα τραγούδι.

Η εργασία αποτελείται από τρία κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια εκτενής αναφορά στο γενικότερο πλαίσιο της περιόδου 1974-1984 στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στα πολιτικά, κοινωνικά και ιδεολογικά χαρακτηριστικά της, καθώς και στα καλλιτεχνικά ρεύματα. Στη συνέχεια αναλύεται η έννοια του πολιτικού τραγουδιού στην Ελλάδα και παρουσιάζονται σημαντικές παράμετροι σχετικά με αυτό: ορισμός, χαρακτηριστικά, περίοδοι και χαρακτηριστικά της κάθε περιόδου, κύριοι εκπρόσωποι.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η βιογραφία του Άλκη Αλκαίου και γίνεται αναφορά στις πολιτικές πεποιθήσεις του. Ακολουθεί η ενότητα που αφορά τον Θάνο Μικρούτσικο και την καθοριστική συνεργασία του με τον Αλκαίο, καθώς και μια σύντομη αναφορά στις συνεργασίες του Αλκαίου και με άλλους καλλιτέχνες. Έπειτα παρουσιάζεται η εργογραφία του Αλκαίου, εκτός και εντός της δισκογραφίας. Αναλύονται οι στιχουργικές περίοδοι του έργου του και τα χαρακτηριστικά τους.

Το τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας αφορά την πρώτη στιχουργική περίοδο του Αλκαίου, στην οποία δεσπόζει ο δίσκος «Εμπάργκο». Γίνεται μια εκτενής αναφορά στα χαρακτηριστικά της περιόδου και έπειτα ακολουθεί η ανάλυση και ερμηνεία συγκεκριμένων τραγουδιών ως μελέτες περίπτωσης του πολιτικού τραγουδιού της περιόδου.

Σκοπός της εργασίας είναι να εντοπιστεί η ταυτότητα της πολιτικής του σκέψης του Άλκη Αλκαίου, η διαφορετικότητα της στιχουργικής του, καθώς και η συμβολή του στο πολιτικό τραγούδι της εποχής και όχι μόνο.

Πριν ξεκινήσουμε την εργασία, κρίνεται απαραίτητο να επισημανθεί ότι ο Άλκης Αλκαίος χαρακτηρίζεται στο συγκεκριμένο πόνημα με διαφορετικούς τρόπους. Αυτή η «σύγχυση» παρατηρήθηκε σε πλήθος πηγών που σχετίζονται με το όνομά του και έτσι ακολουθήθηκε και εδώ. Αλλού λοιπόν αναφέρεται ως στιχουργός, αλλού ως ποιητής, αλλού ως στιχουργός - ποιητής και αλλού ως δημιουργός. Ο ερευνητής εδώ δεν ενστερνίζεται κάποιο συγκεκριμένο χαρακτηρισμό, γιατί αυτό απαιτεί ένα άλλο επίπεδο συζήτησης και έρευνας το οποίο δεν απασχολεί την παρούσα εργασία.

Κύρια εργαλεία της μεθοδολογίας που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα εργασία αποτέλεσαν η βιβλιογραφική έρευνα, η καταγραφή και μελέτη συνεντεύξεων και η ανάλυση-ερμηνεία τραγουδιών του δημιουργού από την πρώτη στιχουργική περίοδο, η οποία επιλέχθηκε με κριτήριο τον έντονα πολιτικοποιημένο χαρακτήρα των στίχων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα κατά την πρώτη δεκαετία της Μεταπολίτευσης (1974 – 1984)

Η εργασία επικεντρώνεται στο πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα κατά την πρώτη δεκαετία της Μεταπολίτευσης (1974-1984). Προκειμένου να έχουμε μια πλήρη εικόνα για το πολιτικό τραγούδι της περιόδου που μας απασχολεί, κρίνεται αναγκαίο να σκιαγραφήσουμε το πλαίσιο της εποχής καθώς και την ευρύτερη έννοια και τα χαρακτηριστικά του πολιτικού τραγουδιού κατά την ίδια περίοδο.

1.1 Πολιτική, κοινωνία, ιδεολογικές και καλλιτεχνικές τάσεις

Πολιτικά γεγονότα

Κατά την περίοδο της επταετίας (1967-1974) η Ελλάδα ζει υπό τους όρους που επέβαλε η δικτατορία. Διαδραματίζονται πολυτάραχα γεγονότα, γίνονται βασανιστήρια και διώξεις στους αντιστασιακούς και σε όσους υπάρχει η υπόνοια αντίδρασης, καταπατούνται τα ανθρώπινα δικαιώματα, η λογοκρισία ελέγχει κάθε μορφή έκφρασης και λόγου κ.α. Εμβληματικό γεγονός μέσα στην επταετία αποτελεί η εξέγερση του Πολυτεχνείου στις 17 Νοεμβρίου του 1973 με πρωτοστάτες τους φοιτητές που διεκδικούν την ελευθερία.

Η περίοδος της Μεταπολίτευσης στην Ελλάδα ξεκινά το 1974 με την αποκατάσταση της δημοκρατίας. Η χώρα, μετά από μια δύσκολη επταετία, βρέθηκε στα "χέρια" του νέου πρωθυπουργού, Κωνσταντίνου Καραμανλή ο οποίος επέστρεψε θριαμβευτικά στη χώρα τη νύχτα της 23ης προς 24η Απριλίου 1974 και ορκίστηκε κατευθείαν πρωθυπουργός. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής σχημάτισε τη λεγόμενη Κυβέρνηση Εθνικής Ενότητας και δρομολόγησε την αποκατάσταση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας στην Ελλάδα.

Το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους, ο Ανδρέας Παπανδρέου ιδρύει το ΠΑ.ΣΟ.Κ (Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κόμμα). Ένα μήνα μετά ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ιδρύει το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας. Πολύ σύντομα διενεργήθηκαν και οι πρώτες ελεύθερες εκλογές στη χώρα μετά από μια δεκαετία, στις 17 Νοεμβρίου 1974, τις οποίες κέρδισε το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας με πρωθυπουργό τον ιδρυτή της. Στις 8 Δεκεμβρίου του ίδιου

έτους διεξήχθη δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος με επιλογή μεταξύ Βασιλευόμενης και Αβασίλευτης Δημοκρατίας, με επικρατέστερη την τελευταία. Έτσι θεσπίστηκε το πολίτευμα της Προεδρευόμενης Κοινοβουλευτικής Δημοκρατίας που ισχύει μέχρι και σήμερα στην Ελλάδα.

Τον Ιανουάριο του 1975 η κυβέρνηση καταθέτει τις προτάσεις της για το νέο Σύνταγμα. Έτσι, στις 7 Ιουνίου του 1975 ψηφίζεται το νέο Σύνταγμα, το οποίο ισχύει μέχρι και σήμερα με κάποιες αλλαγές και αναθεωρήσεις.

Την ίδια χρονιά πραγματοποιείται η νομιμοποίηση του Κ.Κ.Ε. (Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδος) και άλλων αριστερών κομμάτων. Έχει προηγηθεί επίσης και στις 14 Σεπτεμβρίου 1974 το νομοθετικό διάταγμα με το οποίο αποκαθίστανται και οι συνδικαλιστικές ελευθερίες.¹ Επίσης, αρχίζει από την κυβέρνηση και μία προσπάθεια "από-χουντοποίησης" στις Ένοπλες Δυνάμεις, στα Σώματα Ασφαλείας και στην τοπική αυτοδιοίκηση².

Θα πρέπει επίσης να μνημονευτεί και η καθιέρωση της δημοτικής ως επίσημης γλώσσας του κράτους, που έγινε επί υπουργίας Γεωργίου Ράλλη τον Ιανουάριο του 1976, κλείνοντας ένα θέμα που ταλαιπώρησε για πολλές δεκαετίες τη χώρα.

Στις επόμενες βουλευτικές εκλογές του 1977, πρωτοστατεί και πάλι το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας με πρωθυπουργό για άλλη μια φορά τον Κωνσταντίνο Καραμανλή. Η χώρα δηλαδή κυβερνάται από το ίδιο δεξιό κόμμα με τον ίδιο πρωθυπουργό για 6 συνεχόμενα χρόνια (1974-1980). Όσον αφορά την εξωτερική πολιτική της χώρας, η κυβέρνηση της Εθνικής Ενότητας προχώρησε στην ένταξη της Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ. (Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα). Την ένταξη υπέγραψε ο πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Καραμανλής στις 28 Μαΐου 1979 και ίσχυσε από την 1η Ιανουαρίου 1981 επί πρωθυπουργίας Γεωργίου Ράλλη.

Τα έτη 1980-1981 χαρακτηρίζονται από σημαντικές πολιτικές ανακατατάξεις. Το Μάιο του 1980 εκλέχθηκε ως αρχηγός του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας ο Γεώργιος Ράλλης, μετά την απόφαση του Κωνσταντίνου Καραμανλή να παραιτηθεί από τη θέση του αρχηγού της Νέας Δημοκρατίας, προκειμένου να μεταπηδήσει στην Προεδρία της Δημοκρατίας. Η κυβέρνηση Ράλλη δεν κράτησε για πολύ, καθώς παραιτήθηκε στις 17 Σεπτεμβρίου 1981 και επαναδιορίστηκε ως υπηρεσιακή, προκειμένου να διεξαγάγει εκλογές.

---

¹ Κωφός, Ευάγγελος (επιμ.) (2000), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Από το 1941 ως το τέλος του αιώνα*, τόμος ΙΣΤ. Εκδοτική Αθηνών, σελ. 302.

² όπ. παρ. σελ. 302.

Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους γίνονται εκλογές και βγαίνει πρώτο κόμμα το ΠΑ.ΣΟ.Κ, το οποίο θα κυβερνήσει τη χώρα για οχτώ συνεχόμενα χρόνια με ηγέτη τον Ανδρέα Παπανδρέου.

Γενικά, η δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζεται από την άνοδο του ΠΑ.ΣΟ.Κ. στην εξουσία και την ηγεμονία του από το 1981 έως και τα επόμενα οχτώ χρόνια. Κεντρικό του σύνθημα η «αλλαγή» και ο κοινωνικός εκσυγχρονισμός. Στα χρόνια αυτά η χώρα βρίσκεται σε τροχιά νέας ανάπτυξης και αναδιανομής του πλούτου καθώς ο βιομηχανικός τομέας διευρύνεται, παρουσιάζονται νέες ευκαιρίες εργασίας, αναβαθμίζονται τα εργασιακά δικαιώματα και οι εισοδηματικές απολαβές. Όλα αυτά οδηγούν στη διαμόρφωση μίας ισχυρής μεσαίας τάξης.³

Κοινωνικά και ιδεολογικά στοιχεία

Η περίοδος 1974-1981 χαρακτηρίζεται από πολλές κοινωνικές αλλαγές. Σύμφωνα με τον Κων/νο Λάβδα η περίοδος αυτή: «είχε σημαντική επίδραση στις απαρχές ενός μετασχηματισμού της ελληνικής πολιτικής κουλτούρας και των θεσμικών, πολιτισμικών και γλωσσικών μέσων της».⁴ Και συνεχίζει: «Η νομιμοποίηση του ΚΚΕ έθεσε τέλος σε μία ολόκληρη εποχή. Παρά το γεγονός ότι η πλήρης συμβολική ενσωμάτωση των στρωμάτων εκείνων που είχαν ταυτιστεί με τους ηττημένους του εμφυλίου πολέμου έπρεπε να περιμένει την άνοδο στην εξουσία του ΠΑΣΟΚ, η τήρηση των κανόνων του κράτους δικαίου, η ισοπολιτεία και ο σεβασμός της προσωπικότητας και της αξιοπρέπειας του κάθε πολίτη αποτέλεσαν στοιχεία που εμπεδώθηκαν –σχετικά γρήγορα- στο ελληνικό πολιτικό σύστημα μετά το 1974. Η καθιέρωση της δημοτικής το 1976, η από-χουντοποίηση των ελληνικών πανεπιστημίων, η νομοθετική παρέμβαση στην ανώτατη εκπαίδευση το 1978, όλα αυτά αποτέλεσαν πτυχές μιας προσεκτικής, τελικά και περιορισμένης προσπάθειας εκσυγχρονισμού του θεσμικού και πολιτισμικού πλαισίου της χώρας, μέσα όμως σε σαφώς προδιαγεγραμμένα συντηρητικά πλαίσια.»⁵ Οι αλλαγές αυτές μετά την πτώση της δικτατορίας διαμορφώνουν μία νέα κοινωνικοοικονομική κατάσταση στην Ελλάδα όπου η συνεχής αναβάθμιση αποτελεί αίτημα.

Η έντονη πολιτικοποίηση πολλών κοινωνικών ομάδων και των κοινωνικών κατηγοριών σε όλο το γεωγραφικό εύρος της ελληνικής επικράτειας αποτελεί το βασικό

---

³ Βαμβακάς, Βασίλης (επιμ.) – Παναγιωτόπουλος, Παναγής (επιμ.) (2010), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80 – κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό*. Το Πέρασμα, σελ. XLVI – XLVIII.

⁴ Λάβδας, Κων/νος (2007), *Εσωτερική πολιτική στο: Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 18, Δομή, σελ. 49-50.

⁵ όπ. παρ., σελ 50

χαρακτηριστικό της περιόδου της Μεταπολίτευσης. Είναι η περίοδος των μεγάλων μαζικών κομμάτων. Των κομμάτων με ισχυρή κοινωνική διείσδυση, με οργανωτική λειτουργία και με ιδεολογικο-πολιτική συγκρότηση. Σύμφωνα με το Γ. Βούλγαρη: «Επρόκειτο για μία περίοδο μεγάλης κινητοποίησης των μαζών, παραμερισμού όλων των μη εκλεγόμενων θεσμικών εξουσιών (μοναρχία, στρατός) από την πολιτική διαδικασία, διαμόρφωσης ενός κομματικού συστήματος. Η οικοδόμηση μεγάλων μαζικών κομμάτων αποτέλεσε μείζονα καινοτομία της Μεταπολίτευσης με επιπτώσεις σε όλους τους θεσμούς και τις κοινωνικές οργανώσεις. Η πολιτεία οργανώθηκε ως Δημοκρατία των κομμάτων»⁶. Τα κόμματα πλέον αναβαθμίζονται ως καθοριστικοί φορείς εκπροσώπησης κοινωνικών συμφερόντων και ως φορείς άσκησης κρατικής πολιτικής. Σχετικά με την ηγεμονία των κομμάτων στη νέα αυτή ελληνική πραγματικότητα, ο Γιώργος Καραμπελιάς χαρακτηριστικά αναφέρει: «όταν δε, στη μεταπολιτευτική περίοδο, αναφερόμαστε στο πολιτικό στοιχείο, για πρώτη φορά το εννοούμε και *scritto sensu*. Δεν πρόκειται πλέον για το παλάτι, το στρατό ή τους ξένους επικυρίαρχους, αλλά για τα ίδια τα πολιτικά κόμματα, για τους πολιτικούς με τη στενή έννοια. Δεν πρόκειται για την πολιτική κυριαρχία ενός κόμματος αλλά για την κυριαρχία όλων των κομμάτων μαζί, για την οικοδόμηση ενός κράτους των κομμάτων». Και συνεχίζει: «...σε αυτή την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο θα διαπιστώσουμε εν τη γενέσει της, την ανάδυση του κράτους των κομμάτων και τη μεταβολή του σε πολιορκητική μηχανή ενάντια στην ταξική αυτονομία, που καταλήγει σε απορρόφηση – ενσωμάτωση των τάξεων στα κόμματα».⁷

Ωστόσο, παρά τη δεσπόζουσα θέση των κομμάτων και τη μεγάλη συμμετοχή πολλών πολιτών σε αυτά, ένα ακόμα σημαντικό χαρακτηριστικό της περιόδου υπήρξε και το απεργιακό κύμα που εκδηλώθηκε από πολιτικοποιημένες μερίδες του πληθυσμού που δεν ηγεμονεύονταν ούτε εντάσσονταν σε πολιτικά κόμματα αλλά ανέπτυξαν ριζοσπαστικές μορφές συλλογικής δράσης και διαμαρτυρίας. Αποτελούνταν κατά κύριο λόγο από εργάτες (εργοστασιακά σωματεία βάσης, οικοδόμοι κ.α.) και οι κινητοποιήσεις τους -εργατικές απεργίες και καταλήψεις εργοστασίων και διάφορων εργασιακών χώρων - αφορούσαν διαμαρτυρίες σχετικά με τις συνθήκες εργασίας, τους μισθούς και τις συνδικαλιστικές

⁶ Βούλγαρης, Γιάννης (2001), *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης 1974-1990 – Σταθερή δημοκρατία σημαδεμένη από τη μεταπολεμική ιστορία*. Θεμέλιο, σελ. 43-47.

⁷ Καραμπελιάς, Γιώργος (1989), *Κράτος και Κοινωνία στη Μεταπολίτευση (1974-1981)*. Εξάντας, σελ. 81-83.

ελευθερίες⁸. Σύμφωνα με το Χρήστο Ιωάννου, η πρώτη μεταπολιτευτική περίοδος χαρακτηρίζεται από την ένταση των απεργιακών κινητοποιήσεων.⁹

Παράλληλα με τις εργατικές κινητοποιήσεις έχουμε και την ενδυνάμωση των συλλογικοτήτων και την εντατικοποίηση του ριζοσπαστισμού εντός των αριστερών νεολαίων. Η ανάπτυξη του αντιεξουσιαστικού κινήματος και η ελληνική εκδοχή της αυτονομίας στο φοιτητικό χώρο συνιστούν: «τα πρώτα απτά δείγματα της διαμόρφωσης ενός μειοψηφικού μεν, αλλά ρεύματος δε, που στο πλαίσιο του ευρύτερου κύκλου διαμαρτυρίας για τον εκδημοκρατισμό της ελληνικής κοινωνίας ήδη από τις απαρχές της θέτει υπό αμφισβήτηση τους όρους εξόδου από τη δικτατορία και αμφισβητεί περιεχομενικά τη νομιμοποιητική βάση της Μεταπολίτευσης»¹⁰. Την περίοδο αυτή, η συμμετοχή των φοιτητών σε πορείες, διαμαρτυρίες αλλά και στη δημιουργία νέων πολιτιστικών γεγονότων είναι αρκετά ενεργή και συχνή. Σύμφωνα με τον Νίκο Παπαδογιάννη:¹¹ «Η πτώση της δικτατορίας σηματοδότησε τομές αλλά και συνέχειες στις αντιλήψεις των νέων αριστερών στην Ελλάδα περί πολιτικής και πολιτισμού. Οι νεανικές κομμουνιστικές και σοσιαλιστικές οργανώσεις υπήρξαν ιδιαίτερα δραστήριες στην οριοθέτηση και προώθηση του λεγόμενου 'προοδευτικού πολιτισμού' όπως το αντιλαμβάνονταν η καθεμία μετά την πτώση της χούντας. Μέσα στη δεκαετία του '70 εισαγάγουν καινοτομίες στην πολιτιστική πολιτική τους, όπως ο θεσμός φεστιβάλ νεολαίας (ΚΝΕ, ΟΝΝΕΔ, ΕΚΟΝ, ΝΕΟΛΑΙΑ ΠΑΣΟΚ). Κοινό συστατικό όλων: η αντιφασιστική μνήμη, η οποία περιστρεφόταν γύρω από τη δράση του ΕΑΜ, του ΕΛΑΣ και της ΕΠΟΝ.»

Πέραν όμως της μαζικής έντονης πολιτικοποίησης, αναδεικνύονται στη μεταπολιτευτική Ελλάδα και νέα ιδεολογικά ρεύματα που αφορούν κοινωνικές ή περιθωριακές ομάδες. Άξια αναφοράς αποτελεί η εμφάνιση του φεμινιστικού κινήματος έπειτα από την επταετή απαγόρευση των γυναικείων οργανώσεων. Το φεμινιστικό κίνημα φέρει νέα, ριζοσπαστικά χαρακτηριστικά κατά την πρώτη μεταπολιτευτική περίοδο καθώς θέτει υπό αμφισβήτηση τους παραδοσιακούς ρόλους που αποδίδονται στην γυναίκα. Φέρνει

---

⁸ Σερντεδάκης, Νίκος (2015), *Συνέχειες και Ασυνέχειες της συλλογικής δράσης κατά τη μετάβαση από την «Καχεκτική Δημοκρατία» στη «Μεταπολίτευση»* στο: Μάνος Αυγερίδης, Έφη Γαζή, Κωστής Κορνέτης (επιμ.), *Μεταπολίτευση, η Ελλάδα στο μεταίχμιο δύο αιώνων*. Θεμέλιο, σελ. 110.

⁹ Ιωάννου, Χρήστος (1989), *Μισθωτή απασχόληση και συνδικαλισμός στην Ελλάδα*. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, σελ 85-104.

¹⁰ όπ. παρ., σελ. 112-113.

¹¹ Παπαδογιάννης, Νίκος (2012), *"Νεανική πολιτικοποίηση και «πολιτισμός» στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης"* στο συνέδριο «Μεταπολίτευση: Από τη μετάβαση στη δημοκρατία στην οικονομική κρίση;», στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας "Μορφές πολιτικής συμμετοχής" <https://www.blod.gr/lectures/neaniki-politikopoiisi-kai-politismos-sta-prota-hronia-tis-metapoliteysis/> Ημ. Επίσκ.: 10/1/2023.

στην επιφάνεια πληθώρα ζητημάτων όπως η σεξουαλική απελευθέρωση, η νομιμοποίηση των αμβλώσεων, το κοινωνικό φύλο και η πατριαρχία¹².

Επιπλέον, περνάει για πρώτη φορά στην ορατότητα η ΛΟΑΤΚ κοινότητα. Ιδρύεται το 1976 το Απελευθερωτικό Κίνημα Ομοφυλόφιλων Ελλάδας, γνωστό και ως ΑΚΟΕ, ένα κίνημα, που σύμφωνα με τα μέλη του, ξεκίνησε από μία ομάδα ομοφυλόφιλων απευθυνόμενη προς τους υπόλοιπους ομοφυλόφιλους, με στόχο την κοινή προώθηση των συμφερόντων τους. Με τη δράση τους άνοιξαν νέα πεδία συζητήσεων περί φύλου και σεξουαλικότητας αλλά και αντιπαράθεσης με τον ηγεμονικό λόγο που αναπαριστά την ομοφυλοφιλία ως παρέκκλιση. Πρώτος στόχος του κινήματος ήταν το σχεδιαζόμενο νομοσχέδιο της κυβέρνησης Καραμανλή «περί αφροδισίων νοσημάτων» που ποινικοποιούσε τη δημόσια έκφραση της ομοφυλόφιλης επιθυμίας.¹³

Στο πλαίσιο των ελευθεριών και της έκφρασης παρατηρείται επίσης αλλαγή στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι συναθροίζονται, διασκεδάζουν και επικοινωνούν. Σε ένα χουντικό καθεστώς όπου κατά κύριο λόγο λαμβάνουν χώρα οι απαγορεύσεις, οι περιορισμοί και φυσικά η λογοκρισία, όλες οι εκφάνσεις της μαζικής κουλτούρας καταβαραθρώνονται και περιορίζονται. Με την αποκατάσταση της δημοκρατίας, το σκηνικό αλλάζει εντελώς σε όλα τα επίπεδα. Παρότι η λογοκρισία δεν καταργήθηκε νομικά με την αποκατάσταση της δημοκρατίας και το κράτος στελεγχώνεται σε μεγάλο βαθμό από ανθρώπους οι οποίοι υπηρετούσαν το χουντικό καθεστώς, οι εξελίξεις και οι αλλαγές είναι τεράστιες. Οι θρυλικές και μεγάλες συναυλίες της Μεταπολίτευσης, ιδίως των πρώτων χρόνων μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας, είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτών των αλλαγών¹⁴.

Θα μπορούσαμε να πούμε έως εδώ πως τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης αποτέλεσαν για τον ελληνικό λαό μία ριζοσπαστική τομή με πολλές αλλαγές σε όλα τα επίπεδα (κοινωνικό, πολιτικό, οικονομικό, ιδεολογικό). Η κοινωνία κουβαλώντας στη συλλογική της μνήμη τα ταραχώδη γεγονότα του πρόσφατου παρελθόντος (εμφύλιος, δικτατορία) έρχεται αντιμέτωπη με πρωτόγνωρες συνθήκες μέσα στις οποίες αναζητά και διαμορφώνει τη νέα της ταυτότητα. Η αποφυγή των παλαιότερων λαθών και η βελτίωση του τρόπου ζωής αποτελεί αίτημα/πρόκληση.

---

¹² Κούρου, Ιωάννα (2020), «Τα κοινωνικά κινήματα μετά την Μεταπολίτευση» (Πηγή: Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας) στο <https://mag.spoutnik.gr/stiles/memory-stick/2152/ta-koinonika-kinimata-meta-tin-metapo/>, Ημ. Επίσκ.: 31/01/2023.

¹³ όπ. παρ.

¹⁴ Μυζάλης, Γιώργος (2018), *Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα από το 1974. Ο συνθέτης Θάνος Μικρούτσικος και ο στιχουργός Κώστας Τριπολίτης*. Διδακτορική διατριβή, ΕΚΠΑ, σελ.55 - 56.

Προχωρώντας στις αρχές της δεκαετίας του '80, η νέα κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ προχωρά σε μια σειρά από μεταρρυθμίσεις, οι οποίες έχουν άμεσο αντίκτυπο στο κοινωνικό και ιδεολογικό πλαίσιο της περιόδου. Καθοριστική αλλαγή στις αρχές της δεκαετίας αποτελεί η ριζική αναδιανομή στην κοινωνική βάση της ευμάρειας που αφορά τη διάλυση των ιεραρχιών, τη μαζική πρόσβαση στον δημόσιο τομέα και την παιδεία και τον εκσυγχρονισμό των κοινωνικών σχέσεων¹⁵. Η κυβέρνηση επίσης προχώρησε σε μεταρρυθμίσεις δημόσιας πολιτικής, οι οποίες αποτύπωσαν την αμφισβήτηση παραδοσιακών δομών, αντιλήψεων και πρακτικών¹⁶. Μεταρρυθμίσεις που στόχευαν αρχικά στον εκδημοκρατισμό της χώρας αφορούσαν το χώρο της παιδείας¹⁷, το ζήτημα της ισότητας των φύλων¹⁸, τον εκσυγχρονισμό του θεσμού της οικογένειας¹⁹ κ.α.

Το έντονο χαρακτηριστικό της πολιτικοποίησης που επικράτησε τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης είναι κυρίαρχο και στην αρχή της νέας δεκαετίας, ωστόσο αρχίζει σταδιακά να υποχωρεί και να μετασχηματίζει ορισμένες του ιδιότητες. Σύμφωνα με τους Βαμβακά-Παναγιωτόπουλο *«ο διάχυτος αντιιμπεριαλισμός των πρώτων μεταδικτατορικών χρόνων διασπείρεται, και μέσα από την αποθέωση καθετί 'λαϊκού' και 'ελληνικού' προετοιμάζει το εθνικιστικό ρεύμα της δεκαετίας του 90. Αυτή η υπερπολιτικοποίηση της δεκαετίας του 70 συντηρείται πάντως σε ένα επίπεδο που είναι κατά κύριο λόγο ρητορικό. Πρόκειται ουσιαστικά για την επικυριαρχία της πολιτικής αφήγησης πάνω σε άλλες αφηγήσεις. Για το υποχρεωτικό πέρασμα κάθε δημόσιας και ιδιωτικής καταδήλωσης ταυτότητας μέσα από τα νερά της πολιτικής τοποθέτησης. Κάτι όμως που δε συνιστά, στο επίπεδο του πραγματικού, παντοκρατορία του πολιτικού»*²⁰

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε πως η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1980 σε συνδυασμό με την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία το 1981 αποτελούν ουσιαστικά τις απαρχές μίας νέας εποχής που μεταβαίνει σε μία πιο μαζική-ατομιστική κοινωνία με ραγδαίες αλλαγές σε όλα τα επίπεδα (μαζική κουλτούρα, ατομισμός, νέες τεχνολογίες κτλ.) κυρίως από τα μέσα της δεκαετίας του '80 κι έπειτα.

Τέχνες και πολιτισμός

---

¹⁵ Βαμβακάς, Βασίλης (επιμ.) – Παναγιωτόπουλος, Παναγής (επιμ.), (2010), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80 – κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό*. Το Πέρασμα, σελ. XXXVII.

¹⁶ όπ. παρ. σελ. XLIII.

¹⁷ όπ. παρ. σελ. XLV.

¹⁸ όπ. παρ. σελ. XLVI.

¹⁹ όπ. παρ. σελ. XLVII.

²⁰ όπ. παρ., σελ XXXVI.

Σε μια έντονα πολιτικοποιημένη αλλά ακόμα συντηρητική Ελλάδα, ορισμένες ομάδες νέων διανοούμενων και καλλιτεχνών, άλλοι αριστερών καταβολών και άλλοι εμπνευσμένοι από τα κινήματα του εξωτερικού (φεμινισμός, σεξουαλική απελευθέρωση, κοινοβιακή κουλτούρα, αντικαταναλωτισμός κτλ) λόγω σπουδών ή παραμονής τους σε ευρωπαϊκές χώρες, έδωσαν έναυσμα για ένα νέο συμπεριφορικό μοντέλο σκέψης και έκφρασης και για μια υιοθέτηση νέων συνηθειών και ηθών. Η τάση αυτή χαρακτηρίστηκε αργότερα ως σκηνή του underground. Το underground στην Ευρώπη αφορούσε κυρίως μειονότητες, φυλές, γυναίκες, ομοφυλόφιλους.²¹ Ακολουθώντας το ίδιο ρεύμα, διαμορφώθηκε και στην Ελλάδα «μια *underground* σκηνή που για πρώτη φορά συζητάει αποκάλυπτα θέματα ταμπού όπως η ομοφυλοφιλία, οι εφήμεροι έρωτες, τα ναρκωτικά, η παραβατικότητα κάθε είδους. Ο αντιδικτατορικός απόηχος συναντά μια συντονισμένη επίθεση στο «Πατρίς - Θρησκεία - Οικογένεια» αλλά και τον επαναπροσδιορισμό της μετεμφυλιακής συνθήκης στη συλλογική συνείδηση και αισθητική. Χαρακτηριστική είναι η ρήξη και με τα κραταιά θεμέλια της λογοτεχνικότητας. Ο υπερρεαλισμός, η οπτική ποίηση, ο αποσπασματικός λόγος ξαναεμφανίζονται δυναμικά, και η λογοτεχνία ακολουθεί τον μοντερνισμό που στην ποίηση έχει ήδη κυριαρχήσει από την δεκαετία του '30»²².

«Σε καλλιτεχνικό επίπεδο», όπως αναφέρει η Σταυρούλη Μαρία στη διδακτορική διατριβή της σχετικά με το performance art στα πρώτα χρόνια της μεταπολιτευτικής Ελλάδας «τέθηκε το θέμα της νεωτερικότητας και της ρήξης με το αισθητικό κατεστημένο σε όλες τις τέχνες.»²³ Η αναζήτηση νέων όρων και τρόπων στην καλλιτεχνική παραγωγή απασχόλησε τους περισσότερους Έλληνες πρωτοποριακούς δημιουργούς της μεταπολίτευσης.

Έτσι, έχουμε την εμφάνιση νέων κινηματογραφιστών, οι οποίοι πειραματίζονταν με νέες φόρμες, ενώ παράλληλα καταπιάνονταν με ζητήματα που άπτονταν της νεότερης ιστορίας του τόπου, της ζωής στις αστικές αλλά και περιφερειακές κοινωνίες, της υπαρξιακής ταυτότητας του σύγχρονου ανθρώπου. Οι δημιουργοί αφήνουν την προσωπική τους σφραγίδα στην αισθητική και είναι ελεύθεροι να αναμετρηθούν με ερωτήματα ταμπού για την

---

²¹ Μουτσόπουλος, Θανάσης (2012), *Το αθηναϊκό underground 1964-1983*, Το Αθηναϊκό Underground. Athens voice books, σελ. 5-49.

²² Τσερόλας, Παναγιώτης (2013), «*Η καλλιτεχνική έκρηξη της Μεταπολίτευσης*» στο <https://www.ektosgrammis.gr/website/i-kallitehnik-i-ekrivi-tis-metapoliteysis>, Ημερ. Επίσκ: 31/01/2023.

²³ Σταυρούλη, Μαρία (2020), *Η performance art στην Ελλάδα μετά τη Μεταπολίτευση: πολιτικοκοινωνικές συνδηλώσεις στη δημόσια σφαίρα*. Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σελ. 99.

καλλιτεχνική δημιουργία. Ο Εμφύλιος, η μεταπολεμική συνθήκη, ο καλπασμός του συντηρητισμού, όλα εκτίθενται πλέον σ' ένα νέο πρίσμα αμφισβήτησης και κριτικής²⁴.

Στο θέατρο, νέες ομάδες όπως το ελεύθερο θέατρο, το Αμφι-θέατρο κα. διαφοροποιήθηκαν από το θεατρικό κατεστημένο και τους εμπορικούς θιάσους της εποχής, προτείνοντας νέες αναγνώσεις στο παραδοσιακό και σύγχρονο θέατρο ενώ αναζητούσαν νέους τρόπους επικοινωνίας με το κοινό.²⁵ «Χαρακτηριστικό είναι το «Ελεύθερο Θέατρο», που θα ανθίσει σε μεταποιημένους χώρους στα έγκατα της πόλης, σε πυλωτές πολυκατοικιών και παρακμασμένα συνοικιακά σινεμά, και θα χαρακτηριστεί από τον πολιτικό λόγο και την αναδόμηση και αμφισβήτηση όλου του προτσές και των ρόλων της θεατρικής δημιουργίας»²⁶.

Επίσης, λειτούργησαν νέοι εκδοτικοί οίκοι και ανασυστάθηκαν παλαιότεροι που είχαν σταματήσει να λειτουργούν μέσα στην επταετία. Πολλοί απαγορευμένοι συγγραφείς δημοσιεύθηκαν.²⁷ «Παράλληλα κυκλοφόρησαν έντυπα που αποτύπωναν τη διεθνή αισθητική και κοινωνικοπολιτική συγκυρία και ενθάρρυναν την παραγωγή νοημάτων ικανών να προσδιορίσουν τους όρους της σύγχρονης ιστορίας και καθημερινότητας. Πέρα από το γεγονός ότι αυτή η τάση συνιστούσε μόδα που ακολούθησαν οι αντισυμβατικοί νέοι της εποχής, σηματοδοτούσε την ανάγκη εναντίωσης στο αστικό κατεστημένο της εποχής, του οποίου μεγάλο μέρος του αποδέχθηκε παθητικά τη χούντα, τη γνωριμία και νομιμοποίηση από τη πλευρά της νεότερης γενιάς του πρόσφατου συσκοτισμένου και τραυματικού παρελθόντος των γονιών και του τόπου τους.»²⁸

Σχετικά με το ελληνικό τραγούδι, ο Μίκης Θεοδωράκης και ο Μάνος Χατζηδάκης πρωτοστατούν καθώς πλουτίζουν το έντεχνο λαϊκό τραγούδι με πολλές νέες δημιουργίες²⁹. Συνεχίζουν το έργο που είχαν ήδη ξεκινήσει από τη δεκαετία του '60 φέρνοντας στο φως ακυκλοφόρητο υλικό που είχε γραφτεί μέσα στην επταετία και γνωρίζουν μεγάλη αποδοχή κι επιτυχία όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό. Παράλληλα όμως με το έντεχνο λαϊκό, το «ελαφρολαϊκό» τραγούδι θα γνωρίσει μεγάλη άνθηση μέσω της συνεργασίας νέων

²⁴ Τσερόλας, Παναγιώτης, «Η καλλιτεχνική έκρηξη της Μεταπολίτευσης» στο

<https://www.ektosgrammis.gr/website/i-kallitehniki-ekrxi-tis-metapoliteysis> , Ημερ. Επίσκ: 31/01/2023.

²⁵ Σταυρούλη, Μαρία (2020), *Η performance art στην Ελλάδα μετά τη Μεταπολίτευση: πολιτικοκοινωνικές συνδηλώσεις στη δημόσια σφαίρα*. Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σελ. 99-100.

²⁶ Τσερόλας, Παναγιώτης, «Η καλλιτεχνική έκρηξη της Μεταπολίτευσης» στο

<https://www.ektosgrammis.gr/website/i-kallitehniki-ekrxi-tis-metapoliteysis> , Ημερ. Επίσκ: 31/01/2023.

²⁷ Σταυρούλη, Μαρία (2020), *Η performance art στην Ελλάδα μετά τη Μεταπολίτευση: πολιτικοκοινωνικές συνδηλώσεις στη δημόσια σφαίρα*. Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σελ. 100.

²⁸ όπ. παρ. σελ. 100.

²⁹ Μυλωνάς, Κώστας (1992), *Ιστορία του ελληνικού τραγουδιού (1970 – 1980)*, τ. 3, Κέδρος, σελ. 17.

καλλιτεχνών με παλαιότερους λαϊκούς συνθέτες.³⁰ Εμφανίζονται και κυριαρχούν ο Γιάννης Πάριος, ο Γιάννης Πουλόπουλος, η Χάρης Αλεξίου, ο Γιώργος Νταλάρας κ.α.

Σχετικά με τη ροκ σκηνή, οι “Socrates” ήδη από το 1972 φέρνουν το progressive rock στην Ελλάδα –με αγγλικό στίχο- ενώ αργότερα τα πρώτα μεταπολιτευτικά χρόνια χαρακτηρίζονται από το πολιτικά αιχμηρό και κοινωνικά ανήσυχο ελληνόφωνο ροκ με κύριους εκφραστές τον Δημήτρη Πουλικάκο και τον Παύλο Σιδηρόπουλο. Μαζί τους, ο Νικόλας Άσιμος «θα αναδείξει με μαεστρία τη μελωδία του περιθωρίου».³¹

Ωστόσο, το πιο ισχυρό χαρακτηριστικό της περιόδου αποτελεί η έξαρση του πολιτικού λόγου στα τραγούδια. Δημιουργήθηκε το κατάλληλο κλίμα για να ανθίσει το πολιτικό τραγούδι. «Μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι στη δεκαετία του 70 και κυρίως στο χρονικό διάστημα 1974-76 το ελληνικό τραγούδι -πέρα από όλα τ’ άλλα- φορτίστηκε από το πολιτικό πάθος που δημιούργησε η δικτατορία»³². Εμβληματική μορφή της περιόδου –πέραν του παλαιότερου Θεοδωράκη- αποτελεί ο Θάνος Μικρούτσικος που θα μελοποιήσει Μπρεχτ, Ρίτσο, Μαγιακόφσκι, ενώ θα πειραματιστεί στην ατονική μουσική, και με την Καντάτα για την Μακρόνησο / Σπυδρή σε ποιήματα του Βλαδίμηρου Μαγιακόφσκι, θα γνωρίσει γρήγορα και διεθνή αναγνώριση³³. Επιπλέον, σημαντικοί «πολιτικοί» δημιουργοί που βρίσκονται σε καλλιτεχνική άνθηση την ίδια περίοδο είναι ο Διονύσης Σαββόπουλος, ο Δήμος Μούτσης, ο Φώντας Λάδης, ο Μανόλης Αναγνωστάκης, ο Νίκος Ξυλούρης, η Μαρία Δημητριάδη, ο Μάνος Λοΐζος, ο Γιάννης Μαρκόπουλος κ.³⁴. Σύμφωνα με τον Παναγή Παναγιωτόπουλο «ο καθένας ακολουθώντας διαφορετικούς μουσικούς δρόμους, τεχνοτροπίες κι επικαλούμενος διαφορετικές παραδόσεις (τη δημοτική παράδοση, τη μεγάλη ορχηστρική μουσική ή τις λαϊκές φόρμες) θα συνεργήσει στη δημιουργία συλλογικών βιωμάτων που πολιτικοποιούν την καλλιτεχνική πράξη»³⁵. Το πολιτικό τραγούδι της περιόδου μαζί με όλες τις ιδιότητες που το χαρακτηρίζουν θα αναλυθεί εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο.

³⁰ Τσερόλας, Παναγιώτης, «Η καλλιτεχνική έκρηξη της Μεταπολίτευσης» στο <https://www.ektosgrammis.gr/website/i-kallitehnikiki-ekrivi-tis-metapoliteysis>, Ημερ. Επίσκ: 31/01/2023.

³¹ όπ. παρ.

³² Μυλωνάς, Κώστας (1992), *Ιστορία του ελληνικού τραγουδιού (1970 – 1980)*, τ. 3, Κέδρος, σελ. 19.

³³ Τσερόλας, Παναγιώτης, «Η καλλιτεχνική έκρηξη της Μεταπολίτευσης» στο <https://www.ektosgrammis.gr/website/i-kallitehnikiki-ekrivi-tis-metapoliteysis>, Ημερ. Επίσκ: 31/01/2023.

³⁴ Σταυρούλη, Μαρία (2020), *Η performance art στην Ελλάδα μετά τη Μεταπολίτευση: πολιτικοκοινωνικές συνδηλώσεις στη δημόσια σφαίρα*. Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σελ. 100.

³⁵ Παναγιωτόπουλος, Παναγής (2003), *Τραγούδι και πολιτική. Στρατευμένη τέχνη και ανάδυση της ατομικότητας* στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 - 2000*, τ. 10, *Η Ελλάδα της ομαλότητας 1974 – 2000: Δημοκρατικές κατακτήσεις, οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα*, Ελληνικά Γράμματα, σελ. 267

Για τον Κώστα Μυλωνά, ένα ακόμα βασικό χαρακτηριστικό στο μεταπολιτευτικό καλλιτεχνικό γίγνεσθαι αποτελεί και το ζήτημα των συναυλιών. Οι συναυλίες απέκτησαν δεσπόζουσα θέση στη μουσική ζωή. Οι περισσότερες εξ αυτών πραγματοποιούνταν σε μεγάλους εξωτερικούς χώρους, θυμίζοντας αθλητικές ή πολιτικές συγκεντρώσεις λόγω της μαζικής προέλευσης³⁶. Τέλος, δύο επιπλέον σημαντικά χαρακτηριστικά της περιόδου αποτελούν η πρωτοφανής αξιοποίηση του ποιητικού λόγου στα τραγούδια-"μελοποιημένη ποίηση" -καθώς και η αναβίωση του ρεμπέτικου και του αντάρτικου τραγουδιού.

Συνοψίζοντας, θα λέγαμε πως ο «πολιτισμός» - εννοώντας την κουλτούρα, το σύνολο των ανθρώπινων επιτευγμάτων, την κάθε μορφή ανθρώπινης έκφρασης και τέχνης-αποτελεί αντικατοπτρισμό των πολιτικών, ιδεολογικών και κοινωνικών συνθηκών της κάθε εποχής. Η καλλιτεχνική έκρηξη της Μεταπολίτευσης αντανάκλα τη συσσωρευμένη δυναμική που είχε «παγώσει» κατά τη διάρκεια της επταετίας και εντέλει εκτονώθηκε με τον εκδημοκρατισμό της χώρας, αναζητώντας μέσω της αμφισβήτησης νέες μορφές ύπαρξης και έκφρασης.

1.2 Πολιτικό τραγούδι: ορισμός, χαρακτηριστικά, περίοδοι και κύριοι εκπρόσωποι

Ορισμός και χαρακτηριστικά

Σχετικά με την έννοια του πολιτικού τραγουδιού στην Ελλάδα έχουν καταγραφεί πολλές και σημαντικές απόψεις από καλλιτέχνες και μελετητές. Ο ορισμός «πολιτικό τραγούδι» αποτελεί μία πολύπλευρη έννοια που μπορεί να αναλυθεί από πολλές και διαφορετικές σκοπιές. Για να μπορέσουμε να διεισδύσουμε περισσότερο στον όρο «πολιτικό τραγούδι» και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που καθιστούν ένα τραγούδι «πολιτικό», θα αναφερθούμε στις απόψεις σπουδαίων δημιουργών που έχουν χαρακτηριστεί «πολιτικοί» ενώ έπειτα θα σχολιάσουμε τα συμπεράσματα σημαντικών ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα για το συγκεκριμένο είδος.

Ξεκινώντας, σημαντική και συμβολική είναι η άποψη του Μάνου Χατζιδάκι περί πολιτικού τραγουδιού, η οποία μάλιστα χρησιμοποιείται και ως εναρκτήριο προβληματισμός σε πολλές μελέτες: *«Πέντε άνδρες συνωμοτούν υπό βροχήν, κάτω από μίαν ομπρέλα. Στοιβάζονται μάλιστα κάτω απ' την ίδια ομπρέλα, για να μη βραχούν. Την ίδια ώρα ακούγεται το τραγουδάκι "Συννέφιασε, συννέφιασε, ψιλή βροχούλα έπιασε". Σαφώς το τραγουδάκι είναι*

---

³⁶ Μυλωνάς, Κώστας (1992), *Ιστορία του ελληνικού τραγουδιού (1970 – 1980)*, τ. 3, Κέδρος, σελ. 20.

πολιτικό, ιδιαίτερα σαν συνδεθεί με τους πέντε συνωμότες, που προσπαθούν να μη βραχούν. Αν όμως το τραγούδι ακουστεί σε παραλία ερημική, την ώρα που δεν βρέχει, μπορεί να γίνει και προφητικό, αν τύχει και ξεσπάσει η μπόρα, μες σε πέντε το πολύ λεπτά. Αν πάλι δεν βρέξει διόλου, τότε το τραγούδι γίνεται απλούστατα ένα ρεμπέτικο τραγούδι, με κάποιες τάσεις εγωιστικές γι' αυτόν που το τραγουδάει, μια κι όλο προσπαθεί να μη βραχεί, ενώ στο τέλος βρέχεται για τα καλά και το φωνάζει με ιδιαίτερη ικανοποίηση στους άλλους τραγουδώντας... για κοίτα με πως βράχηκα».³⁷

Ο Χατζηδάκις με αλληγορικό τρόπο προβληματίζει σχετικά με τη δημιουργία ενός ορισμού για το πολιτικό τραγούδι ενώ παράλληλα εξηγεί πως η πρόσδοση συγκεκριμένων ορισμών στα τραγούδια εξαρτάται από τον τόπο, τον τρόπο, τους ανθρώπους και τις κοινωνικές/περιβαλλοντικές συνθήκες στα οποία επιτελείται.

Ο **Θάνος Μικρούτσικος** από την άλλη, σε συνέντευξή του στο Λευτέρη Παπαδόπουλο και την εφημερίδα ΤΑ ΝΕΑ το 1982, αναφέρει: «Πολιτικό τραγούδι είναι αυτό που λειτουργεί από κάτω και λειτουργεί όχι μόνο στην καρδιά, αλλά και στο κεφάλι. Είναι, δηλαδή, αυτή η διαλεκτική σχέση της καρδιάς και του μυαλού, που την ήθελε και ο Μπρεχτ, ο οποίος έχει δημιουργήσει πολύ σπουδαία πράγματα σε αυτό το είδος. Αυτή η διαλεκτική σχέση καρδιάς και μυαλού αποτελεί την πιο στερεά βάση για την πολιτική τέχνη. Αυτό δε σημαίνει ότι, και στην περίπτωση του συνθήματος και της αφίσας, δεν έχουμε κι εκεί κάποιες περιπτώσεις σημαντικές, οι οποίες γίνανε σε καιρούς που έπρεπε να γίνουν μ' αυτό τον τρόπο. Παράδειγμα η περίοδος του Πολυτεχνείου, η περίοδος του Εμφυλίου κτλ».³⁸

Τα πολιτικά γεγονότα και οι κοινωνικές εξελίξεις είναι αυτά που δημιουργούν τις συνθήκες γέννησης πολιτικού τραγουδιού. Αν αναλογιστούμε τη ζωή μας ως ένα πεδίο δράσης μέσα στο οποίο διαμορφώνουμε στάσεις για καθετί που ζούμε και μας απασχολεί τότε όπως πολύ χαρακτηριστικά αναφέρει ο **Κώστας Τριπολίτης**: «Τα πάντα είναι πολιτικά. Τα πάντα μπορούν να αναλυθούν γιατί τα πάντα διαμορφώνουνε στάσεις. Ό,τι διαμορφώνει στάση είναι και πολιτικά προσμετρήσιμο. Αυτό είναι το ένα ζήτημα. Το ζήτημα είναι ένα άλλο για εμάς εδώ. Αυτό που διαμορφώνει στάση και άρα είναι πολιτικό έχει ένα αισθητικό πρόταγμα; Έχει ένα αισθητικό ενδιαφέρον; Ένα αισθητικό ενδιαφέρον υπό την έννοια του καινοφανούς, του καινοτόμου. Τότε αξίζει τον κόπο. Αλλιώς καταλήγει να είναι αυτό που λέμε στρατευμένη τέχνη. Στην ουσία είναι κομματική τέχνη»³⁹

³⁷ Χατζηδάκις, Μάνος (1980), *Τα σχόλια του Τρίτου*. Εξάντας, σελ.79.

³⁸ Παπαδόπουλος, Λευτέρης (2007), *Εν αρχή ην ο Καζαντζίδης*. Καστανιώτη, σελ 189-190.

³⁹ Μυζάλης, Γιώργος (2018), *Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα, 1974 - 2002*. Fagotto Books, σελ. 13.

Ένας νεότερος καλλιτέχνης ο Πάνος Κατσιμίχας προσεγγίζει το πολιτικό τραγούδι ως καρπό των κοινωνικών συνθηκών μίας εποχής προσδίδοντάς του συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: *«Θα οριοθετούσα το πολιτικό τραγούδι όπως εκείνο το είδος τραγουδιού, που τρέφεται συνειδητά από τις κοινωνικές συνθήκες της εποχής του, μεταβολίζοντας αυτή την τροφή σε καλλιτεχνικό έργο. Το πολιτικό τραγούδι είναι ένα δύσκολο είδος. Εκφρασμένο μέσα από την προσωπική ματιά του δημιουργού του, καλείται να συνδυάσει αρμονικά τις κοινωνικές συνθήκες των καιρών, με τα διαχρονικά μηνύματα που περικλείει, τη συγκίνηση, με τη στέρεη γνώση της διαλεκτικής της εποχής του και, τέλος την πρωτοτυπία με την αυθεντικότητα, τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς τη φόρμα».*

Η συλλογή απόψεων και τοποθετήσεων καλλιτεχνών περί πολιτικού τραγουδιού είναι πλέον τεράστια έπειτα από σημαντικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια. Παρουσιάσαμε ορισμένες εξ αυτών ώστε να διεισδύσουμε στον τρόπο με τον οποίο οι ίδιοι οι καλλιτέχνες αντιλαμβάνονται τον όρο «πολιτικό» στο τραγούδι. Προχωρώντας τώρα στις έρευνες που έχουν ασχοληθεί συστηματικά με τη μελέτη του πολιτικού τραγουδιού, θα σταθούμε στη διδακτορική διατριβή με τίτλο *«Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα από το 1974. Ο συνθέτης Θάνος Μικρούτσικος και ο στιχουργός Κώστας Τριπολίτης»* μέρος της οποίας πλέον κυκλοφορεί και ως βιβλίο με τίτλο: *«Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα 1974-2000»*. Ο Γιώργος Μυζάλης, χρησιμοποιώντας ως μεθοδολογικό εργαλείο τις συνεντεύξεις βάθους, μελετά τις απόψεις πολλών καλλιτεχνών και ανθρώπων που σχετίζονται με το πολιτικό τραγούδι, για να καταλήξει στα εξής συμπεράσματα: ⁴⁰

«Αν έπρεπε να καταλήξουμε σε ένα ορισμό για το πολιτικό τραγούδι, αυτός θα ήταν ο εξής: πολιτικό μπορεί να χαρακτηριστεί κάθε τραγούδι· πάντοτε εκ των υστέρων και ποτέ εξ αρχής, καθότι ο χαρακτηρισμός του ως τέτοιο επαφίεται ολοκληρωτικά στον τρόπο πρόσληψής του από το ακροατήριο και σχετίζεται με τη λειτουργία και τη χρήση του, ανεξάρτητα από τις όποιες ιδεολογικές προσωπικές ή συλλογικές του αφετηρίες με όλες αυτές τις παραμέτρους να μπορούν να εντοπιστούν, εξακριβωθούν και διαλευκανθούν με ασφάλεια μόνο με την a posteriori θεώρησή του. Μοναδική προϋπόθεση, η σχετική αναγνωρισιμότητα που διασφαλίζει την ύπαρξη όλων των προαναφερθεισών παραμέτρων. Ένα τραγούδι άγνωστο, δεν μπορεί να είναι πολιτικό. Η αναγνωρισιμότητα δικαιολογεί και δικαιώνει τις όποιες λειτουργίες, χρήσεις και σκοπιμότητες. Ένα αναγνωρίσιμο τραγούδι με πολιτική λειτουργία είναι αυτόχρονα πολιτικό. Ένα αναγνωρίσιμο τραγούδι με πολιτική χρήση και λειτουργία, επίσης. Ένα αναγνωρίσιμο τραγούδι με πολιτική χρήση, λειτουργία και σκοπιμότητα, το ίδιο.

---

⁴⁰ Μυζάλης, Γιώργος (2018), *Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα, 1974 - 2002*. Fagotto Books, σελ. 271.

Όλες αυτές οι διαβαθμίσεις και οι συνδυασμοί τους... αποτελούν χαρακτηριστικά του πολιτικού τραγουδιού, που σαν ορολογία δεν έχει καμία αξιακή υπόσταση, αλλά καταδεικνύει ένα συγκεκριμένο είδος.»

Ο Μυζάλης έπειτα από λεπτομερή έρευνα μας καταθέτει έναν ορισμό για το πολιτικό τραγούδι όπου αναδεικνύει με σαφήνεια τις λεπτές αποχρώσεις των χαρακτηριστικών του. Προσφέρει ένα επιστημονικά τεκμηριωμένο συμπέρασμα όπου δεν τοποθετεί κυρίαρχη τη θέση του δημιουργού αλλά τη διαχρονικότητα και την πρόσληψη των τραγουδιών από το ευρύτερο ακροατήριο σε άμεση συσχέτιση με τη χρήση και τη λειτουργία τους. Ξεκινά λέγοντας πως κάθε τραγούδι μπορεί να χαρακτηριστεί πολιτικό εφόσον η θεώρηση αυτή έρθει εκ των υστέρων και μόνο από το ίδιο του το ακροατήριο εφόσον εκείνο το κρίνει ως πολιτικό ανεξάρτητα από τις όποιες ιδεολογικές προσλαμβάνουσες έχει το τραγούδι από τους δημιουργούς του. Ένα δεύτερο εξίσου σημαντικό χαρακτηριστικό για το Μυζάλη είναι και η αναγνωρισιμότητα του τραγουδιού διότι είναι εκείνη που διασφαλίζει την επαφή του με το ακροατήριο, την ερμηνεία και την κριτική του από αυτό. Μόνο εκείνη δικαιώνει τις λειτουργίες και τις χρήσεις του τραγουδιού όποιες και αν είναι αυτές.

Στην πτυχιακή εργασία με τίτλο «Το πολιτικό τραγούδι των πρώτων χρόνων της Μεταπολίτευσης (έως το 1981). Το παράδειγμα του Θάνου Μικρούτσικου», ο Αυγέρης Τσιρώνης καταλήγει στη διαπίστωση ότι: *«πολιτικό θεωρείται εκείνο το τραγούδι μέσα από το οποίο γίνεται προσπάθεια να ερμηνευθούν τα πολιτικά γεγονότα μιας περιόδου μέσα από ένα συγκεκριμένο ιδεολογικοπολιτικό φίλτρο, αυτό του δημιουργού, καθώς επίσης να αποτελέσει (το τραγούδι) αφορμή για αφύπνιση του ακροατή και κατ' επέκταση των μαζών. Πολλές φορές το πολιτικό τραγούδι παρουσιάζεται και ως ερωτικό. Δεν είναι υποχρεωτικό να έχει άμεσα πολιτικά μηνύματα»*⁴¹

Εδώ ο Τσιρώνης στέκεται περισσότερο στις ιδεολογικές αφετηρίες του τραγουδιού ,τους δημιουργούς και λιγότερο στο κοινό (Μυζάλης). Ορίζει το πολιτικό τραγούδι ως ένα πεδίο μέσα στο οποίο διαφαίνονται τα ιδεολογικά φίλτρα των δημιουργών του, με σκοπό την αφύπνιση του ακροατηρίου χωρίς ωστόσο τα μηνύματα που περικλείει να είναι απαραίτητα πολιτικά. Η άποψή του στηρίζεται κυρίως στο περιεχόμενο των τραγουδιών και στο κατά πόσο αυτό αντανακλά τις πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες της εποχής του. Ωστόσο, παρότι κάνει αναφορά στον ακροατή, τον αντιμετωπίζει περισσότερο ως «μη συμμετέχων» στην δημιουργία του πολιτικού τραγουδιού καθώς περιμένει μία «άνωθεν» αφύπνιση. Δεν

⁴¹ Τσιρώνης, Αυγέρης (2015), *Το πολιτικό τραγούδι των πρώτων χρόνων της Μεταπολίτευσης (έως το 1981). Το παράδειγμα του Θάνου Μικρούτσικου*. Πτυχιακή εργασία, ΤΛΠΜ, σελ 7.

συμπεριλαμβάνει στην ερμηνεία του τον καθοριστικό παράγοντα που είναι ο τρόπος πρόσληψης των τραγουδιών αυτών από το ίδιο το κοινό.

Εν κατακλείδι και σύμφωνα με τα παραπάνω, επιχειρώντας να αποδώσουμε έναν ορισμό για το πολιτικό τραγούδι θα μπορούσαμε να πούμε πως το πολιτικό τραγούδι ιστορικά έχει συνδεθεί με τις έννοιες της αντίστασης και της πάλης ενάντια σε κάθε μορφή εξουσίας και αδικίας. Ωστόσο, πολιτικό μπορεί να χαρακτηριστεί οποιοδήποτε τραγούδι το οποίο είναι προϊόν μίας συγκεκριμένης κοινωνικής και ιστορικής περιόδου, διαμορφώνει στάση, αποτυπώνει την πρόθεση και το ιδεολογικό φίλτρο του δημιουργού, είναι αναγνωρίσιμο και προσλαμβάνεται, (αναγνωρίζεται ή αξιολογείται) από το ακροατήριό του ως «πολιτικό».

Περίοδοι του πολιτικού τραγουδιού μέχρι και τη δεκαετία του '80

Από πότε έχουμε πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα; Έχοντας ορίσει τα βασικά χαρακτηριστικά του πολιτικού τραγουδιού στο προηγούμενο κεφάλαιο, σε αυτή την ενότητα θα κάνουμε αρχικά μία σύντομη αναφορά στους «προγόνους» του πολιτικού τραγουδιού φτάνοντας μέχρι τις δεκαετίες '50-'60 όπου εμφανίζεται ως μεταπολεμικός όρος ⁴²με εισηγητή το Μίκη Θεοδωράκη. Έπειτα θα αναλύσουμε εκτενέστερα την άνθηση του πολιτικού τραγουδιού τη δεκαετία του '60, τη «σιωπή» του στα χρόνια της δικτατορίας και την έκρηξή του στα πρώτα χρόνια της μεταπολιτευτικής Ελλάδας.

"Πρόγονοι" του πολιτικού τραγουδιού

Σύμφωνα με το Σπύρο Αραβανή, ένας διθύραμβος του 6^{ου} αιώνα, του ποιητή Βακχυλίδη, αποτελεί την πρώτη μορφή πολιτικού τραγουδιού καθώς μεταφέρει με συνοδεία μουσικής (αυλού ή λύρας) ένα κοινωνικό μήνυμα σε αντίθεση με προγενέστερους διθύραμβους που το περιεχόμενό τους αφορούσε εκδηλώσεις λατρείας στο θεό Διόνυσο:

Δίχως άλλο θεός τονε σπρώχνει/ τιμωρίες να δώσει στους αδίκους/ επειδή δεν είν' εύκολο πάντα/ να κάνει κανείς το κακό και να μη το πληρώσει./ Όλα το τέλος τους έχουν μες του χρόνου το διάβα.

Ο διθύραμβος επιτελεί δύο ρόλους: Αρχικά τον τελετουργικό που σχετίζεται απόλυτα με το κοινωνικό και πολιτικό στοιχείο της εποχής και δεύτερον τον καλλιτεχνικό που αφορά

---

⁴² Αραβανής Σπύρος,(2017), *Μελοποιημένος λόγος. Είκοσι μελέτηματα*. Μετρονόμος, σελ.212.

τη δημιουργία, αισθητική ικανοποίηση και ευχαρίστηση του ίδιου του δημιουργού αλλά και του κοινού του⁴³.

Στη νεότερη ελληνική ιστορία, ο Κώστας Τριπολίτης εντοπίζει ως **πρώτο πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα τον Θούριο** του Ρήγα Βελεστινλή⁴⁴: «*Από το Θούριο ξεκινάει το πολιτικό τραγούδι [...] (σ.σ. ο Ρήγας) είναι επιστήμονας, είναι κοινωνιολόγος, είναι ανθρωπολόγος, είναι ινστρούκτορας, είναι επαναστάτης, είναι και καλλιτέχνης μαζί άσχετα αν δεν έχουν μεγάλη αξία μορφολογική αυτά που κάνει [...] Η γέννηση του πολιτικού τραγουδιού στη νεώτερη ιστορία μας ξεκινάει από το Ρήγα*».

Αν θεωρήσουμε τον Θούριο ως την αφετηρία του πολιτικού τραγουδιού στην Ελλάδα, τότε ακολουθεί χρονολογικά **το κλέφτικο τραγούδι**, το οποίο θα μπορούσαμε να πούμε πως έχει πολιτική χροιά. Σύμφωνα με τον Σπ. Ασδραχά, οι κλέφτες και οι αρματολοί αποτελούν μορφές (έννοιες) μίας πρωτόγονης επανάστασης, της οποίας «*οι ευπρεπέστεροι φορείς έδρασαν σ' όλη την κλίμακα με την οποία εκφράζεται η επικοινωνία ανάμεσα στην ανταρσία και την ενσωμάτωση*⁴⁵». Τα κλέφτικα λοιπόν τραγούδια –γραμμένα τον 18^ο και 19^ο αιώνα– αποτελούν μία μορφή τέχνης που εναντιώνεται στο καθεστώς και την εξουσία. Είναι κι αυτά καρποί των κοινωνικοπολιτικών παραγόντων της εποχής κι εκφράζουν ξεκάθαρα μία μορφή αντίδρασης απέναντι στον ηγεμονικό λόγο της οθωμανικής εξουσίας. Βασική θεματολογία των τραγουδιών αυτών είναι ο αγώνας και η διαφύλαξη της ελευθερίας μέσω της ένοπλης αντίστασης ενώ θα μπορούσαμε να πούμε πως παρατηρούμε και μία πρώτη ταξική διάσταση στο στίχο μέσω της αναφοράς στις αντιθέσεις μεταξύ εύπορων και φτωχών, μεγαλοκαλλιεργητών και μικρών αγροτών, αρχόντων και ραγιάδων. Τα τραγούδια αυτά αποτελούν σύμφωνα με το Γιάννη Αποστολάκη «*τα πρώτα πνευματικά μνημεία της λευτεριάς*»⁴⁶.

Προχωρώντας στο πιο πρόσφατο παρελθόν, σύμφωνα με το Γιώργο Μυζάλη, **το ρεμπέτικο τραγούδι** έρχεται να διαδεχτεί το κλέφτικο, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Αν και το ρεμπέτικο χωρίζεται σε 3 περιόδους (πριν τη μικρασιατική καταστροφή, μετά τη μικρασιατική καταστροφή και τη μεταπολεμική περίοδο), η θεματολογία των στίχων του έχει κοινωνικές και πολιτικές αναφορές. Τόσο το περιεχόμενο των στίχων του όσο και οι μουσικές του φόρμες αντανακλούν την πολυτάραχη κοινωνική και πολιτική κατάσταση της

⁴³ Τσίμερμαν, Μ. (2008), *Το τραγούδι της πόλης. Σχόλια για την ιστορία της διθυραμβικής ποίησης*, *Ενημερωτικό Δελτίο*. Κοινοφελές Ίδρυμα Αλέξανδρος Ωνάσης, τχ. 38.

⁴⁴ Μυζάλης, Γιώργος (2018), *Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα, 1974 - 2002*. Fagotto Books, σελ. 14.

⁴⁵ Ασδραχάς, Σπύρος, *Κριτικό σημείωμα πάνω στην εργασία του Α. Πολίτη για το κλέφτικο* στο *Ελληνικά*, τόμ. 27, Θεσσαλονίκη, 1974, σελ. 427 – 431.

⁴⁶ Πολίτης, Αλέξης (2001), *Το δημοτικό τραγούδι – Κλέφτικα*. Εστία, σελ 1.

εποχής (μικρασιατική καταστροφή, προσφυγικό ζήτημα και συνθήκες διαβίωσης των προσφύγων στην Ελλάδα, οικονομική κρίση '29-'31, δικτατορία Μεταξά, πόλεμος, φτώχεια, περιθώριο κα.).

Περνώντας τώρα στην περίοδο της Κατοχής αλλά και στην μετέπειτα περίοδο του εμφύλιου πολέμου, παρατηρούμε πως αναδύεται μία ομάδα τραγουδιών που αφορούν τον πόλεμο και την εθνική αντίσταση. Είναι τα λεγόμενα «**αντάρτικα τραγούδια**». Τα τραγούδια αυτά ακολουθούν δύο κατευθύνσεις. Η μία έχει ως κύρια θεματολογία την εμφύχωση του στρατού επαινώντας τα κατορθώματά του στον απελευθερωτικό αγώνα, ενώ η δεύτερη αφορά τραγούδια που γράφονται στις πόλεις κι έχουν ως κύριο θέμα τη φτώχεια, την πείνα, τον εμφύλιο πόλεμο και τους αγώνες του λαού.⁴⁷ Άξια αναφοράς αυτής της περιόδου αποτελεί και η σύνδεση για πρώτη φορά των τραγουδιών αυτών με έναν κομματικό χώρο, αυτόν της αριστεράς. «Πολεμάμε και τραγουδάμε» ήταν το σύνθημα της ΕΠΟΝ την περίοδο της Εθνικής Αντίστασης. Ο συσχετισμός του πολιτικού τραγουδιού με μία συγκεκριμένη πολιτική και κομματική ταυτότητα αυτήν την περίοδο είναι εμφανής. Σύμφωνα με το δημοσιογράφο Στέλιο Ελληνιάδη «*από την εθνική αντίσταση και μετά, τα πολιτικά-κομματικά τραγούδια δεν ήταν μόνο συσπειρωτικά, υμνητικά και εμφυχωτικά, αλλά και μέρος του εξοπλισμού των αγωνιστών. Στο βουνό, στο κρησφύγετο, στη φυλακή ή στην εξορία, τα τραγούδια έδιωχναν το φόβο, αναπτέρωναν το ηθικό, κι έδιναν δύναμη να πολεμήσεις τον εχθρό και να αντέξεις τις κακουχίες*».⁴⁸ Πολλά εξ αυτών των τραγουδιών αποτελούσαν διασκευές τραγουδιών του Κόκκινου στρατού όπως το «Εμπρός της γης οι κολασμένοι» ή Διεθνής σε στίχους του Κώστα Βάρναλη.⁴⁹

Αυτή η αρχική σύνδεση αντάρτικου τραγουδιού και Αριστεράς και αργότερα η καθοριστική φιγούρα του αριστερού Μίκη Θεοδωράκη στο πολιτικό τραγούδι της εποχής όπως θα παρουσιάσουμε παρακάτω, συντέλεσε στο να θεωρείται το πολιτικό τραγούδι μονοπώλιο της Αριστεράς, αντίληψη που παγιώθηκε στην αντίληψη του κοινού σχεδόν έως σήμερα.⁵⁰ Η σύνδεση πολιτικού τραγουδιού και αριστεράς ήταν τόσο βαθιά που θεωρείτο δεδομένη η αριστερή ταυτότητα του δημιουργού του συγκεκριμένου είδους.⁵¹

Σύγχρονο πολιτικό τραγούδι

Αρχές δεκαετίας '50 έως 1967

⁴⁷ Πάπιστας, Κ. Σάκης (2007), *Το αστικό τραγούδι στα πέτρινα χρόνια 1940-1949*. Αδελφοί Κυριακίδη, σελ 52.

⁴⁸ Αραβανής, Σπύρος, «*Ο πολιτικός στίχος στο ελληνικό τραγούδι | α' μέρος*» <https://www.musicpaper.gr/topics/item/2685-politikos-stixos.gr>, ημερ. επίσκ. 10/1/23.

⁴⁹ Δημητριάδη Μαρία – Μάνου Αφροδίτη, *Τα Αντάρτικα CD*, LYRA, 1996, τραγ. 14.

⁵⁰ Μυζάλης, Γιώργος (2018), *Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα, 1974 - 2002*. Fagotto Books, σελ. 217.

⁵¹ όπ. παρ. σελ. 217.

Στη δεκαετία του '50 η ελληνική κοινωνία έχοντας ακόμα νωπές τις πληγές που άφησαν ο δεύτερος παγκόσμιος και ο εμφύλιος πόλεμος, προσπαθεί να ανασυσταθεί. Η μεταπολεμική αυτή περίοδος αποτελεί την αφετηρία αυτού που σήμερα ονομάζουμε πολιτικό τραγούδι⁵². Μέχρι και το 1967, χρονιά κατά την οποία επήλθε η δικτατορία, δεσπόζουσες φιγούρες σε αυτό έχουν ο **Μίκης Θεοδωράκης** και ο Μάνος Χατζηδάκης, οι οποίοι στηριζόμενοι στην ένωση λαϊκών και λόγιων μουσικών φορμών και στίχων⁵³, εισήγαγαν το λεγόμενο «έντεχνο λαϊκό τραγούδι». Όπως χαρακτηριστικά ο Παναγής Παναγιωτόπουλος αναφέρει: «*Εκλαΐκευσαν την υψηλή ποίηση και ταυτόχρονα πολιτικοποίησαν το τραγούδι*»⁵⁴. Εμβληματική θα είναι η μορφή του Μίκη Θεοδωράκη ο οποίος θα ταυτιστεί καθοριστικά με το πολιτικό τραγούδι. Σύμφωνα με τον Κώστα Μυλωνά, ο Θεοδωράκης αποτελεί τον εισηγητή του πολιτικού τραγουδιού στην Ελλάδα⁵⁵.

Η πολιτική δράση του Μίκη Θεοδωράκη αποτελούσε έως τις αρχές της δεκαετίας του '50, σημαντικό χαρακτηριστικό της ζωής του. Έλαβε μέρος στην αντίσταση κατά των κατακτητών. Συλλήφθηκε, βασανίστηκε κι εξορίστηκε. Οργανώθηκε στο ΚΚΕ και στον ΕΛΑΣ και αργότερα στις Ένοπλες Δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού Αθηνών.⁵⁶ Όπως καταλαβαίνουμε, η φυσιογνωμία του μεγάλου συνθέτη ήταν από πολύ μικρή ηλικία συνυφασμένη με την πολιτική, στοιχείο που αποτυπώθηκε στα έργα του που ακολούθησαν στα τέλη της δεκαετίας του '50 και κυρίως στα μέσα της δεκαετίας του '60.

Με τον «Επιτάφιο » το 1958, ο οποίος γράφτηκε με σκοπό να παρουσιαστεί σε συγκέντρωση για την προεκλογική ενίσχυση της Ενιαίας Δημοκρατικής Αριστεράς⁵⁷, ο έντονα πολιτικοποιημένος Θεοδωράκης, με τη συμβολή των στίχων του Γιάννη Ρίτσου, αναδεικνύεται μέχρι και τη λήξη της δικτατορίας ,ο κυριότερος εκφραστής του πολιτικού τραγουδιού στη χώρα. Το έργο του έχει ένα ξεκάθαρο πολιτικό στίγμα καθώς εμποτίζεται από τις πολιτικές του πεποιθήσεις. Ακολουθούν τα έργα: οι «Λιποτάκτες», το «Αρχιπέλαγος» και η «Πολιτεία» το 1959, η «Επιφάνεια» το 1960, «Ένας όμηρος» και οι «Μικρές Κυκλάδες» το

⁵² Αραβανής Σπύρος (2017), *Μελοποιημένος λόγος. Είκοσι Μελέτηματα*. Μετρονόμος, σελ.215.

⁵³ Παναγιωτόπουλος, Παναγής (2003), *Τραγούδι και πολιτική. Στρατευμένη τέχνη και ανάδυση της ατομικότητας* στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 - 2000*, τ. 10, *Η Ελλάδα της ομαλότητας 1974 – 2000: Δημοκρατικές κατακτήσεις, οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα*, Ελληνικά Γράμματα, σελ. 265.

⁵⁴ όπ. παρ, 266.

⁵⁵ Μυλωνάς, Κώστας (1985), *Ιστορία του Ελληνικού τραγουδιού (1960 – 1970)*, τ. 2, Κέδρος, σελ. 19.

⁵⁶ https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9C%CE%AF%CE%BA%CE%B7%CF%82_%CE%98%CE%B5%CE%BF%CE%B4%CF%89%CF%81%CE%AC%CE%BA%CE%B7%CF%82, ημ. επίσκ. 31/01/2023.

⁵⁷ Μυλωνάς, Κώστας (1985), *Ιστορία του Ελληνικού τραγουδιού (1960 – 1970)*, τ. 2, Κέδρος, σελ. 41.

1963 η «Πολιτεία β» το 1964⁵⁸, τα εμβληματικά «Άξιον Εστί» και «Μάουτχαουζεν» το 1965-66, η «Ρωμοσύνη» κα⁵⁹.

Σύμφωνα με τον Κώστα Μυλωνά τα τραγούδια του Θεοδωράκη αυτής της περιόδου αγαπήθηκαν καθολικά από τον ελληνικό λαό διότι μέσα από αυτά εκφράστηκαν οι αγώνες, ο πόνος, ο καημός και η ζωή του. Ταυτόχρονα, συνδέθηκαν με μία πολιτική ιδεολογία και στάση καθώς αποτέλεσαν το βασικό άξονα γύρω από τον οποίο στράφηκαν όλες οι προοδευτικές κινητοποιήσεις της εποχής, ο φοιτητικός κόσμος, η νεολαία Λαμπράκη- στην οποία εκλέχτηκε πρόεδρος ο Θεοδωράκης-και η γενιά του 114 και του ανένδοτου αγώνα.⁶⁰

Αξίζει σε αυτό το σημείο να αναφερθεί πως μετά την ίδρυση της Δημοκρατικής νεολαίας Λαμπράκη το 1963, ο Θεοδωράκης προσπαθεί σύμφωνα με το Μυλωνά «να εφαρμόσει στην πράξη τη βασική του ιδεολογικοπολιτική αντίληψη για τη δημιουργική συνύπαρξη της πολιτικής με την πολιτιστική επανάσταση, τόσο σαν μόνιμη επιδίωξη, όσο και σαν μιας σταθερής πρακτικής του αριστερού κινήματος»⁶¹. Πλέον η τέχνη του και κάθε του δράση θα εμφυσείται από την ιδεολογία του⁶².

Ο Γιώργος Μυζάλης, για τον Μίκη Θεοδωράκη αναφέρει: «Στόχος του, μέσα από τη μουσική του, είναι να κινητοποιήσει και να εμπνεύσει το κοινό, σε βαθμό ίσως εμμονικό. Μοιραία ο Θεοδωράκης μνημονεύεται πάντοτε δίπλα στον όρο πολιτικό τραγούδι. Παίρνοντας τη σκυτάλη από το ρεμπέτικο, αναβάθμισε το είδος, διατηρώντας τα θεμελιώδη και δημοφιλή δομικά του συστατικά, εμπλουτίζοντάς το με στοιχεία λόγια και "εξοπλίζοντάς" το με τα κείμενα των ποιητών. Παράλληλα, ο ίδιος ο Θεοδωράκης συνειδητά ουδέποτε διαχώρισε το έργο του από την προσωπικότητά του και την πολιτική θέση και δράση του. Αυτό – καθόλου άδικα – οδήγησε στην γενικότερη και παγιωμένη πεποίθηση, εντός και εκτός συνόρων, ότι είναι ο σημαντικότερος συνθέτης πολιτικού τραγουδιού της χώρας από το 1953 κι ως την πτώση της δικτατορίας (1974)».⁶³

Αναμφίβολα σημαντική κατά την ίδια περίοδο είναι και η συμβολή του **Μάνου Χατζιδάκι** στη διαμόρφωση του ελληνικού τραγουδιού ο οποίος έφερε νέες διαστάσεις στο ύφος, τον ήχο και το στίχο. Παράλληλα με τον Θεοδωράκη, κατάφερε να αποτυπώσει στα τραγούδια του τις εθνικές περιπέτειες του μαρτυρικού ελληνικού λαού και χώρου

⁵⁸ όπ. παρ., σελ. 57-58.

⁵⁹ όπ. παρ., σελ 79.

⁶⁰ όπ. παρ., σελ. 71.

⁶¹ όπ. παρ., σελ 82.

⁶² όπ. παρ., σελ 82.

⁶³ Μυζάλης, Γιώργος (2018), *Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα, 1974 - 2002*. Fagotto Books, σελ.26.

αξιοποιώντας την ποίηση και τη θρησκευτική ευλάβεια.⁶⁴ Το ιδιαίτερο σύμπαν της μουσικής του Χατζηδάκι προσπαθεί να καταγράψει με λεπτομέρεια και ευαισθησία «εκείνα τα οποία νομίζει ότι έχουν ιδιαίτερη σημασία για την αποκάλυψη της εθνικής μας ταυτότητας»⁶⁵.

Οι δύο μεγάλοι δημιουργοί, Θεοδωράκης και Χατζηδάκις, ενέπνευσαν στη δεκαετία του '60 μία σειρά από νέους δημιουργούς, όπως ο Σταύρος Ξαρχάκος, ο Χρήστος Λεοντής, ο Μάνος Λοΐζος, ο Γιάννης Μαρκόπουλος, ο Δήμος Μούτσης, ο Διονύσης Σαββόπουλος κ.α. να δημιουργήσουν πολύτιμα έργα αξίας και πολιτισμικής σημασίας.⁶⁶ Όπως τονίζει ο Μυλωνάς, «όλη η υπόθεση του ελληνικού τραγουδιού συνδέθηκε σε μεγάλο βαθμό με το ιδεολογικοπολιτικό κλίμα που επικρατούσε την εποχή εκείνη κι επηρέασε σημαντικά όλες τις άλλες μορφές καλλιτεχνικής έκφρασης».⁶⁷

Συμπερασματικά, το τραγούδι της περιόδου έτσι όπως εκφράστηκε κυρίως από τους δύο αυτούς μεγάλους δημιουργούς (Θεοδωράκη-Χατζηδάκι) κι έπειτα από τους νεότερους τους, έφερε δύο νέα σημαντικά χαρακτηριστικά: πρώτα την ενσωμάτωση των λαϊκών στρωμάτων στο χώρο του πολιτισμού και της τέχνης και δεύτερον την έντονη αποτύπωση στα τραγούδια των πολιτικών πεποιθήσεων.⁶⁸ Κατά κάποιον τρόπο, το τραγούδι αυτό αποτέλεσε «τον μοντέρνο συνοδό της πολιτικής κινητικότητας των λαϊκών στρωμάτων»⁶⁹, «ένα συμπλήρωμα πολιτικής ταυτότητας μίας ολόκληρης γενιάς»⁷⁰.

Δικτατορία

Με τον ερχομό της χούντας ξεκινά και μία περίοδος όπου κυριαρχεί ο εξουσιαστικός λόγος της εθνοφοροσύνης και ο έλεγχος κάθε πολιτικής και καλλιτεχνικής δράσης. Το πολιτικό τραγούδι της περιόδου, εμποτισμένο με όλες τις ιδεολογικοπολιτικές αντιλήψεις που προαναφέραμε (αριστερά, ελευθερία, αντίσταση, δημοκρατία) μπαίνει στο στόχαστρο του καθεστώτος. Σε λιγότερο από ένα μήνα μετά την επιβολή του πραξικοπήματος η χούντα, με ειδικό διάταγμα αποφασίζει ότι απαγορεύεται «*Η ανατύπωση ή η εκτέλεσις της μουσικής και των ασμάτων του κομμουνιστού συνθέτου Μίκη Θεοδωράκη, τέως αρχηγού της νυν διαλυθείσης κομμουνιστικής οργανώσεως “Νεολαία Λαμπράκη”, δεδομένου ότι η εν λόγω μουσική*

⁶⁴ Μυλωνάς, Κώστας (1985), *Ιστορία του Ελληνικού τραγουδιού (1960 – 1970)*, τ. 2, Κέδρος, σελ. 108

⁶⁵ όπ. παρ., σελ 108.

⁶⁶ όπ. παρ., σελ. 109-110.

⁶⁷ όπ. παρ., σελ 110.

⁶⁸ όμ. παρ., σελ 266.

⁶⁹ όμ. παρ., σελ 266.

⁷⁰ όπ. παρ., σελ 266.

εξυπηρετεί τον κομμουνισμό»⁷¹. Τα τραγούδια του Θεοδωράκη ήταν μόνο η αρχή. Τα τραγούδια των Μαρκόπουλου, Ελευθερίου, Σαββόπουλου, Χατζιδάκι που εκείνο το διάστημα απολάμβαναν μέρες ακμής μπήκαν στις λίστες της επιτροπής λογοκρισίας μαζί με τα τραγούδια των Μπαγιαντέρα, Βασίλη Τσιτσάνη, Μάρκου Βαμβακάρη. Φυσικά απαγορεύτηκαν και οι αντίστοιχοι στιχουργοί, από τον Κώστα Βίρβο και την Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου ως τους Νίκο Γκάτσο, Γιάννη Ρίτσο, Γιώργο Σεφέρη και Οδυσσέα Ελύτη⁷².

Ο Μίκης Θεοδωράκης συλλαμβάνεται και εξορίζεται στη Ζάτουνα της Αρκαδίας ενώ αργότερα το 1970 εγκαθίσταται στο Παρίσι.⁷³ Παρότι βρισκόμενος στο εξωτερικό ο Θεοδωράκης ξεκινά μία σειρά εκδηλώσεων με στόχο την καταγγελία της δικτατορίας στην Ελλάδα.⁷⁴ Την ίδια περίοδο συνθέτει σπουδαία έργα επαναστατικού και αντιστασιακού χαρακτήρα όπως η «Κατάσταση πολιορκίας», το «Πνευματικό Εμβατήριο», «Τα τραγούδια του Αγώνα» κ.α.⁷⁵ Η κυκλοφορία τους στην Ελλάδα συνεχίζει να είναι απαγορευτική.

Η καλλιτεχνική δημιουργία στη χώρα συνεχίζει να υπάρχει ωστόσο στα πλαίσια που επιτρέπει η χουντική λογοκρισία.⁷⁶ Καθ' όλη τη διάρκεια της επταετίας σημειώθηκαν πολλές απαγορεύσεις, συλλήψεις και ανακρίσεις καλλιτεχνών, που έμμεσα ή άμεσα εξέφρασαν τον αντιστασιακό αγώνα, με αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς να εγκατασταθούν στο εξωτερικό, συνεχίζοντας ωστόσο να δημιουργούν και να κυκλοφορούν τα έργα τους.⁷⁷

Πρώτη δεκαετία της Μεταπολίτευσης

Η καλλιτεχνική έκρηξη που ακολούθησε την αποκατάσταση της δημοκρατίας και τον πρωτόγνωρο πολιτικό πλουραλισμό που έφερε η νομιμοποίηση του ΚΚΕ ήταν πάνδημη⁷⁸. Η μουσική και τα τραγούδια όμως που σημάδεψαν κατά κόρον την εποχή αυτή ήταν από την πλευρά της Αριστεράς. Ο Παναγιωτόπουλος κάνει λόγο για «πολιτιστική ηγεμονία της αριστεράς» την οποία και θεωρεί ως ένα βαθμό δικαιολογημένη λόγω της ελευθερίας που

⁷¹ Σκίντσας, Γιώργος (2020), "«Αποφασίζομεν και διατάσσομεν» μετά μουσικής" <https://www.tovima.gr/2020/11/16/culture/apofasizomen-kai-diatassomen-meta-mousikis/> Ημ. επίσκεψης: 31/01/2023.

⁷² όπ. παρ.

⁷³ Κουνάδης, Παναγιώτης (2000), *Γεια σου περήφανη κι θάνατη εργατιά-Μια διαδρομή στο κοινωνικό εργατικό τραγούδι*. Αρχείο Ιστορίας Συνδικάτων, σελ 80.

⁷⁴ όπ. παρ., σελ 81.

⁷⁵ όπ. παρ., σελ 81.

⁷⁶ όπ. παρ., σελ.81.

⁷⁷ Λιάβας, Λάμπρος (επιμ.) – Τζαμτζής, Γιώργος (επιμ.) (2009), *Διονύσης Σαββόπουλος. Του '60 οι Εκδρομείς*. Sui Generis, σελ. 116.

⁷⁸ Παναγιωτόπουλος, Παναγής (2003), *Τραγούδι και πολιτική. Στρατευμένη τέχνη και ανάδυση της ατομικότητας* στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 - 2000*, τ. 10, *Η Ελλάδα της ομαλότητας 1974 – 2000: Δημοκρατικές κατακτήσεις, οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα*, Ελληνικά Γράμματα, σελ. 267.

προσφέρει πλέον η μεταπολίτευση στον αριστερό χώρο να αναδιαπραγματευτεί ζητήματα που δύσκολα μπορούσε τα προηγούμενα χρόνια⁷⁹. Τονίζει μάλιστα πως η ηγεμονία αυτή εκφράστηκε μαζικά και διαχύθηκε σε κάθε μορφή τέχνης με σαφείς αναφορές στους κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες.⁸⁰ Ο «ήλιος ο πρώτος» του Γιάννη Μαρκόπουλου που κυκλοφόρησε το 1967 σε ποίηση Γιάννη Ρίτσου, το «Χρονικό» σε ποίηση Κ. Χ. Μύρη με την επιβλητική ερμηνεία του Νίκου Ξυλούρη και τα αντιστασιακά τραγούδια του Μίκη Θεοδωράκη της προηγούμενης περιόδου, έβρισκαν τώρα το ευρύ κοινό τους. Ένα κοινό που αναζητούσε σημάδια δημοκρατικής προοπτικής έπειτα από μία δύσκολη φασίζουσα επταετία⁸¹.

Το τραγουδιστικό σύμπαν της μεταπολίτευσης θα λάβει ξεκάθαρα πολιτικά χαρακτηριστικά. Η απαλλαγή από τη δικτατορία εκφράστηκε μουσικά και χαρακτηρίστηκε από την ελευθερία να τραγουδάς όλα εκείνα τα τραγούδια που είχαν λογοκριθεί ή απαγορευθεί. Μέσα σε ένα κλίμα ελευθερίας της έκφρασης, σημαντικό στοιχείο που θα εκφράσει την έντονη πολιτικοποίηση της εποχής θα είναι η συμμετοχική διάσταση των συναυλιών σε μεγάλους ανοιχτούς χώρους. Οι πρώτες συναυλίες του Μίκη Θεοδωράκη θυμίζουν λαϊκά συλλαλητήρια όπου το πάθος και οι εκδηλώσεις του συγκεντρωμένου πλήθους έδιναν την ευκαιρία μίας εκτόνωσης - μέσα από τις αναφωνήσεις πολιτικών συνθημάτων ανάμεσα στα τραγούδια - από τη φόρτιση της επταετίας⁸². Στις συναυλίες αυτές θα κυριαρχήσουν συναισθήματα πολιτικής συμμετοχής και ελευθερίας που θα μείνουν αλησμόνητα σε όσους παρευρέθησαν⁸³. Η συναυλιακή αυτή εμπειρία σε μεγάλους χώρους θα παραμείνει στο προσκήνιο έως και τα μέσα της δεκαετίας του '80⁸⁴.

Το κυριότερο όμως στοιχείο που θα προσδιορίσει την πολιτική ταυτότητα των τραγουδιών της εποχής και θα συμβάλλει στην πολιτικοποίηση των υποκειμένων, είναι η στιχουργική των τραγουδιών. Οι θεματικές των στίχων έχουν σαφείς κοινωνικές και πολιτικές αναφορές, υμνούν την εργασία και τους αγώνες του λαού προάγοντας με αυτόν τον τρόπο ένα «συλλογικό και αγωνιζόμενο υποκείμενο»⁸⁵. Η μελοποίηση μεγάλων Ελλήνων και ξένων ποιητών κυρίως από τον Θεοδωράκη, τον Μαρκόπουλο και τον Λεοντή θα εκφράσει

---

⁷⁹ όπ. παρ., σελ. 269.

⁸⁰ όπ. παρ., σελ. 269.

⁸¹ όπ. παρ., σελ. 267.

⁸² Μυλωνάς, Κώστας (1992), *Ιστορία του Ελληνικού τραγουδιού (1970 – 1980)*, τ. 3, Κέδρος, σελ. 31.

⁸³ Παναγιωτόπουλος, Παναγής (2003), *Τραγούδι και πολιτική. Στρατευμένη τέχνη και ανάδυση της ατομικότητας στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 - 2000*, τ. 10, *Η Ελλάδα της ομαλότητας 1974 – 2000: Δημοκρατικές κατακτήσεις, οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα*, Ελληνικά Γράμματα, σελ. 268.

⁸⁴ όπ. παρ., σελ. 268.

⁸⁵ όπ. παρ., σελ. 269.

με καθοριστικό τρόπο «τη συστηματική προσπάθεια να ενωθούν οι πολιτικοποιημένες μάζες και η υψηλή ποίηση σε ένα υπόδειγμα κοινωνικής τέχνης, που υπερβαίνει τη στενή πολιτική διαπάλη αλλά την εμπεριέχει κιόλας». ⁸⁶ Παράλληλα, οι παλαιότεροι στιχουργοί (Ελευθερίου, Τριπολίτης, Λάδης) θα μελοποιηθούν πλάι σε νεότερους και γενικότερα τα τραγούδια θα εμποτιστούν με ένα λόγο έντονα πολιτικό που έχει να κάνει με προβληματισμούς πάνω στις κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές εξελίξεις που ακολούθησαν της δικτατορίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο το ελληνικό τραγούδι αυτή την περίοδο «φορτίστηκε από το πολιτικό πάθος που δημιούργησε η δικτατορία»⁸⁷.

Μέσα στο γενικότερο κλίμα της πολιτικοποίησης της μουσικής ζωής, εύλογο ήταν να αναβιώσει το για πολλά χρόνια απαγορευμένο αντάρτικο τραγούδι. ⁸⁸Άμεσα συνδεδεμένο με την εθνική αντίσταση αλλά και με το χώρο της αριστεράς, το αντάρτικο επανήλθε στην επικαιρότητα κάνοντας μάλιστα εμφανέστατη την παρουσία του στα πολιτιστικά γεγονότα της εποχής⁸⁹. Ωστόσο, σύμφωνα με το Μυλωνά, η προσπάθεια αναβίωσής του αποδείχθηκε πως ήταν προϊόν πολιτικής εκμετάλλευσης από όλους όσους επικροτούσαν την εδραίωσή του στο πολιτιστικό γίγνεσθαι⁹⁰ και κατά τη γνώμη του η επαναφορά αυτή ήταν «άκαιρη και αναποτελεσματική» καθώς δε συμβάδιζε με τη νέα κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα.⁹¹

Ίδια προσπάθεια για αναβίωση γνώρισε και το ρεμπέτικο ιδιαίτερα στα τέλη της δεκαετίας του '70⁹². Σύμφωνα με τον Παναγιωτόπουλο ο κόσμος του ρεμπέτικου αποτελεί μουσική και πολιτισμική μορφή που σε παλιότερες εποχές δεν υπήρχε ενδεχόμενο να είναι ανεκτή από οργανωμένα πολιτικά μορφώματα.⁹³ Ωστόσο, στην πρώτη μεταπολιτευτική δεκαετία, το ρεμπέτικο σύμπαν θα λειτουργήσει ως «ένα σημείο πολιτισμικής διάκρισης, που συμβάλλει σε μία νέα πολιτική ταυτότητα», σε «μία δευτερογενή αριστερή στράτευση, που ακούει περισσότερο στους ήχους της ευαισθησίας και της αυθεντικότητας παρά στα παλαιότερα κελεύσματα της πολιτικής στράτευσης»⁹⁴. Οι λόγοι της μετουσίωσης του ρεμπέτικου σε ένα είδος με βαθύ πολιτικό αντίκρισμα, θα πρέπει να εντοπιστούν στην έντονη πολιτικοποίηση

---

⁸⁶ όπ. παρ., σελ 268.

⁸⁷ Μυλωνάς, Κώστας (1992), *Ιστορία του Ελληνικού τραγουδιού (1970 – 1980)*, τ. 3, Κέδρος, σελ. 19.

⁸⁸ όπ. παρ., σελ.19.

⁸⁹ όπ. παρ., σελ.19.

⁹⁰ όπ. παρ., σελ. 19.

⁹¹ όπ. παρ., σελ. 20.

⁹² όπ. παρ., σελ. 21.

⁹³ Παναγιωτόπουλος, Παναγής (2003), *Τραγούδι και πολιτική. Στρατευμένη τέχνη και ανάδυση της ατομικότητας στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 - 2000*, τ. 10, *Η Ελλάδα της ομαλότητας 1974 – 2000: Δημοκρατικές κατακτήσεις, οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα*, Ελληνικά Γράμματα, σελ. 270.

⁹⁴ όπ. παρ., σελ. 270.

της περιόδου και της ισχυρής ανάγκης για επιβεβαίωση μίας πολιτικής ταυτότητας.⁹⁵ Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί και η επιρροή του συγγραφέα Ηλία Πετρόπουλου σε αυτό, με την εννοιολογική του προσέγγιση του για το ρεμπέτικο στο έργο Ρεμπέτικα τραγούδια. Σύμφωνα με τον Στάθη Gauntlett, η έκδοση του εν λόγω έργου πραγματοποιήθηκε χωρίς την έγκριση του μηχανισμού λογοκρισίας της χούντας κι έτσι δημιουργήθηκε ένας μύθος γύρω από το ρεμπέτικο⁹⁶. Θεωρήθηκε «τραγούδι διαμαρτυρίας» με πολιτικά χαρακτηριστικά, έχοντας έναν «αντιθετικό χαρακτήρα», προς το καθεστώς Χούντας.⁹⁷

Τέλος, αξίζει να αναφερθούμε και στην τοποθέτηση του Κώστα Μυλωνά για το τραγούδι της πολιτικής αμφισβήτησης και της κοινωνικής κριτικής. Προσπαθώντας να διεισδύσει στην έντονη σχέση πολιτικοποίησης και τραγουδιού των πρώτων μεταπολιτευτικών χρόνων ο Μυλωνάς αναγνωρίζει στο ιδεολογικοπολιτικό πεδίο, τρεις αισθητές τοποθετήσεις που υιοθέτησαν οι δημιουργοί:

A. Η επιστροφή στις ρίζες

B. Το πολιτικό τραγούδι

Γ. Το τραγούδι της πολιτικής αμφισβήτησης και της κοινωνικής κριτικής

Όπως παρατηρούμε διαχωρίζει το πολιτικό τραγούδι από το τραγούδι της πολιτικής αμφισβήτησης, εννοώντας το δεύτερο ως μια κατηγορία τραγουδιών που ήρθε για να αμφισβητήσει το πρώτο. Θεωρεί πως το πολιτικό τραγούδι των πρώτων μεταπολιτευτικών χρόνων άρχισε να λαμβάνει πολύ σύντομα ορισμένα αρνητικά χαρακτηριστικά τα οποία προσδιόρισαν την αμφισβήτηση των θέσεων του⁹⁸: δημιούργησε γύρω του έναν επικίνδυνο λαϊκισμό, έγινε μέσο επίδειξης πολιτικής δύναμης, υπερχρησιμοποιήθηκε στις προεκλογικές συγκεντρώσεις και τέλος άρχισε να δημιουργείται στις συναυλίες και τις μουσικές εκδηλώσεις μία ατμόσφαιρα ποδοσφαιρικής συνάντησης⁹⁹. Όλα αυτά οδήγησαν στην ανάδυση ενός είδους που αμφισβητούσε τα μηνύματα, τις θέσεις και κυρίως τον τρόπο που εκφράστηκε το πολιτικό τραγούδι. Βασικός του εκπρόσωπος ο Διονύσης Σαββόπουλος ο οποίος έγινε «ο εκφραστής μίας κατηγορίας αριστερών φοιτητών και διανοούμενων που αναζητούσαν από καιρό άλλες πολιτικές διεξόδους»¹⁰⁰. Σύμφωνα με τον Μυλωνά, το τραγούδι

⁹⁵ όπ. παρ., σελ. 270.

⁹⁶ Gauntlett, Στάθης (2001), *Ρεμπέτικο Τραγούδι, Συμβολή στην επιστημονική του προσέγγιση*, Πρόλογος – Μετάφραση: Βλησίδης Κώστας, Εικοστού Πρώτου. Βλ. *Ο Ορφέας στον υπόκοσμο, Ο Μύθος και η μυθοποίηση του Ρεμπέτικου*, σελ. 92.

⁹⁷ όπ. παρ., σελ. 95-96.

⁹⁸ Μυλωνάς, Κώστας (1992), *Ιστορία του Ελληνικού τραγουδιού (1970 - 1980)*, τ. 3, Κέδρος, σελ. 175.

⁹⁹ όπ. παρ, σελ. 175.

¹⁰⁰ όπ. παρ, σελ. 20.

της πολιτικής αμφισβήτησης και της κοινωνικής κριτικής αποτέλεσε «ένα ξέσπασμα και μία αντίσταση στη φθορά και τη σήψη που διέκρινε το σύνολο, σχεδόν, της κοινωνικής και πολιτικής μας ζωής. Μία οξεία κριτική κι ένας σαρκασμός στα πολιτικά και κοινωνικά εκείνα ήθη που ισοπέδωναν την ανθρώπινη ευαισθησία»¹⁰¹.

1981 – Κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ

Με την είσοδο της νέας δεκαετίας και την άνοδο του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία, το σκηνικό αρχίζει να αλλάζει. Με την νέα κυβέρνηση παρατηρείται μία μεταβολή της κοινωνικοοικονομικής κατάστασης της χώρας με αποτέλεσμα το πολιτικό τραγούδι να βρίσκεται σιγά σιγά σε φάση παρακμής. Σύμφωνα με το Γιώργο Μυζάλη, το γεγονός αυτό «δικαιολογείται από τον ορυμαγδό πολιτικών τραγουδιών που κυκλοφόρησαν κατά τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης, τόσο γιατί τα τραγούδια αυτά ήταν για πολύ καιρό απαγορευμένα, όσο και επειδή οι δισκογραφικές εταιρείες θέλησαν να μεγιστοποιήσουν το κέρδος τους από το εν λόγω τραγουδιστικό είδος. Οι κοινωνικοπολιτικές εξελίξεις της περιόδου 1980 – 2002, σε θεωρητικό επίπεδο, ίσως να είχαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον από πλευράς θεματολογίας για το πολιτικό τραγούδι. Ωστόσο, αυτό δε φάνηκε στην παραγωγή τραγουδιού ίσως επειδή κατά τα χρόνια αυτά άρχισε να κάνει την εμφάνισή της η απαξίωση του κόσμου προς τα πολιτικά δρώμενα και πάσης φύσεως πολιτικούς σχηματισμούς»¹⁰². Για τον ίδιο, ιδιαιτέρως σημαίνουσες προσωπικότητες του πολιτικού τραγουδιού από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα είναι ο Θάνος Μικρούτσικος και ο Κώστας Τριπολίτης.¹⁰³

Στο ίδιο κλίμα ο Παναγιωτόπουλος αναφέρει ότι, η περίοδος '80-'85 θα σημάνει τη γέννηση μίας νέας τραγουδοποιίας που αποκρούει τις παραδοσιακές πολιτικές αναφορές, θα απεμπλακεί από τα πολιτικά προστάγματα¹⁰⁴ και θα ανοιχτεί σε νέους δρόμους τόσο μουσικούς όσο και στιχουργικούς.¹⁰⁵

Κύριοι εκπρόσωποι της δεκαετίας 1974-1984

Ο Γιώργος Μυζάλης κάνοντας διαχωρισμό ανάμεσα σε «παλαιότερους» και «νέότερους δημιουργούς» πολιτικού τραγουδιού ονοματίζει παλαιότερους εκείνους που δημιούργησαν «και πριν από τη Μεταπολίτευση, μέσα σε απαγορεύσεις, λογοκρισίες και κνηνηγιά. Με τη Μεταπολίτευση κυκλοφόρησαν τα απαγορευμένα τραγούδια της προηγούμενης

¹⁰¹ όπ. παρ., σελ. 176.

¹⁰² Μυζάλης, Γιώργος (2018), *Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα, 1974 - 2002*. Fagotto Books, σελ. 19 -20.

¹⁰³ όπ. παρ., σελ. 90.

¹⁰⁴ Παναγιωτόπουλος, Παναγής (2003), *Τραγούδι και πολιτική. Στρατευμένη τέχνη και ανάδυση της ατομικότητας στο Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 - 2000*, τ. 10, *Η Ελλάδα της ομαλότητας 1974 – 2000: Δημοκρατικές κατακτήσεις, οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα*, Ελληνικά Γράμματα, σελ. 273.

¹⁰⁵ όπ. παρ., σελ. 273.

περιόδου αποφορτίζοντας το κλίμα, γεγονός που επηρέασε όσους είχαν δει τραγούδια τους να μένουν στο περιθώριο».¹⁰⁶ Παραδείγματα αυτών ο Μίκης Θεοδωράκης, ο Δήμος Μούτσης, ο Διονύσης Σαββόπουλος, ο Γιάννης Νεγρεπόντης, ο Λουκιανός Κηλαηδόνης, ο Μάνος Λοΐζος, ο Φώντας Λάδης, ο Χρήστος Λεοντής, ο Μάνος Ελευθερίου και ο Γιάννης Μαρκόπουλος. Οι συγκεκριμένοι δημιουργοί έγραφαν πολιτικά τραγούδια πριν τη Μεταπολίτευση και συνέχισαν και μετά το 1974. Με τον όρο «νεότεροι δημιουργοί» ο Μυζάλης χαρακτηρίζει εκείνους που «έκαναν πολιτικό τραγούδι από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και τις αρχές του 1980 παίρνοντας τη σκυτάλη από τους προηγούμενους».¹⁰⁷ Μέσα σε ραγδαίες κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές κι έχοντας μπολιασμένα τα βιώματα της μεταπολίτευσης, θα δώσουν το δικό τους στίγμα στην εγχώρια δημιουργία. Παραδείγματα αυτών ο Παύλος Σιδηρόπουλος, οι Χάρης και Πάνος Κατσιμίχας, ο Άλκης Αλκαίος (που απασχολεί την παρούσα εργασία), ο Νικόλας Άσιμος, ο Τζίμης Πανούσης, ο Διονύσης Τσακνής και το συγκρότημα Τρύπες.

---

¹⁰⁶ Μυζάλης, Γιώργος (2018), *Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα, 1974 - 2002*. Fagotto Books, σελ. 29.

¹⁰⁷ Μυζάλης, Γιώργος (2018), *Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα, 1974 - 2002*. Fagotto Books, σελ. 53.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Άλκης Αλκαίος: ο βίος και το έργο του

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στο βίο του Άλκη Αλκαίου, καθώς και στις πολιτικές πεποιθήσεις του. Έπειτα παρουσιάζεται η καθοριστική συνεργασία του με τον Θάνο Μικρούτσικο και ακολουθεί η αναφορά στη συνολική εργογραφία του.

2.1 Η βιογραφία του Άλκη Αλκαίου

Γενικά βιογραφικά στοιχεία

Ο Άλκης Αλκαίος ήταν Έλληνας ποιητής και στιχουργός. Γεννήθηκε στην Κοκκινιά Θεσπρωτίας, κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα, στις 23 Νοεμβρίου του 1949. Πολιτογραφήθηκε από μικρός κάτοικος Πάργας, όπου και πήγε σχολείο.¹⁰⁸

Άλκης Αλκαίος είναι το καλλιτεχνικό του όνομα. Το πραγματικό του είναι Βαγγέλης Λιάρος, το οποίο πήρε από τον ΕΛΑΣίτη θείο του.¹⁰⁹ Σχετικά με την καταγωγή του ο ίδιος αναφέρει σε επιστολή του προς το Σύλλογο Παργινών Αθήνας:¹¹⁰ «Στους φίλους μου καλλιτέχνες, όταν με ρωτούν για την καταγωγή μου, απαντώ ότι ο μεν Βαγγέλης είναι γέννημα Κοκκινιώτης και θρέμμα Παργινός, ο δε Άλκης είναι γέννημα και θρέμμα Παργινός. Την Πάργα άλλωστε “περιέχουν” όλα μου τα τραγούδια κι ας είναι μόνο ένα απ’ αυτά που την αναφέρει ρητά (είναι η “Άνοιξη της Πάργας”), γιατί επί 45 χρόνια απ’ αυτήν φεύγω και σ’ αυτήν επιστρέφω κάθε καλοκαίρι. Γιατί η Πάργα μας είναι η νιότη μου, ο έρωτάς μου, το ταξίδι μου και η Ιθάκη μου».

Από μικρός είχε δείξει την αγάπη του για τα γράμματα και τη συγγραφή/γράψιμο. Στις 22/1/1967, όντας μόλις 18 χρονών, μαθητής ακόμα της τελευταίας τάξης του εξατάξιου Γυμνασίου Πάργας, πραγματοποίησε μια διάλεξη στον κινηματογράφο της περιοχής. με τίτλο «Κώστας Καρυωτάκης: Ο Ποιητής που αγαπήθηκε και μισήθηκε». Αφορμή της διάλεξης υπήρξε η απόφαση των θρησκευτικών αρχών της Πρέβεζας να μην τελεστεί

¹⁰⁸ Συλιβός, Θανάσης (επιμ.) (2017), *Άλκης Αλκαίος (1949 – 2012)*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 6-9

¹⁰⁹ όπ. παρ., σελ. 6.

¹¹⁰ όπ. παρ., σελ. 6.

μνημόσυνο για τον αυτόχειρα Κώστα Καρυωτάκη.¹¹¹ Όπως λέει ο ίδιος σε επιστολή του προς το Δ.Σ του Συλλόγου Παργινών Αθήνας:¹¹²

«Ήταν αρχές του 1967, όταν ο αείμνηστος Αλέξανδρος Μπάγκας, Δήμαρχος Πάργας, με παρουσίασε, μαθητή ακόμα στο γυμνάσιο Πάργας, ως δημιουργό με τα πιο ενθουσιώδη λόγια, στο κατάμεστο χειμωνιάτικο σινεμά, στου ‘Καρύδη’. Θερμοί συμπαραστάτες ήταν οι αείμνηστοι Νίκος Τσάκας, Πέτρος Γιούργας και ο τότε Νομάρχης Πρεβέζης Θεόδωρος Βγενόπουλος. Θέμα της διάλεξης ήταν ο ποιητής Κώστας Καρυωτάκης και αφορμή η άρνηση των θρησκευτικών αρχών στην Πρέβεζα να τελέσουν μνημόσυνο για έναν αυτόχειρα. Η διάλεξη αυτή έγινε βιβλίο. Και θυμάμαι πόση συγκίνηση ένοιωσα όταν έλαβα ένα γράμμα από το Θάνο Καρυωτάκη, αδελφό του ποιητή, με ύμνους για το βιβλίο. Έτσι ξεκίνησα. Με ένα πεζό για έναν ποιητή. Υπό την αιγίδα του Δήμου Πάργας.»

Ο τότε δήμαρχος Πάργας, Αλέξανδρος Μπάγκας, προλόγισε τότε το δοκίμιο του νεαρού μαθητή και προοικονομώντας τη μετέπειτα πορεία του:¹¹³

«Αισθάνομαι ιδιαίτερη χαρά όταν συναντώ μια προσπάθεια — όποια προσπάθεια, — που βρίσκεται στα πρώτα της βήματα κι ακόμη μια ιδιαίτερη αδυναμία και εσωτερική επιταγή να την υποβοηθώ. Πολύ περισσότερο όταν πρόκειται για ένα πνευματικό ξεκίνημα, τόσο ελπιδοφόρο και πολλά υποσχόμενο, όπως αυτό του κ. Ευάγγ. Λιάρου. Την διάλεξί του: «Κώστας Καρυωτάκης, ο ποιητής που αγαπήθηκε και μισήθηκε», έθεσα, υπό την προστασία μου — και επραγματοποιήθηκε εδώ στις 22 - 1 - 1967 — και για τον λόγο ότι με τον άτυχο Κώστα Καρυωτάκη, καθώς και με την Μαρία Πολυδούρη με συνέδεσαν προσωπικοί φιλικοί δεσμοί, αλλά και για ένα σπουδαιότερο λόγο, που συμφωνεί με τα πιο πάνω. Γιατί πρόκειται για μια εξαιρετική πνευματική εργασία, θεμελιωμένη γερά πάνω στη ζωή, το έργο και τα αγχώδη ψυχικά συναισθήματα του αλησμόνητου ποιητή. Το ότι η διάλεξι αυτή θα αποτελέσει το πρώτο αυτοτελές έργο του κ. Λιάρου, είναι αφορμή χαράς και προσδοκιών ότι η κατοπινή πνευματική πορεία του θα είναι όπως την προβλέπω και την εύχομαι: σύντομα ανοδική και απέραντα πλατειά και μεγάλη».

Το 1967, εν μέσω χούντας, πηγαίνει στην Αθήνα για σπουδές στη Νομική Σχολή Αθηνών. Εκεί ήρθε και σε μεγαλύτερη επαφή με τη μουσική, την οποία λάτρευε. Το 1969

¹¹¹ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η διάλεξη του Αλκαίου για τον Κώστα Καρυωτάκη*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 33.

¹¹² Περιοδικό «*Η Πάργα*» (2012), Αριθμ. Φύλλου 79, σελ. 5.

¹¹³ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η διάλεξη του Αλκαίου για τον Κώστα Καρυωτάκη*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 33.

διαγνώστηκε με ένα σοβαρό αυτοάνοσο νόσημα, αγκυλοποιητική σπονδυλοαρθρίτιδα, το οποίο του δημιούργησε νευρολογικά και κινητικά προβλήματα. Αυτό τον βασάνισε σε όλη την μετέπειτα ζωή του. Έτσι, μεγάλα διαστήματα της ζωής του είναι κλεισμένος στο σπίτι και καθηλωμένος στο κρεβάτι.¹¹⁴

Από μικρός είχε στενές επαφές με τον θείο του Ντίνο Ζήκο, αδελφό της μητέρας του, ο οποίος φαίνεται να έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του. Ιδιαίτερος μετά το 1970 έχουν σχεδόν καθημερινή επαφή, μιας και ο Αλκαίος δούλεψε στο δικηγορικό γραφείο του ως ασκούμενος δικηγόρος. Μετά την πτώση της δικτατορίας εργάζεται ως δικηγόρος έως το Δεκέμβριο του 1987, όταν παραιτείται από το δικηγορικό επάγγελμα. Συνέχισε να κατοικεί στην Αθήνα μέχρι το τέλος της ζωής του, ενώ στην Πάργα περνούσε τα καλοκαίρια του.¹¹⁵

Ο Άλκης Αλκαίος ήταν ένας άνθρωπος πολύ μοναχικός και αποτραβηγμένος από τον κόσμο. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, περνούσε τον περισσότερο χρόνο της ζωής του μέσα στο σπίτι, καθηλωμένος σχεδόν λόγω των προβλημάτων υγείας. Στο πλευρό του βρισκόταν πάντα ο πατέρας του, ενώ η μητέρα του πέθανε το 1971. Επίσης, με τον συμφοιτητή του Ηλία Γεράκη ανέπτυξαν μια δυνατή φιλία όντας συμφοιτητές στην Νομική Σχολή Αθηνών, αργότερα ασκούμενοι δικηγόροι στο γραφείο του θείου του Αλκαίου¹¹⁶ και έπειτα κουμπάροι, μιας και ο Αλκαίος βάφτισε την κόρη του Κατερίνα.¹¹⁷ Αγαπημένοι συγγενείς και φίλοι, αναφέρουν χαρακτηριστικά ότι όλα αυτά τα αριστουργήματα τα έγραφε κυριολεκτικά μέσα σε τέσσερις τοίχους. Χαρακτηριστικά ο Ηλίας Γεράκης εξομολογείται:¹¹⁸ «δεν γούσταρε να τον βλέπουν δημόσια σε κοινωνικές εκδηλώσεις και να νιώθει ότι προκαλεί οίκτο».

Ο Σπύρος Αραβανής σχολιάζει σχετικά:¹¹⁹ «Και εδώ αξίζει να τονιστεί και πάλι αυτή η άτυπη ‘ομερτά’ την οποία είχαν συμφωνήσει οι ελάχιστοι που τον γνώριζαν προσωπικά και δεν αποκάλυψαν ποτέ τίποτα δημοσίως για την κατάστασή του όσο ζούσε, παρόλο που ο ίδιος δεν τους το είχε ποτέ απαγορεύσει. Έτσι, ετράφησαν θρύλοι και μύθοι σχετικά με τον Αλκαίο που αφορούσαν ακόμα και για το αν είναι υπαρκτό πρόσωπο...»

¹¹⁴ Συλιβός, Θανάσης (επιμ.) (2017), *Άλκης Αλκαίος (1949 – 2012)*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 6-9.

¹¹⁵ όπ. παρ., σελ. 6-9.

¹¹⁶ Συλιβός, Θανάσης (επιμ.) (2017), *Άλκης Αλκαίος (1949 – 2012)*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 7.

¹¹⁷ Γελασάκης, Μιχάλης (2017), *Τρία ανέκδοτα ποιήματα του Άλκη Αλκαίου και η Αγέλαστη Άνοιξη του Μενέλαου Λουντέμη*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 38-39.

¹¹⁸ Πασχαλίδης, Μίλτος (2014), *Αγύριστο κεφάλι*. Λιβάνη, σελ. 64.

¹¹⁹ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Μελοποιημένος λόγος. Είκοσι μελετήματα*. Μετρονόμος, σελ 150-151.

Ακόμα και μετέπειτα, που άρχισαν να κυκλοφορούν τα τραγούδια του σε δίσκους, ο Αλκαίος απέφευγε τη δημοσιότητα και τα ΜΜΕ. Έχει δώσει μόνο δύο συνεντεύξεις: μία ραδιοφωνική συνέντευξη το 1982 στην Έφη Πουλοπούλου, στην εκπομπή «Ο στιχουργός της εβδομάδας» της Ελληνικής ραδιοφωνίας¹²⁰ και μία τηλεοπτική το 1990 με παρουσιάστή τον Αντώνη Κόκκινο, στην εκπομπή «Η περιπέτεια ενός ποιήματος» στην ΕΡΤ.¹²¹, ενώ στο διαδίκτυο κυκλοφορούν ελάχιστες φωτογραφίες, οι περισσότερες από τη φωτογράφιση για το δίσκο «Εμπάργκο».

Και στις δύο αυτές συνεντεύξεις ο Άλκης Αλκαίος δεν δίνει προσωπικές πληροφορίες, ούτε αναφέρεται ποτέ στο σοβαρό θέμα υγείας του. Τα θέματα που διαπραγματεύεται αφορούν περισσότερο τα έργα του, τη συνεργασία του με το Θάνο Μικρούτσικο, το δίσκο Εμπάργκο. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον αποτελούν οι προσωπικοί σχολιασμοί και οι απόψεις που εκφράζει γύρω από την ποίηση, την τέχνη, την επικαιρότητα κλπ.

Ο Άλκης Αλκαίος πέθανε στις 10 Δεκεμβρίου του 2012, σε ηλικία 63 χρόνων από καρκίνο.¹²²

Πολιτικές πεποιθήσεις και στάσεις, αντιδικτατορική δράση

Ο Άλκης Αλκαίος δηλώνει μέσα από τη ζωή και το έργο του βαθιά πολιτικοποιημένος. Έχει έντονες αριστερές καταβολές από τον συγγενικό του κύκλο, κάτι που όπως φαίνεται επηρέασε τη σκέψη και την ιδεολογία του. Στο αφιέρωμα του περιοδικού Μετρονόμος για τον Άλκη Αλκαίο πληροφορούμαστε πολλά για αυτό.¹²³ Φέρει το όνομα του ΕΛΑΣίτη θείου του Βαγγέλη Λιάρου, αδελφό του πατέρα του, ο οποίος πέθανε 23 χρονών στην Κατοχή. Όπως αναφέραμε και παραπάνω, είχε στενές επαφές με τον θείο του Ντίνο Ζήκο ως μαθητής στην Πάργα και έπειτα ως φοιτητής στην Αθήνα. Ο θείος του, δικηγόρος στο επάγγελμα, διατηρούσε δικηγορικό γραφείο στην Αθήνα όπου ο Αλκαίος ήταν ασκούμενος δικηγόρος. Ήταν βαθιά πολιτικοποιημένος και μέλος του ΚΚΕ. Είχε εξοριστεί στη Γυάρο και στη Μακρόνησο. Μέσα από το γραφείο του εξυπηρετούσε παράνομες

---

¹²⁰ Πρώτη ραδιοφωνική μετάδοση του Εμπάργκο (1982)

<https://www.youtube.com/watch?v=UjtOtQekfzw&list=PLcStEalJaICQYDugB9LZt-8gGIlKK42An&index=9&t=9s>, ημ. Επίσκ. 3/1/22.

¹²¹ Η περιπέτεια ενός ποιήματος (1990) <https://archive.ert.gr/94448/>, ημ. Επίσκ. 3/1/22.

¹²² Συλιβός, Θανάσης (επιμ.) (2017), *Άλκης Αλκαίος (1949 – 2012)*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 9.

¹²³ Συλιβός, Θανάσης (επιμ.) (2017), *Άλκης Αλκαίος (1949 – 2012)*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 6-9.

δράσεις του ΚΚΕ¹²⁴. Συνεχίζοντας τη περιήγησή μας στο Μετρονόμο¹²⁵ διαβάζουμε: «Ο Ζήκος είναι μια ιδιαίτερη προσωπικότητα που έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του. (σ.σ. του Άλκη Αλκαίου) Οι επαφές του με τους ανθρώπους που συναναστρεφόταν ο θεός του, με πρόφαση νομικές απορίες είχαν κατάληξη πολιτικές, φιλοσοφικές και λογοτεχνικές συζητήσεις. Έτσι, σιγά-σιγά σφυρηλατείται η αριστερή του συνείδηση. Το Μάιο του '76 σε εκδρομή της Πανεπιστημονικής στη Μακρόνησο γνωρίζεται με τον Γιάννη Ρίτσο και τον Μάνο Κατράκη, που ήταν εξόριστοι μαζί με τον θείο του Ζήκο». Επίσης, η ξαδέρφη του Αλκαίου, Εύη Ντίνου, συμμετείχε ενεργά στην αντιστασιακή ομάδα Παναγούλη – Φλέμινγκ – Ζαμπέλη. Ο Αλκαίος την είχε κρύψει στο διαμέρισμα που διατηρούσε με τον φίλο του Πάνο Χιονίδη και τη βοήθησε να δραπετεύσει στην Ιταλία, απ' όπου επέστρεψε μετά τη μεταπολίτευση. Γι' αυτόν το λόγο, το φθινόπωρο του 1972 ο Άλκης Αλκαίος συλλαμβάνεται και φυλακίζεται για 4 μήνες στα κρατητήρια της ΕΑΤ – ΕΣΑ, γεγονός το οποίο επιδείνωσε την ήδη επιβαρυσμένη υγεία του διότι δε μπορούσε να συνεχίσει τη φαρμακευτική του αγωγή. Επίσης, ο Ηλίας Γεράκης, πολύ καλός φίλος και κουμπάρος του Άλκη Αλκαίου, μαρτυρά την παρουσία του στο Πολυτεχνείο το Νοέμβριο του '73.¹²⁶

Μετά την Μεταπολίτευση γίνεται μέλος του ΚΚΕ στην Οργάνωση των Δικηγόρων.¹²⁷ Το διάστημα 1977 - 1981 αρθρογραφεί στο Ριζοσπάστη κάνοντας ακόμα πιο ισχυρή την παρουσία του στον ιδεολογικό χώρο της Αριστεράς.¹²⁸ Συγκεκριμένα έχουν βρεθεί στο αρχείο της εφημερίδας 5 κείμενα, πεζά και ποιήματα. Το ένα απ' αυτά μάλιστα έχει τίτλο «Το κόμμα μας και η τέχνη», τον οποίο συνοδεύει μια φράση του Λένιν που αναφέρεται στο σοσιαλισμό. Σε αυτά τα έργα ανήκει και το ποίημα «Φλεβάρης 1848», το οποίο μελοποιείται από τον Θάνο Μικρούτσικο και γίνεται η αφορμή της συνεργασίας τους. Έτσι ο Άλκης Αλκαίος πρωτοεμφανίζεται στη δισκογραφία στο δίσκο «Τραγούδια της Λευτεριάς» πλάι στο Φώντα Λάδη, τον Μπέρτολτ Μπρεχτ, το Μανώλη Αναγνωστάκη και το Γιάννη Ρίτσο.

¹²⁴ Πασχαλίδης, Μίλτος(2014), *Αγύριστο κεφάλι*. Λιβάνη, σελ. 59.

¹²⁵ Συλιβός, Θανάσης (επιμ.) (2017), *Άλκης Αλκαίος (1949 – 2012)*. Περιοδικό Μετρονόμος, Τεύχος 62, σελ. 6-9.

¹²⁶ Πασχαλίδης, Μίλτος(2014), *Αγύριστο κεφάλι*. Λιβάνη, σελ. 58.

¹²⁷ όπ. παρ., σελ. 60.

¹²⁸ Ορφανουδάκης, Μάνος (επιμ.) (2017), *Ο «ριζοσπάστης» Αλκαίος...* Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 40-42.

Ένα ακόμη ζήτημα που αξίζει να αναφερθεί για τον Άλκη Αλκαίο είναι το ζήτημα της αυτο-θεώρησης του ως "ποιητή ή στιχουργό". Προφανώς είναι ένα θέμα το οποίο δεν αφορά μόνο την περίπτωση του Άλκη Αλκαίου, αλλά και πολλούς καλλιτέχνες κατά καιρούς. Στην περίπτωσή μας ο Άλκης Αλκαίος και ο Θάνος Μικρούτσικος φαίνεται να έχουν διαφορετικές απόψεις. Ο μεν πρώτος, θεωρεί τον εαυτό του στιχουργό, ο μεν δεύτερος τον αποκαλεί ποιητή από την πρώτη κιόλας επαφή με το έργο του στο Ριζοσπάστη.¹²⁹ Συναντάται πολλάκις ο ιδιαίτερος χαρακτηρισμός που προσδίδει ο Μικρούτσικος στον Αλκαίο, ως τον «ποιητή που υποδυόταν τον στιχουργό». Από την αρχή της γνωριμίας τους, ο Θάνος Μικρούτσικος αναφέρεται σε ποιήματα και όχι σε στίχους. Ο Μικρούτσικος αναφέρει χαρακτηριστικά στον Σπύρο Αραβανή:¹³⁰ «Πιθανολογώ ότι τη δεκαετία του '70 ο τρόπος που έγραφε, [...] ήταν προς μια κατεύθυνση να εκδοθούν ως ποιήματα ασχέτως αν ο ίδιος θεωρούσε τον εαυτό του στιχουργό».

Οι δύο δημιουργοί, ο Αλκαίος και ο Μικρούτσικος, συνομιλούν επί του θέματος στην εκπομπή «Η περιπέτεια ενός ποιήματος» (1990).¹³¹ Ξεκινάει ο Αλκαίος λέγοντας:

«Θα 'θελα να πω τώρα για το θέμα στίχος-ποίηση. Εγώ πιστεύω ότι δεν γράφω ποίηση και ότι γράφω στίχο και θα το εξηγήσω. Αυτός που γράφει ποίηση έχει έναν αφηρημένο αποδέκτη, δεν έχει κανένα συγκεκριμένο αποδέκτη. Εγώ ξεκίνησα να γράφω έχοντας συγκεκριμένο αποδέκτη το Θάνο Μικρούτσικο, που σημαίνει ότι ταυτίζομαι με την αισθητική του, ταυτίζομαι με τα όσα έχει πει για τη λαϊκότητα στην τέχνη, για το λαϊκισμό –και όλα αυτά τα συναφή– και του δίνω κάτι το οποίο το επεξεργάζεται και βγαίνει ένα τραγούδι. Αυτό σημαίνει ότι δεν έχω καμία σχέση με την ποίηση αυτή καθ' εαυτή, με την έννοια ότι γράφω για κάποιο συγκεκριμένο αποδέκτη».

Και από την άλλη ο Μικρούτσικος τοποθετείται:

«Θέλω όμως να πω τούτο, γιατί πρέπει να το καταθέσω. Νομίζω ότι περιέχεις κάποιους ποιητές... κι όταν λέω περιέχεις κάποιους ποιητές, τους έχεις αφομοιώσει με έναν τέτοιο τρόπο, δηλαδή εγώ όταν διαβάζω τους στίχους αισθάνομαι ότι... όχι ότι βλέπω στοιχεία

¹²⁹ Αφήγηση στον Σπύρο Αραβανή (2017), *Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Άλκη Αλκαίο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 10-11.

¹³⁰ όπ. παρ., σελ. 11-12.

¹³¹ <https://archive.ert.gr/94448/> ημ. Επίσκ. 3/1/22.

συγκεκριμένα, αλλά ότι περιέχει ποιητές όπως είναι ο Μελαχρινός, όπως είναι οι ποιητές του Μεσοπολέμου, όπως είναι ο Καρυωτάκης, οι ποιητές του Μεσοπολέμου κτλ, όπως είναι ο Σαραντάρης κι όλα αυτά τα πράγματα... Εγώ απεναντίας πιστεύω ότι ο Αλκαίος με το ένα τουλάχιστον πόδι είναι στην ποίηση, ανεξάρτητα αν η διαδικασία έτσι όπως τη λείει είναι σωστή. Είναι στην ποίηση και έχουμε και έχουμε και τέτοια παραδείγματα ανθρώπων που δούλεψαν στο τραγούδι σχεδόν αποκλειστικά, αλλά σαφέστατα είναι ποιητές. Μια περίπτωση στη δεκ. του '70 είναι για παράδειγμα είναι ο Μάνος ο Ελευθερίου και βέβαια η διαχρονική περίπτωση στον ελληνικό στίχο που είναι ο Νίκος Γκάτσος».

Σύμφωνα με τα παραπάνω, θα λέγαμε πως ο Άλκης Αλκαίος προσεγγίζει το λόγο του ως ένα μήνυμα με συγκεκριμένο αποδέκτη, τον Θάνο Μικρούτσικο, και τελικό σκοπό τη μελοποίησή του. Με αυτό το κριτήριο διαφοροποιεί το στίχο από την ποίηση. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη την άποψη του Μικρούτσικου αλλά και τη μελέτη του συνολικού έργου του Αλκαίου, θα μπορούσαμε να πούμε πως γράφει μεν στίχο, διότι χρησιμοποιεί τις στιχουργικές φόρμες (μέτρο, ομοιοκαταληξία, κουπλέ – ρεφρέν), ωστόσο η γλώσσα του προέρχεται από το χώρο της ποίησης.

2.2 Η συνεργασία με τον Θάνο Μικρούτσικο

Η γνωριμία και η συνεργασία του Άλκη Αλκαίου με το Θάνο Μικρούτσικο υπήρξε καθοριστική. Έγινε η αφορμή να μπει ο Άλκης Αλκαίος στη δισκογραφία, και να γίνει γνωστός και σε άλλους συνθέτες, αλλά και στο ευρύ κοινό. Η γνωριμία τους έγινε κάπως έτσι...¹³²

Το Φλεβάρη του 1978 ο Θάνος Μικρούτσικος διαβάζει στο Ριζοσπάστη ένα ποίημα με τον τίτλο «**Φλεβάρης 1848**» και με υπογραφή «Άλκης Αλκαίος». Του άρεσε πολύ, τον ενθουσίασε, του προξένησε ιδιαίτερο ενδιαφέρον και το μελοποίησε. Έκανε αρκετές προσπάθειες να βρει τον ποιητή, μη γνωρίζοντας ότι το πραγματικό του όνομα είναι Βαγγέλης Λιάρος. Μετά από αρκετές προσπάθειες λοιπόν κατάφερε να επικοινωνήσει μαζί του, του έβαλε να ακούσει το μελοποιημένο πλέον ποίημα και με τη συγκατάθεση του Αλκαίου το συμπεριέλαβε στο δίσκο «Τραγούδια της Λευτεριάς», που κυκλοφόρησε τον ίδιο χρόνο, με την ερμηνεία της Μαρίας Δημητριάδη.

---

¹³² Αφήγηση στον Σπύρο Αραβανή (2017), *Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Άλκη Αλκαίο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 10-11.

Λέει χαρακτηριστικά ο Θάνος Μικρούτσικος για τη γνωριμία τους:¹³³ «Τον Άλκη Αλκαίο τον γνώρισα από μια δημοσίευση ενός ποιήματός του στον "Ριζοσπάστη". Πρέπει να ήταν το '77. Μου άρεσε τόσο πολύ που έκοψα το απόκομμα, το μελοποίησα και όταν θα γινόταν ένας δίσκος με τα 'Τραγούδια της Λευτεριάς' θέλησα να το ηχογραφήσω. Του τηλεφώνησα, νομίζω δεν συναντηθήκαμε, του το έβαλα από το τηλέφωνο και του άρεσε πάρα πολύ. Δεν είχαμε γνωριστεί. Δεν ήξερα καν ότι τον λέγανε Βαγγέλη Λιάρο. Νόμιζα ότι τον έλεγαν Άλκη Αλκαίο, όπως δηλαδή ήταν στο κείμενο... Από εκείνη τη στιγμή ξεκίνησε μια σχέση του εξής τύπου: Μου έστελνε σπίτι μου στίχους του εβδομαδιαίως. Μελοποίησα, αρχής γενομένης το '77, '78, '79, '80 νομίζω, γύρω στα πενήντα τραγούδια»

Και αλλού ο Μικρούτσικος αναφερόμενος στη "σχέση" που είχε δημιουργηθεί πριν ακόμα γνωριστούν με τον Αλκαίο:¹³⁴ «Θα πρέπει εδώ να πω κάτι παρενθετικά και δεν με ενδιαφέρει το πώς θα ακουστεί, αλλά ορισμένα πράγματα έχουν ιστορική σημασία και πρέπει να διατυπώνονται: Ο Άλκης Αλκαίος ήταν απόλυτα ταυτισμένος με τη δική μου μουσική από τον πρώτο μου κιάλας μεγάλο δίσκο, τα 'Πολιτικά τραγούδια', το 1975, πριν ακόμα γνωριστούμε. Σεβόταν απεριόριστα τον Μίκη Θεοδωράκη και τον Μάνο Χατζιδάκι, του άρεσαν και άλλοι συνθέτες και τραγουδοποιοί όπως ο Διονύσης Σαββόπουλος και ο Μάνος Λοΐζος, όμως η απόλυτη ταύτιση του ήταν με τον συνθέτη Θάνο Μικρούτσικο, και αυτή η ταύτιση προϋπήρχε της συνεργασίας μας. Το λέει και ο ίδιος στη μοναδική του τηλεοπτική παρουσία, το 1990: "Είμαι απλώς ένας άνθρωπος που γράφω στίχους για τον Θάνο Μικρούτσικο"».

Από εκείνη τη στιγμή ο Αλκαίος ξεκινάει να στέλνει εβδομαδιαίως στίχους στον Μικρούτσικο. Ακολουθεί ο πρώτος δίσκος των Αλκαίου και Μικρούτσικου, το **«Εμπάργκο»** που κυκλοφορεί το 1982. Το «Εμπάργκο» αποτέλεσε το χαρακτηριστικότερο δείγμα της πολιτικής σκέψης του Αλκαίου, η οποία μπολιάστηκε με τη μελωδική ριζοσπαστικότητα του Μικρούτσικου, και ανέδειξε την πολιτική ταυτότητα και των δύο δημιουργών. Ο δίσκος όπως θα δούμε στη συνέχεια θα αποτελέσει τομή στο πολιτικό τραγούδι της εποχής. Η συνεργασία τους πέρα από την καλλιτεχνική σύμπραξη διακατέχονταν από μία ισχυρή ανταλλαγή απόψεων και ιδεολογιών. Όσο ταίριαζαν τα δημιουργήματά τους, άλλο τόσο ταίριαζαν και οι πολιτικές τους πεποιθήσεις. Όπως είναι γνωστό, και ο Θάνος Μικρούτσικος ήταν βαθιά πολιτικοποιημένο άτομο, ενεργό μέλος του ΚΚΕ και σημαντικός εκφραστής του

¹³³ Σίγησε ο κοφτερός λόγος του Άλκη Αλκαίου (2012) <https://www.kathimerini.gr/culture/475524/sigise-o-kofteros-logos-toy-alki-alkaiou/>, ημερ. επίσκεψης 1/12/22.

¹³⁴ Αφήγηση στον Σπύρο Αραβανή (2017), *Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Άλκη Αλκαίο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 10-11.

πολιτικού τραγουδιού.¹³⁵ Πριν τη γνωριμία του με τον Αλκαίο, έχουν προηγηθεί τα «Πολιτικά τραγούδια», δίσκος του Θάνου Μικρούτσικου που κυκλοφόρησε το 1975. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο ίδιος ο Μικρούτσικος στον Σπύρο Αραβανή:¹³⁶ *«Ήμασταν και οι δύο μέλη του ΚΚΕ, έχοντας όμως σε ζητήματα αισθητικής πολύ μεγάλες αποστάσεις από το ΚΚΕ, τι οποίες εγώ διατύπωνα δημοσίως ως πιο τολμηρός. Ήμασταν και οι δύο στο ίδιο μήκος κύματος, αν και ο Αλκαίος ήταν βαθύτατα κομμουνιστής και εγώ μαρξιστής. Ήθελε βαθιά μια δίκαιη κοινωνία, ήταν υπέρ της σοβιετικής επανάστασης και της πρώτης δεκαετίας του σοβιετικού κράτους. Αυτές οι κοινές ιδεολογικές τοποθετήσεις, σε συνδυασμό με τον θαυμασμό του για τη μουσική μου, πριν ακόμα γνωριστούμε προσωπικά, καθώς και το κοινό μας έργο, το Εμπάργκο, συνέβαλαν ώστε και οι δυο μας τότε να είμαστε πάρα πολύ δεμένοι».*

Οι κοινές πεποιθήσεις περί πολιτικής και αισθητικής αποτέλεσαν τη βάση πάνω στην οποία αναπτύχθηκε μια ιδιαίτερη σχέση ανάμεσα στον Αλκαίο και στον Μικρούτσικο όπου βασικό χαρακτηριστικό της υπήρξε ο αλληλοθαυμασμός.

Ο Άλκης Αλκαίος έρχεται να επιβεβαιώσει τα παραπάνω. Στη ραδιοφωνική συνέντευξη που έδωσε το 1982, ερωτώμενος για το «Εμπάργκο» χαρακτήρισε τη συνεργασία τους ως μια σχέση αλληλεπίδρασης, όπου ο ένας θαύμαζε το έργο του άλλου και έκλεισε ευχαριστώντας τον Θάνο Μικρούτσικο. Αλλά και αργότερα, στην τηλεοπτική συνέντευξη που έδωσε το 1990 μαζί με τον Θάνο Μικρούτσικο, αναφερόμενος περισσότερο στο «Εμπάργκο», δήλωσε ξεκάθαρα την ταύτισή του με τον Μικρούτσικο σχετικά με την αισθητική του, την άποψή του για τη λαϊκότητα στην τέχνη, το λαϊκισμό και όλα τα συναφή. Συνέχισε δηλώνοντας επίσης ότι ξεκίνησε να γράφει στίχους έχοντας συγκεκριμένο αποδέκτη το Θάνο Μικρούτσικο. (βλ. παραπομπές 120 και 121)

Μάλιστα, όπως συνεχίζει να εξιστορεί ο Θάνος Μικρούτσικος στον Σπύρο Αραβανή¹³⁷, ο Αλκαίος από την αρχή της συνεργασίας τους έγραφε στίχους μόνο για τον Μικρούτσικο και αρνούνταν κατηγορηματικά να συνεργαστεί με άλλους συνθέτες. Και αυτή η στάση του Αλκαίου έφερε πολλές συγκρούσεις ανάμεσά τους, διότι ο Μικρούτσικος τον πίεζε να δώσει στίχους του και αλλού, αλλά αυτός παρέμενε ανένδοτος! Χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μικρούτσικος την έντονη διαφωνία που είχαν με τον Αλκαίο όταν του πρότεινε να συνεργαστεί με τον Μάνο Λοΐζο και αργότερα με τον Νότη Μαυρουδή. Η αρχική απάντηση

¹³⁵ Ιωάννου, Οδυσσέας (2011), *Ο Θάνος κι ο Μικρούτσικος*. Πατάκη, σελ. 47.

¹³⁶ Αφήγηση στον Σπύρο Αραβανή (2017), *Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Άλκη Αλκαίο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 10-13.

¹³⁷ Αφήγηση στον Σπύρο Αραβανή (2017), *Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Άλκη Αλκαίο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 11-12.

του Αλκαίου στην πρόταση του Μικρούτσικου για συνεργασία με τον Μάνο Λοΐζο ήταν η εξής: «*Θα αστείεύεσαι. Εγώ γράφω για σένα*». Μετά από τις πιέσεις του Θάνου Μικρούτσικου και ίσως του φίλου του Ηλία Γεράκη, ο Αλκαίος αποφάσισε να δώσει στίχους του στο Μάνο Λοΐζο, ο οποίος δεν πρόλαβε τελικά να τους μελοποιήσει γιατί πέθανε το ίδιο έτος. Αργότερα, ο Νότης Μαυρουδής διαβάζει το «Πρωινό Τσιγάρο», το μελοποιεί και το γνωστοποιεί στον Μικρούτσικο ψάχνοντας να βρει τρόπο να έρθει σε επαφή με τον Αλκαίο. Ο Θάνος Μικρούτσικος περιγράφει χαρακτηριστικά: «*Μου το παίζει με την κιθάρα του (σ.σ. ο Νότης Μαυρουδής) στο σπίτι μου, στο Χαλάνδρι, και τρελαίνομαι. Του λέω "είναι εκπληκτικό" και την επόμενη ώρα τηλεφωνώ στον Αλκαίο, πέφτω όμως και πάλι σε τοίχο. "Επιμένεις σε κάτι που σ' το έχω ξεκόψει" μου λέει. "Είσαι ξεροκέφαλος", του απαντώ, "είναι εκπληκτικό". "Όλα αυτά τα λες γιατί με βαρέθηκες κιόλας" ανταπαντά! Έφτασα, μάλιστα, στο σημείο να τον απειλήσω πως αν συνέχιζε αυτήν την τρέλα της άρνησης δεν θα τον ξαναμελοποιούσα, αλλά και λέγοντάς του επίσης πως **"μέχρι να πεθάνουμε θα συνεργαζόμαστε, αφενός μεν γιατί ο ένας είναι προέκταση του άλλου και αφετέρου γιατί προτείνουμε κάτι καινούριο στο ελληνικό τραγούδι."***». Εντέλει το τραγούδι «Πρωινό τσιγάρο» κυκλοφόρησε το 1984 σε σύνθεση Νότη Μαυρουδή.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι ο Άλκης Αλκαίος είχε μια "εμμονή" με τον Θάνο Μικρούτσικο τουλάχιστον τα πρώτα χρόνια της συνεργασίας τους. Ωστόσο από το 1984, όταν μελοποιείται το «Πρωινό τσιγάρο», ο Άλκης Αλκαίος άρχισε να συνεργάζεται και με άλλους συνθέτες και τραγουδοποιούς. Πάντοτε όμως, μέσα σε όλη την πορεία της δισκογραφίας του, ο Αλκαίος δεν σταμάτησε ποτέ να δίνει τραγούδια στον Μικρούτσικο, ο οποίος τα μελοποιούσε και έπειτα κυκλοφορούσαν είτε σε δίσκους αποκλειστικής συνεργασίας μεταξύ τους είτε σε δίσκους του Μικρούτσικου που συμμετείχε ο Αλκαίος ανάμεσα σε άλλους στιχουργούς.

Ένα χρόνο μετά την κυκλοφορία του δίσκου «Εμπάργκο», ακολουθεί η έκδοση **της ποιητικής συλλογής «Εμπάργκο»** του Άλκη Αλκαίου από τις Εκδόσεις «Εταιρεία Νέας Μουσικής», ιδρυτής της οποίας ήταν ο Θάνος Μικρούτσικος. Στη συλλογή αυτή ανήκουν και τα 10 τραγούδια του ομότιτλου δίσκου, καθώς και άλλα ποιήματα που μελοποιήθηκαν αργότερα από τον Μικρούτσικο και άλλους συνθέτες.¹³⁸

---

¹³⁸ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η ποιητική συλλογή Εμπάργκο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 34-35.

Οι ολοκληρωμένοι δίσκοι με στίχους του Άλκη Αλκαίου και μουσική του Θάνου Μικρούτσικου είναι οι¹³⁹: «Εμπάργκο» (1982), «Όσο κρατάει ένας καφές» (1989), «Υπέροχα μονάχου» (2006).

Οι δίσκοι του Θάνου Μικρούτσικου στους οποίους συμμετείχε ο Άλκης Αλκαίος:¹⁴⁰ «Τραγούδια της Λευτεριάς» (1978), «Δελτίο καιρού» (1980), «Αυτά τα βράδια» (1983), «Η αγάπη είναι ζάλη» (1986), «Στου αιώνα την παράγκα» (1996), «Ο Θάνος Μικρούτσικος τραγουδά Θάνο Μικρούτσικο» (1998), «Ό,τι θυμάσαι δεν πεθαίνει» (2014), «Μια σταγόνα φως» (2014), «Στην ομίχλη των καιρών» (2017).

Κλείνοντας, ο Θάνος Μικρούτσικος, μιλώντας στο αφιέρωμα που έγινε στον IANO για τον Άλκη Αλκαίο στις 27/4/2007¹⁴¹, αναφέρει ότι έχουν γράψει μαζί, ο Αλκαίος και ο Μικρούτσικος, πάνω από 150 τραγούδια και έχουν εκδοθεί περίπου 70.

Άλλες συνεργασίες

Η συνεργασία του Αλκαίου με τον Μικρούτσικο υπήρξε η αφορμή για την αρχή σημαντικών συνεργασιών του Αλκαίου με πολλούς συνθέτες, ερμηνευτές και τραγουδοποιούς:

Νότης Μαυρουδής, Βασίλης Παπακωνσταντίνου, Χριστόφορος Κροκίδης, Λαυρέντης Μαχαιρίτσας, Σωκράτης Μάλαμας, Δημήτρης Ψαράς, Μίλτος Πασχαλίδης, Μάριος Τόκας, Χάρης και Πάνος Κατσιμίχας, Φίλιππος Πλιάτσικας, Δημήτρης Παπαδημητρίου, Αλκίνοος Ιωαννίδης, Διονύσης Τσακνής, Νίκος Ζούδιαρης, Δημήτρης Ζερβουδάκης, Μιχάλης Κουμπιός, Μπάμπης Στόκας, Ορφέας Περίδης, Παντελής Θαλασσινός, Μαρία Δημητριάδη, Βλάσσης Μπονάτσος, Κώστας Καράλης, Γιάννης Σαμσιάρης, Χάρις Αλεξίου, Διονύσης Θεοδόσης, Σταμάτης Μεσημέρης, Δημήτρης Μητροπάνος, Μελίνα Κανά, Μανώλης Μητσιάς, Μανώλης Λιδάκης, Ελευθερία Αρβανιτάκη, Γιώργος Νταλάρας, Χρήστος Θηβαίος, Νίκος Πορτοκάλογλου, Ασπασία Στρατηγού, Αρλέτα, Γιάννης Κότσιρας, Αρμός, Μαριάννα Πολυχρονίδη.

¹³⁹ Συλιβός, Θανάσης (επιμ.) (2017), *Δισκογραφία Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 52-54.

¹⁴⁰ όπ. παρ.

¹⁴¹ <https://www.musicheaven.gr/html/modules.php?name=News&file=article&id=2837> ημ. επίσκ. 2/2/23.

2.3 Το έργο του Άλκη Αλκαίου: θεματικές και περίοδοι

Η παρακαταθήκη που άφησε ο Άλκης Αλκαίος δεν περιορίζεται μόνο στα τραγούδια που έγραψε, αλλά δοκίμαζε και με άλλους τρόπους τη γραφή του. Το συνολικό του έργο, εκτός από το δοκίμιο – διάλεξη για τον Κώστα Καρυωτάκη που προαναφέρθηκε, αποτελείται από μία ποιητική συλλογή, ποιήματα, πεζά και άρθρα.

Παρακάτω γίνεται εκτενής αναφορά στα έργα του Άλκη Αλκαίου που δεν ανήκουν στη δισκογραφία για να ακολουθήσει η ενότητα όπου παρουσιάζεται και αναλύεται η δισκογραφία του από το πρώτο τραγούδι που κυκλοφόρησε το 1978 μέχρι και σήμερα. Μεγάλο μέρος της έρευνας στηρίχτηκε στο αφιέρωμα που έκανε το περιοδικό "Μετρονόμος" στον Άλκη Αλκαίο στην τρίμηνη έκδοση Ιανουάριος – Μάρτιος 2017 (τεύχος 62). Σχετικά με τη δισκογραφία, κύρια πηγή αποτέλεσε η δισκογραφική συλλογή που επιμελήθηκε ο Θανάσης Συλιβός στο περιοδικό "Μετρονόμος"¹⁴², καθώς και η ιστοσελίδα Discogs (ηλεκτρονική πλατφόρμα συλλογής δίσκων).¹⁴³

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση του έργου του Άλκη Αλκαίου, αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχει και ανέκδοτο υλικό το οποίο έχουν συγγενείς και φίλοι καλλιτέχνες.¹⁴⁴ Τρία ανέκδοτα ποιήματα εξ αυτών κυκλοφόρησαν για πρώτη φορά στο 62^ο τεύχος του περιοδικού "Μετρονόμος", έπειτα από την παραχώρηση της πρώτης εξαδέλφης του, Ιωάννας Ντίνου.¹⁴⁵

Έργα εκτός δισκογραφίας

Τα έργα του Άλκη Αλκαίου που γράφτηκαν και δημοσιεύθηκαν πριν την περίοδο της δισκογραφίας αλλά και παράλληλα με αυτήν, μας φέρνουν σε μια πρώτη επαφή με τον ποιητή και μαρτυρούν πολλά για τον ιδεολογικό του κόσμο και τις πολιτικές πεποιθήσεις του..

Ο Άλκης Αλκαίος ξεκίνησε να γράφει όντας μόλις 18 χρονών όταν, στις 22 Ιανουαρίου 1976, πραγματοποίησε μια διάλεξη αφιερωμένη στον Κώστα Καρυωτάκη με τίτλο **«Κώστας Καρυωτάκης: Ο ποιητής που αγαπήθηκε και μισήθηκε.»** Όπως λέει και ο

¹⁴² Συλιβός, Θανάσης (επιμ.) (2017), *Δισκογραφία Άλκη Αλκαίου*, Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 52-54.

¹⁴³ <https://www.discogs.com/>, ημ. επίσκε: 1/2/23.

¹⁴⁴ Συλιβός, Θανάσης (επιμ.) (2017), *Άλκης Αλκαίος (1949 – 2012)*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 9

¹⁴⁵ Γελασάκης, Μιχάλης, *Τρία ανέκδοτα ποιήματα του Άλκη Αλκαίου και η Αγέλαστη Άνοιξη του Μενέλαου Λουντέμη*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 36 – 38.

ίδιος: «Έτσι ξεκίνησα. Με ένα πεζό για έναν ποιητή.»¹⁴⁶ Όπως προαναφέρθηκε αφορμή της διάλεξης ήταν η άρνηση των θρησκευτικών αρχών της Πρέβεζας να τελέσουν μνημόσυνο για έναν αυτόχειρα. Λίγο αργότερα η διάλεξη αυτή κυκλοφόρησε ως δοκίμιο με τον ίδιο τίτλο.¹⁴⁷

Έπειτα, ακολουθούν τρία ποιήματα τα οποία πιθανόν γράφτηκαν την περίοδο 1973 – 1976 και δημοσιεύθηκαν για πρώτη φορά το 2017 στο περιοδικό "Μετρονόμος".¹⁴⁸ Οι τίτλοι των ποιημάτων «Προτσές Ι», «Προτσές ΙΙ», «Προτσές ΙΙΙ» δίνουν την αίσθηση ότι το ένα είναι κομμάτι του άλλου. Τα τρία αυτά ποιήματα βρέθηκαν στις πρώτες λευκές σελίδες του βιβλίου «Αγέλαστη Άνοιξη» του Μενέλαου Λουντέμη, το οποίο ανήκει στη βιβλιοθήκη της πρώτης εξαδέλφης του Αλκαίου. Οι στίχοι των ποιημάτων είναι γραμμένοι σε β' ενικό πρόσωπο και θα λέγαμε πως εκφράζουν νοσταλγία, πίκρα και προσμονή. Το τρίτο ποίημα απευθύνεται στον Μέλιο - βασικό ήρωα του βιβλίου «Αγέλαστη Άνοιξη» - με τη χαρακτηριστική προσφώνηση "Μέλιο αδέρφι μου" και ξεκινάει με μια φράση βγαλμένη από αυτό. Να σημειωθεί ότι το βιβλίο «Αγέλαστη Άνοιξη» ανήκει στην Τετραλογία του Μέλιου, μια αυτοβιογραφία του κομμουνιστή συγγραφέα Μ. Λουντέμη με μυθοπλαστικά στοιχεία και βασικό ήρωα τον Μέλιο Καδρά.

Συνεχίζοντας, μέσα στο διάστημα 1977 - 1981, βρίσκουμε πέντε δημοσιευμένα έργα του Άλκη Αλκαίου στο Ριζοσπάστη, δύο ποιήματα και τρία σε πεζή μορφή¹⁴⁹: «**Σβετλάνα**», «**Εργάτες σαν το ατσάλι**», «**Φλεβάρης 1848**», «**Το κόμμα μας και η τέχνη**», «**Ο Χόλουμπ, ο Γκιλιέν και το 17%**».¹⁵⁰

Λίγα λόγια για τα έργα με χρονολογική σειρά δημοσίευσης:

Το ποίημα «**Σβετλάνα**» (25/9/1977) αποτελείται από τρία μέρη (I, II και III). Ο ποιητής απευθύνεται στη Σβετλάνα σε β' ενικό πρόσωπο και καλεί για επαγρύπνηση, μιλώντας για εργατιά, προλετάριους, απεργούς...

Το πεζό κείμενο «**Εργάτες σαν το ατσάλι**» (12/1/1978) μοιάζει με ύμνο στους εργάτες.

¹⁴⁶ Περιοδικό «*Η Πάργα*» (2012), Αριθμ. Φύλλου 79, σελ. 5.

¹⁴⁷ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η διάλεξη του Αλκαίου για τον Κώστα Καρυωτάκη*, Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 33.

¹⁴⁸ Γελασάκης, Μιχάλης (2017), *Τρία ανέκδοτα ποιήματα του Άλκη Αλκαίου και η Αγέλαστη Άνοιξη του Μενέλαου Λουντέμη*, Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 36 – 38.

¹⁴⁹ Εδώ να σημειωθεί ότι διαφοροποιούμαι από τον Μάνο Ορφανουδάκη σχετικά με τη μορφή του έργου «Σβετλάνα», όπου το αποκαλεί ως πεζό κείμενο, ενώ εγώ το χαρακτηρίζω ως ποίημα.

¹⁵⁰ Ορφανουδάκης, Μάνος (επιμ.) (2017), *Ο «ριζοσπάστης» Αλκαίος...*, Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 40-42.

Το ποίημα «**Φλεβάρης 1848**» (12/2/1978) είναι ένας χαιρετισμός, ένα κάλεσμα σε αγωνιστές σε όλο τον κόσμο. Αναφέρεται επίσης στο Κομμουνιστικό Μανιφέστο.

Το κείμενο «**Το κόμμα μας και η τέχνη**» (14/12/1979) ξεκινά με την εξής φράση: «*Εμείς από κάθε εθνικό πολιτισμό παίρνουμε μόνο τα δημοκρατικά και σοσιαλιστικά του στοιχεία*» *B. I. Λένιν*. Εδώ ο Αλκαίος παίρνει αφορμή από το θάνατο του Γιάννη Ιμβριώτη (φιλόσοφος, μαρξιστής, μέλος του ΕΑΜ) και του Κώστα Κοτζιά (πεζογράφος και θεατρικός συγγραφέας, μέλος της ΕΠΟΝ και του ΕΑΜ) και διατυπώνει τις σκέψεις του για τη σχέση της τέχνης και του πολιτισμού με το ΚΚΕ.

«**Ο Χόλουμπ, ο Γκιλιέν και το 17%**»: (10/9/1981) σε αυτό το κείμενο ο Άλκης Αλκαίος παραθέτει κάποιες σκέψεις του περί σοσιαλισμού, τονίζει την άρρηκτη σχέση της τέχνης – και της ποίησης συγκεκριμένα – με το λαό και τη σχέση που πρέπει να έχει το έργο των διανοούμενων με τα εθνικά και παγκόσμια προβλήματα.

Από εδώ θα λέγαμε πως αρχίζει να φαίνεται η πολιτικοποιημένη πλευρά του δημιουργού, τόσο από το περιεχόμενο των έργων αυτών, όσο και από το γεγονός ότι επιλέγει να τα δημοσιεύσει στη συγκεκριμένη εφημερίδα. Όπως σημειώνει ο Μάνος Ορφανουδάκης στο περιοδικό "Μετρονόμος", αναφερόμενος στα προαναφερθέντα έργα¹⁵¹: «... είναι έκδηλη η στράτευση του στον ιδεολογικό χώρο της Αριστεράς» και συγκεκριμένα στο ΚΚΕ. Υπενθυμίζουμε εδώ ότι ο Άλκης Αλκαίος υπήρξε από τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης μέλος του ΚΚΕ στην Οργάνωση των Δικηγόρων.¹⁵²

Στα έργα αυτά ο Άλκης Αλκαίος τάσσεται πλάι στο λαό και την εργατική τάξη και τους καλεί για επαγρύπνηση. Κάποια από αυτά έχουν πιο ποιητική και αλληγορική μορφή, ενώ κάποια άλλα έχουν περισσότερο ύφος αρθρογραφίας. Επίσης διαφαίνονται έντονα η επαφή του με το διάβασμα καθώς και οι γνώσεις που κατέχει σχετικά με την επικαιρότητα, το σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό, τους ήρωες «συντρόφους» του ανά τον κόσμο και τα εργατικά κινήματα. Ακόμη, ενδιαφέρον προκαλούν οι θέσεις του περί τέχνης, πολιτισμού, διανοούμενων και τη σχέση αυτών με την επικαιρότητα, την πολιτική κ.α.

Η μοναδική ποιητική συλλογή του Άλκη Αλκαίου με τίτλο «**Εμπάργκο**» κυκλοφόρησε το 1983 από τις εκδόσεις της «Εταιρείας Νέας Μουσικής», ιδρυτής της οποίας ήταν ο Θάνος Μικρούτσικος. Η ποιητική συλλογή - βιβλίο αποτελείται από 45 σελίδες και είναι

---

¹⁵¹ όπ. παρ., σελ. 40.

¹⁵² Πασχαλίδης, Μίλτος (2014), *Αγύριστο κεφάλι*. Λιβάνη, σελ. 60.

δηρημένη σε τρεις ενότητες: Η πρώτη έχει τίτλο «Ασκήσεις επί πάγου», περιλαμβάνει 13 ποιήματα και είναι αφιερωμένη στον πατέρα του Άλκη Αλκαίου. Η δεύτερη ενότητα έχει τίτλο «Εκδοχές για την παρακμή» περιλαμβάνει 6 ποιήματα και είναι αφιερωμένη στο Θάνο Μικρούτσικο. Και η τρίτη ενότητα έχει τίτλο «Εμπάργκο», περιέχει 10 ποιήματα και είναι αφιερωμένη στον Κωστή Μοσκόφ. Τα ποιήματα της τρίτης ενότητας είχαν κυκλοφορήσει ήδη, ένα χρόνο πριν την κυκλοφορία της συλλογής – βιβλίου, στον ομότιτλο δίσκο και τη μουσική του Θάνου Μικρούτσικου.¹⁵³ Όπως αναφέρεται σε σημείωση στη συλλογή – βιβλίο, τα περισσότερα ποιήματα από τις άλλες δύο ενότητες έχουν μελοποιηθεί από το Θάνο Μικρούτσικο και κυκλοφόρησαν έπειτα σε επόμενους δίσκους.¹⁵⁴

Παρόλο που γνωρίζουμε την ημερομηνία κυκλοφορίας της συλλογής, δε γνωρίζουμε και πολλά σχετικά με το χρόνο και τη διάρκεια συγγραφής της. Έτσι, μας δημιουργούνται διάφορα ερωτήματα, όπως π.χ. ποια ποιήματα γράφτηκαν με σκοπό να παραμείνουν ποιήματα και ποια γράφτηκαν κατά παραγγελίαν με προορισμό να μελοποιηθούν; Ίσως βέβαια και αυτός ο προβληματισμός να μην έχει και τόση σημασία, όση έχουν τα ίδια τα έργα. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πληροφορίες που μας δίνει ο δημιουργός με τις αφιερώσεις και τα σχόλια που κάνει κάποιες φορές κάτω από τα έργα του. Μια πρώτη διαπίστωση λοιπόν είναι η σχέση που αρχίζει και αναπτύσσεται ανάμεσα στον Αλκαίο και τον Μικρούτσικο, καθώς ο πρώτος αφιερώνει στον δεύτερο ολόκληρη ενότητα ποιημάτων (την τρίτη ενότητα), όπως επίσης και ο συνθέτης μελοποιεί το μεγαλύτερο μέρος της ποιητικής συλλογής του ποιητή. Αυτή η σχέση «γεννάει» τον πρώτο τους δίσκο, ο οποίος αποτέλεσε και την αρχή μιας σημαντικής συνεργασίας.

Κλείνοντας, αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι κάτω από κάποια ποιήματα του Άλκη Αλκαίου αναγράφεται η φράση «Ο οργανισμός του κόσμου» (κάτω από το «Προτσές II), ή αλλού «Από την ανέκδοτη συλλογή *Ο οργανισμός του κόσμου*» (κάτω από το «Φλεβάρης 1848»). Όπως υποθέτει ο Θάνος Μικρούτσικος ίσως σχεδίαζε να κυκλοφορήσει μια συλλογή με αυτό τον τίτλο.¹⁵⁵ Πάντως ποιητική συλλογή του Άλκη Αλκαίου με αυτόν τον τίτλο δεν κυκλοφόρησε ποτέ.

---

¹⁵³ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η ποιητική συλλογή Εμπάργκο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ.62, σελ. 34-35.

¹⁵⁴ όπ. παρ., σελ. 35.

¹⁵⁵ Αφήγηση στον Σπύρο Αραβανή (2017), *Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Άλκη Αλκαίο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 11

Σύμφωνα με τη Μαρία Γεωργιάδου, το έργο του Άλκη Αλκαίου έχει έντονες επιρροές από την ποίηση του Κώστα Καρυωτάκη, που του ήταν ιδιαίτερα αγαπητός.¹⁵⁶ Ίσως δεν είναι τυχαίο και το γεγονός ότι η πρώτη παρουσία του Αλκαίου στα ελληνικά γράμματα αφορά τη διάλεξή του για τον Κώστα Καρυωτάκη. Η Μαρία Γεωργιάδου συνεχίζει εντοπίζοντας επιρροές και από το έργο άλλων λογοτεχνών, όπως ο Νίκος Καββαδίας και ο Νίκος Γκάτσος.¹⁵⁷ Σχετικά με την επιρροή του Νίκου Καββαδία στο έργο του Αλκαίου, έχει γράψει και ο Μιχάλης Γελασάκης στο περιοδικό "Μετρονόμος".¹⁵⁸

Αναφορικά με την ποιητική συλλογή «Εμπάργκο» ο κριτικογράφος Κώστας Σταματίου, σχολιάζοντας την ποιητική συλλογή στην εφημερίδα «Τα Νέα» στις 15/9/1984, αναφέρει μεταξύ άλλων ότι εντοπίζει επιρροές από το Νίκο Καββαδία.¹⁵⁹ Για το ίδιο έργο ο Σπύρος Αραβανής χαρακτηρίζει την ποίηση του Αλκαίου ως «πολυσχιδή» και σχολιάζει τη σχέση αυτής με το έργο του Καρυωτάκη: ¹⁶⁰ «Κυριότερη, όμως, επιρροή του – κυρίως στις δύο πρώτες ενότητες – θα έλεγα πως είναι όχι η ποίηση του Καρυωτάκη, παρόλη την αγάπη του και την εμβρίθεια στο έργο του, αλλά οι μεταφράσεις του Καρυωτάκη σε έργα Γάλλων καταραμένων, ρομαντικών, συμβολιστών, σατιρικών ποιητών, στην ομήγυρη των οποίων αξίως συμπεριλαμβάνεται και ο Έλληνας Άλκης Αλκαίος».

Δισκογραφία

Σε αυτή την ενότητα γίνεται μια εκτενής αναφορά στη δισκογραφία του Άλκη Αλκαίου, στις θεματικές και τις περιόδους της. Στο παράρτημα της παρούσας εργασίας υπάρχει ο συγκεντρωτικός πίνακας της δισκογραφίας που περιλαμβάνει στίχους γραμμένους από τον ίδιο.

Οι δίσκοι που έχουν αποκλειστικά τη στιχουργική υπογραφή του Άλκη Αλκαίου αριθμούνται σε 11 και είναι οι εξής:

¹⁵⁶ Γεωργιάδου, Μαρία (2016), *Επιρροές και διακειμενικότητα στο έργο του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Ουτοπία, τχ. 117, σελ. 164-165.

¹⁵⁷ Όπ. παρ., σελ. 166-167.

¹⁵⁸ Γελασάκης, Μιχάλης (2017), *Στης γοργόνας το φτερό. Η επιρροή του Νίκου Καββαδία στο έργο του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 26-27.

¹⁵⁹ όπ. παρ., σελ. 35.

¹⁶⁰ Αραβανής, Σπύρος, *Η ποιητική συλλογή Εμπάργκο* (2017). Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 35.

- Τίτλος δίσκου: **Εμπάργκο**

Συνθέτης: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτές: Θάνος Μικρούτσικος, Μαρία Δημητριάδη, Κώστα Καράλης,

Μανώλης Μητσιάς, Βλάσσης Μπονάτσος

Χρονολογία κυκλοφορίας: 1982

- Τίτλος δίσκου: **Όσο κρατάει ένας καφές**

Συνθέτης: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Διονύσης Θεοδόσης

Χρονολογία κυκλοφορίας: 1989

- Τίτλος δίσκου: **Εντελβάνις**

Συνθέτης: Μάριος Τόκας

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Χρονολογία κυκλοφορίας: 1999

- Τίτλος δίσκου: **Υπέροχα μονάχοι**

Συνθέτης: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτές: Θάνος Μικρούτσικος, Μανώλης Μητσιάς, Χρήστος Θηβαίος

Χρονολογία κυκλοφορίας: 2006

- Τίτλος δίσκου: **Οι τροβαδούροι της καρδιάς μου**

Συνθέτες: Μίλτος Πασχαλίδης, Χάρης και Πάνος Κατσιμίχας, Φίλιππος Πλιάτσικας, Δημήτρης Παπαδημητρίου, Αλκίνοος Ιωαννίδης, Σωκράτης Μάλαμας, Διονύσης Τσακνής, Νίκος Ζούδιαρης, Χρήστος Θηβαίος, Δημήτρης Ζερβουδάκης, Μιχάλης Κουμπιός

Ερμηνευτές: Μίλτος Πασχαλίδης, Βασίλης Καζούλης, Βαγγέλης Γερμανός, Χάρης και Πάνος Κατσιμίχας, Γιώργος Νταλάρας, Φίλιππος Πλιάτσικας, Νίκος Πορτοκάλογλου, Αλκίνοος Ιωαννίδης, Σωκράτης Μάλαμας, Διονύσης Τσακνής, Ασπασία Στρατηγού, Μπάμπης Στόκας, Αρλέτα, Νίκος Ζούδιαρης, Χρήστος Θηβαίος, Δημήτρης Ζερβουδάκης

Χρονολογία κυκλοφορίας: 2007

- Τίτλος δίσκου: **Ουράνια τόξα κνηγώ**

Συνθέτης: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Χρονολογία κυκλοφορίας: 2009

- Τίτλος δίσκου: **Πέρασμα**

Συνθέτης: Σωκράτης Μάλαμας

Ερμηνευτές: Σωκράτης Μάλαμας, Μελίνα Κανά

Χρονολογία κυκλοφορίας: 2010

- Τίτλος δίσκου: **Η αυλή των τρελών**

Συνθέτης: Μπάμπης Στόκας

Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Χρονολογία κυκλοφορίας: 2012

- Τίτλος δίσκου: **Καλοκαίρι στην Αμοργό**

Συνθέτης: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτές: Μίλτος Πασχαλίδης, Χρήστος Θηβαίος, Βασίλης Καζούλης,

Βαγγέλης Γερμανός, Κώστας Θωμαΐδης

Χρονολογία κυκλοφορίας: 2013

- Τίτλος δίσκου: **Τραγούδια που ζούνε λαθραία**

Συνθέτες: Μάριος Τόκας, Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτές: Μίλτος Πασχαλίδης, Μπάμπης Στόκας

Χρονολογία κυκλοφορίας: 2017

- Τίτλος δίσκου: **12+1 ηλιοτρόπια**

Συνθέτης: Παντελής Θαλασσινός

Ερμηνευτές: Παντελής Θαλασσινός, Φαίδρα Θαλασσινού, Λιζέτα Καλημέρη

Χρονολογία κυκλοφορίας: 2018

Όπως βλέπουμε παραπάνω, ο πρώτος ολοκληρωμένος δίσκος είναι ο «Εμπάργκο» το 1982 και ο τελευταίος «12+1 ηλιοτρόπια» το 2018. Με δεδομένο ότι ο Άλκης Αλκαίος πέθανε το Δεκέμβριο του 2012, βλέπουμε πως ο τελευταίος δίσκος που κυκλοφόρησε, ενώ ήταν

εν ζωή είναι «Η αυλή των τρελών» που κυκλοφόρησε τους πρώτους μήνες του 2012. Μετά το θάνατό του κυκλοφόρησαν άλλοι δύο δίσκοι.

Επιχειρώντας να κάνουμε μια είδους κατηγοριοποίηση της δισκογραφίας του (όσον αφορά τους ολοκληρωμένους δίσκους) ανά δεκαετία, παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι δίσκοι κυκλοφόρησαν κατά τις δεκαετίες 2000 και 2010. Επίσης, μια άλλη κατηγοριοποίηση σχετική με την πυκνότητα κυκλοφορίας των δίσκων, μας οδηγεί στην παρατήρηση ότι οι τρεις πρώτοι, που ανήκουν στις δεκαετίες του 1980 και του 1990, έχουν πολλά χρόνια απόσταση μεταξύ τους. Αντιθέτως οι δίσκοι που κυκλοφόρησαν κατά τις επόμενες δύο δεκαετίες, είναι χρονικά πιο κοντά μεταξύ τους. Έτσι, μπορούμε να συμπεράνουμε πως οι δεκαετίες 2000 και 2010 είναι οι πιο παραγωγικές στη δισκογραφία του.

Ο Άλκης Αλκαίος μέσα σε αυτά τα 36 χρόνια παρουσίας του στη δισκογραφία, εκτός από τους δίσκους που υπογράφει στιχουργικά με αποκλειστικότητα ο ίδιος, συμμετέχει και σε πολλούς άλλους δίσκους του Θάνου Μικρούτσικου και όχι μόνο. Συνεργάστηκε με πολλούς συνθέτες, ερμηνευτές και τραγουδοποιούς με τους οποίους έκανε εξαιρετικές δουλειές!

Συμμετοχές σε δίσκους:

- Τραγούδια της λευτεριάς (1978)
- Δελτίο καιρού (1980)
- Αυτά τα βράδια (1983)
- Στην όχθη της καρδιάς μου (1984)
- Η αγάπη είναι ζάλη (1986)
- Χορεύω (1989)
- Χρόνια πολλά (1991)
- Σφεντόνα (1992)
- Δε σηκώνει (1994)
- Στου αιώνα του παράγκα (1996)

- Αύριο (1996)
- 13.000 μέρες (1998)
- Ο Θάνος Μικρούτσικος τραγουδά Θάνο Μικρούτσικο (1998)
- Κακές συνήθειες (1998)
- Ο φύλακας κι ο βασιλιάς (2000)
- Μελίνα Κανά (2001)
- Εκπομπή (2001)
- Βυθισμένες άγκυρες (2001)
- Η άσφαλτος που τρέχει (2001)
- Ένα (2002)
- Η μόνη μου πατρίδα είναι ο χρόνος (2003)
- Μέχρι να πάρεις παγωτό, σε βρίσκει ο χειμώνας (2007)
- Ό,τι θυμάσαι δεν πεθαίνει (2014)
- Μια σταγόνα φως (2014)
- Paradise (2016)
- Στην ομίχλη των καιρών (2017)

Αξίζει να σημειωθεί και εδώ ότι είναι αρκετά ενδιαφέροντα τα ένθετα πολλών από τους παραπάνω δίσκους, όπου αναγράφονται σημειώσεις και απόψεις του στιχουργού αλλά και των συνθετών, είτε σχετικά με τη συνεργασία τους είτε σχετικά με το δίσκο και τα τραγούδια που περιέχει.

Όπως φαίνεται και στο παράρτημα της εργασίας, τα τραγούδια του Άλκη Αλκαίου που έχουν κυκλοφορήσει μέχρι στιγμής φτάνουν τα 207. Σημαντική παρατήρηση: σε αυτά περιλαμβάνονται και επανεκτελέσεις/διασκευές καθώς και τραγούδια που επανακυκλοφόρησαν σε παραπάνω από έναν δίσκους.

Θεματικές και περίοδοι

Η μοναδική δημοσιευμένη μελέτη που αφορά την περιοδολόγηση του έργου του Άλκη Αλκαίου είναι αυτή του Σπύρου Αραβανή, όπως δημοσιεύθηκε στο περιοδικό "Μετρονόμος".¹⁶¹ Να σημειωθεί εδώ ότι η περιοδολόγηση του Σπύρου Αραβανή αφορά μόνο τα έργα που ανήκουν στη δισκογραφία.

Σύμφωνα λοιπόν με τον Σπύρο Αραβανή, το έργο του Άλκη Αλκαίου χωρίζεται στις εξής τρεις στιχουργικές περιόδους:

- Πρώτη στιχουργική περίοδος (1978 – 1982)
- Δεύτερη στιχουργική περίοδος (1984 – 1999)
- Τρίτη στιχουργική περίοδος (1998 και εντεύθεν)

Πρώτη στιχουργική περίοδος(1978 – 1982)

Η πρώτη στιχουργική περίοδος ξεκινά το 1978 με το τραγούδι «Φλεβάρης 1848», το πρώτο τραγούδι του Άλκη Αλκαίου που μπαίνει στη δισκογραφία. Περιλαμβάνεται στο δίσκο «Τραγούδια της λευτεριάς» με τη μουσική του Θάνου Μικρούτσικου και την ερμηνεία της Μαρίας Δημητριάδη. Σε αυτή την περίοδο, όπως συνεχίζει ο Αραβανής,¹⁶² ανήκει και ο δίσκος «Εμπάργκο», η πρώτη ολοκληρωμένη δουλειά του Άλκη Αλκαίου, με τη συνθετική υπογραφή του Θάνου Μικρούτσικου. Ο δίσκος κυκλοφορεί το 1982 και εδώ ολοκληρώνεται η πρώτη αυτή περίοδος.

---

¹⁶¹ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η στιχουργική του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 14-19.

¹⁶² όπ. παρ., σελ. 15-17.

Η περίοδος αυτή είναι η πιο αντιπροσωπευτική περίοδος της πολιτικής διάστασης του Άλκη Αλκαίου, άμεσα συνδεδεμένη με το ιστορικό του παρελθόν, την ιδεολογία και τα αναγνώσματά του.

Προχωρώντας στα χαρακτηριστικά της περιόδου, σύμφωνα με τον Σπύρο Αραβανή¹⁶³, ο Άλκης Αλκαίος δίνει κατευθείαν, με το πρώτο του τραγούδι (Φλεβάρης 1948) το ισχυρό διεθνιστικό του στίγμα, τις αριστερές του καταβολές και την επιρροή του από τα επικά οράματα ποιητών όπως ο Πάμπλο Νερούδα. Ο Αραβανής ισχυρίζεται ότι ο Αλκαίος αποκτά αμέσως ταυτότητα ξεχωρίζοντας από τους υπόλοιπους σύγχρονους του πολιτικοποιημένους στιχουργούς στο ότι γράφει και ως πολίτης του κόσμου, ως εκφραστής της παγκόσμιας ελευθερίας με ένα θεωρητικό μαρξιστικό υπόβαθρο. Εντοπίζει επιρροές στο έργο του Αλκαίου από τον ρωσικό φουτουρισμό, τον Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι, τον Μπέρτολτ Μπρεχτ, τον Βολφ Μπίρμαν και τονίζει τις αναφορές του Αλκαίου σε συγγραφείς και στον συμβολισμό αυτών. Εκτός από την πολιτικοποιημένη χροιά που χαρακτηρίζει την περίοδο, εντοπίζεται και ο ερωτικός λόγος δοσμένος μ' έναν ιδιαίτερο τρόπο. Ο Αραβανής εντοπίζει δύο στιχουργικές κορυφές, δύο τραγούδια – ορόσημα της περιόδου: το «Ερωτικό» και το «Κακότηες μελάνωμα». Το «Ερωτικό», ένα κατ' εξοχήν διαχρονικό τραγούδι, περιέχει στοιχεία από τη μυθολογία, την Ιστορία, την πολιτική επικαιρότητα, τον έρωτα. Το «Κακότηες μελάνωμα», τραγούδι αφιερωμένο στον Νίκο Πουλαντζά, στέκεται ανάμεσα στην κυριολεξία και την αλληγορία και χαρακτηρίζεται από τον πολιτικό στίχο.

Δεύτερη στιχουργική περίοδος (1984 – 1999)

Η δεύτερη περίοδος της στιχουργίας του Άλκη Αλκαίου ξεκινά με το κοσμοτραγουδισμένο «Πρωινό τσιγάρο» που μελοποιεί ο Νότης Μαυρουδής το 1984 και ολοκληρώνεται το 1999 με τον δίσκο «Εντελβιάς».¹⁶⁴ Μέσα σε αυτή την περίοδο βρίσκονται οι δύο επόμενοι, μετά τον «Εμπάργκο», ολοκληρωμένοι δίσκοι του Άλκη Αλκαίου. Ο δίσκος «Όσο κρατάει ένας καφές» κυκλοφορεί το 1989 με τη συνθετική υπογραφή του Θάνου Μικρούτσικου και την ερμηνεία του Διονύση Θεοδόση. Έπειτα, το 1999 κυκλοφορεί ο δίσκος «Εντελβιάς», σε σύνθεση Μάριου Τόκα και ερμηνεία Δημήτρη Μητροπάνου. Μέσα στο διάστημα αυτής της περιόδου ο Άλκης Αλκαίος συμμετέχει και σε άλλους δίσκους. Έτσι

¹⁶³ όπ. παρ., σελ. 15-17.

¹⁶⁴ όπ. παρ., σελ. 17-18.

συνεργάζεται με τον Βασίλη Παπακωνσταντίνου, την Χάρις Αλεξίου, τον Δημήτρη Μητροπάνο και άλλους.

Σε αυτή την περίοδο, εκτός από τον πολιτικοποιημένο λόγο, φανερώνονται και άλλες πτυχές της στιχουργικής του Αλκαίου. Σύμφωνα με τον Σπύρο Αραβανή¹⁶⁵, «ο λόγος του Αλκαίου αποκτά μια στιχουργική τεχνική η οποία ακροβατεί ανάμεσα στο κυριολεκτικό και στο υπερρεαλιστικό». Ο λόγος του εδώ είναι πιο καθημερινός και χαρακτηρίζεται από ποιητική λαϊκότητα. Στρέφει το ενδιαφέρον του στους ανθρώπους της πόλης, ενώ τοποθετεί τους ήρωες της Ιστορίας ως ήρωες των τραγουδιών του. Ο Αραβανής σχολιάζει ξεχωριστά τον δίσκο «Στου αιώνα την παράγκα», όπου θεωρεί ότι συμπυκνώνεται όλο το ερωτικό «είναι» του στιχουργού. Και συγκεκριμένα αναφέρει: «*Ερωτικός χωρίς να λαϊκίζει συναισθηματικά, ουσιαστικός εκφραστής της μεταπολιτευτικής εποχής, εξαιρετικός ισορροπιστής μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου οράματος και αισθήματος*». Κλείνοντας, ο Αραβανής έρχεται να συμφωνήσει με τον Θάνο Μικρούτσικο ότι σε αυτή την περίοδο ο Αλκαίος τοποθετεί τους ανθρώπους «*όχι ως θύτες, αλλά ως θύματα της Ιστορίας, είτε αυτοί είναι αντιστασιακοί ήρωες είτε οι αιμοσταγείς βασανιστές της Χούντας*».

Τρίτη στιχουργική περίοδος (1998 και εντεύθεν)

Η τρίτη και τελευταία στιχουργική περίοδος ξεκινά το 1998 με τη συνεργασία του Αλκαίου με το Σωκράτη Μάλαμα στο δίσκο 13.000 μέρες, όπου ο Αλκαίος υπογράφει στιχουργικά τρία τραγούδια.¹⁶⁶ Όλη αυτή η περίοδος ουσιαστικά εμπεριέχει όλα τα τραγούδια του Αλκαίου από το 2000 και μετά. Το γεγονός ότι ο Σπύρος Αραβανής ξεκινάει την περίοδο αυτή από το 1998 και όχι από το 2000 (όπου τελειώνει η προηγούμενη περίοδος), δικαιολογείται από την άποψη ότι εντοπίζει χαρακτηριστικά αυτής της τρίτης περιόδου και σε έργα που γράφτηκαν πριν το 2000. Οι ολοκληρωμένοι δίσκοι του Αλκαίου σε αυτή την περίοδο αριθμούνται στους 8, κάποιιοι από τους οποίους κυκλοφόρησαν μετά το θάνατό του. Βασικοί συνεργάτες αυτής της περιόδου, συνθέτες και ερμηνευτές, είναι ο Σωκράτης Μάλαμας, η Μελίνα Κανά, ο Μίλτος Πασχαλίδης, ο Βασίλης Παπακωνσταντίνου, ο Μπάμπης Στόκας, ο Παντελής Θαλασσινός.

---

¹⁶⁵ όπ. παρ., σελ. 17-18.

¹⁶⁶ όπ. παρ., σελ. 18-19.

Στην τρίτη στιχουργική περίοδο ο λόγος του Αλκαίου έχει έντονες επιρροές από τη δημοτική μας παράδοση, όπως πολύ σωστά εντοπίζει ο Σπύρος Αραβανής¹⁶⁷, καθώς δανείζεται αυτούσιους στίχους και μοτίβα από το δημοτικό μας λόγο. Αρχίζουν να αφαιρούνται η ιστορικότητα και οι κοινωνικές αιχμές από τα τραγούδια του. Εκτός όμως από αυτά τα δάνεια, ο Αλκαίος πλάθει έτσι το λόγο του, ώστε να φαίνεται ότι είναι δημιουργήμα του λαού, θυμίζοντας πολλές φορές μαντινάδες. Εντοπίζονται επίσης στίχοι οι οποίοι σχολιάζουν την εποχή. Ο ταξιδιωτικός λόγος είναι ένα ακόμη χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου, ο οποίος γίνεται έντονα φανερός και από τους τίτλους των τραγουδιών. Όπως επισημαίνει ο Αραβανής, αλλά όπως θα μπορούσε να παρατηρήσει και ένας γνώστης του βίου και του έργου του Αλκαίου, είναι αξιοπρόσεκτο το πώς κατορθώνει ο στιχουργός να ταξιδέψει με τους στίχους του σε όλα τα πλάτη της γης και να γίνει τόσο πειστικός όντας ο ίδιος καθηλωμένος σχεδόν σε ένα σπίτι λόγω του προβλήματος υγείας του.¹⁶⁸

---

¹⁶⁷ Όπ. Παρ. σελ. 18-19.

¹⁶⁸ όπ, παρ., σελ 19.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Πολιτικό τραγούδι: η περίπτωση του Άλκη Αλκαίου

Σε αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με την πρώτη στιχουργική περίοδο του Αλκαίου, η οποία περιλαμβάνει το τραγούδι «Φλεβάρης 1848» και το δίσκο «Εμπάργκο». Η επιλογή αυτής της περιόδου γίνεται με κριτήριο την έντονη πολιτική χροιά από την οποία διέπεται σε σχέση με τις υπόλοιπες στιχουργικές περιόδους του Αλκαίου. Χρησιμοποιώντας ως εργαλεία τα όσα έχουν αναφερθεί στα προηγούμενα δύο κεφάλαια (κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο και πολιτικό τραγούδι της εποχής, βίος, προσωπικότητα και έργο Άλκη Αλκαίου) θα επιχειρήσουμε:

- A. Την παρουσίαση και προσέγγιση του έργου της πρώτης στιχουργικής του περιόδου (τραγούδι «Φλεβάρης 1848», δίσκος «Εμπάργκο») αξιοποιώντας συνεντεύξεις, δημόσιες τοποθετήσεις, βιβλιογραφικές και διαδικτυακές αναφορές
- B. Την ανάλυση κι ερμηνεία των στίχων συγκεκριμένων τραγουδιών της περιόδου

με στόχο να προσδιορίσουμε την πολιτική ταυτότητα και σκέψη του στιχουργού, τη διαφορετικότητα που φέρει στον πολιτικό στίχο της εποχής αλλά και τη συμβολή του στο πολιτικό τραγούδι της περιόδου.

3.1 Πρώτη στιχουργική περίοδος

Ξεκινώντας, θα αναφερθούμε στο τραγούδι «**Φλεβάρης 1848**» που κυκλοφορεί το 1978 στο δίσκο «Τραγούδια της λευτεριάς». Τη μουσική συνθέτει ο Θάνος Μικρούτσικος και ερμηνεύει η Μαρία Δημητριάδη. Πριν μελοποιηθεί ήταν δημοσιευμένο με τη μορφή ποιήματος στο Ριζοσπάστη το Φλεβάρη του 1978¹⁶⁹. Όπως έχει αναφερθεί και πρωτύτερα, το ποίημα αυτό έγινε η αφορμή να συστήσει ο Μικρούτσικος τον Αλκαίο στη δισκογραφία. Σχετικά με την πρώτη τους αυτή γνωριμία, ο Θάνος Μικρούτσικος αναφέρει:¹⁷⁰ «Κυριακή 12 Φλεβάρη του 1978, διαβάζω στον Ριζοσπάστη, στη δέκατη σελίδα, ένα δημοσιευμένο ποίημα

¹⁶⁹ Εφημερίδα Ριζοσπάστης, 12/2/78, σελ. 10.

¹⁷⁰ Αφήγηση στον Σπύρο Αραβανή (2017), *Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Άλκη Αλκαίο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 10.

με τον τίτλο: "Φλεβάρης 1848" και με υπογραφή: "Άλκης Αλκαίος". Ενώ είχα ήδη μέχρι τότε μελοποιήσει πολύ ισχυρούς ποιητές (Χικμέτ, Μπίρμαν, Μαγιακόφσκι, Μπρεχτ, Ρίτσο κ.α.), μου έκανε εντύπωση το ποίημα γιατί ήταν ένας πολύ φρέσκος λόγος ενός ανθρώπου άγνωστου σ' εμένα, ένας χαιρετισμός σε ομότεχνούς του ποιητές σε διαφορετικά μήκη και πλάτη του κόσμου όπου υπήρχαν έντονα επαναστατικά κινήματα».

Ο δίσκος «**Εμπάργκο**» κυκλοφορεί το 1982 και αποτελεί τον πρώτο ολοκληρωμένο δίσκο του Άλκη Αλκαίου. Τη μουσική συνθέτει ο Θάνος Μικρούτσικος και ερμηνεύουν οι: Θάνος Μικρούτσικος, Μαρία Δημητριάδη, Κώστας Καράλης, Βλάσσης Μπονάτσος, Μανώλης Μητσιάς. Δίσκος με σαφή πολιτική χροιά, καθοριστικός για την καλλιτεχνική πορεία του Αλκαίου αλλά και για το πολιτικό τραγούδι της εποχής. Προέρχεται από το τρίτο μέρος της ομότιτλης ποιητικής συλλογής του Άλκη Αλκαίου (έχει γίνει αναφορά σε προηγούμενο κεφάλαιο). Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι αφιερώνει αυτό το μέρος συλλογής στον Κωστή Μοσκόφ , έναν από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της αριστερής διανοήσης και της μεταπολεμικής λογοτεχνίας της Θεσσαλονίκης (1939 – 1998).

Τα τραγούδια και οι ερμηνευτές του δίσκου είναι οι εξής:

1. Το κακόηθες μελάνωμα/ Θάνος Μικρούτσικος
2. Μες στο χιμείο του Μαγιού (Τουρκία '81) / Μαρία Δημητριάδη
3. Ερωτικό / Μανώλης Μητσιάς
4. Ταπεινό ρέκβιεμ για το μέλλον ή Το άλλο πρόσωπο ενός αυτόνομου / Βλάσσης Μπονάτσος
5. Γαμμαγραφία (Σαλβαντόρ '80) / Μαρία Δημητριάδη
6. Σκάντζα / Βλάσσης Μπονάτσος
7. Πρωινή ή βραδινή σερενάτα / Κώστας Καράλης
8. Ωδή σ' έναν δρομέα ημιαντοχής / Θάνος Μικρούτσικος
9. Χαρούμενο τραγούδι για τη Σύλβια Πλαθ / Μαρία Δημητριάδη
10. Μεταμεσονύχτιο / Κώστας Καράλης

Στη μία και μοναδική τηλεοπτική συνέντευξη που έδωσε ο Άλκης Αλκαίος το 1990 μαζί με το Θάνο Μικρούτσικο, οι δύο δημιουργοί του δίσκου, με αφορμή το «Εμπάργκο», συνομιλούν και αναφέρονται στο γενικότερο κλίμα της εποχής. Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα η συζήτηση γύρω από τη λέξη «εμπάργκο» και η σύνδεσή της με την επικαιρότητα. Λένε μεταξύ άλλων:¹⁷¹

- **Α.** «Πώς προέκυψε το Εμπάργκο τώρα. Καταρχήν εκείνη την περίοδο νομίζω ότι τελειώνει αυτό που λέμε μελοποιημένη ποίηση και μπαίναμε σ' ένα καινούργιο δρόμο. Βέβαια ήταν η εποχή που ακόμα θα μπορούσαμε να την πούμε εποχή της αθωότητας, που πιστεύαμε ότι θα μεγαλώσει ο κόσμος και κουβαλούσαμε όλη αυτή την ποίηση την μελοποιημένη από τη δεκαετία του '60. Το πρόβλημά μου εμένα ήταν σε δύο τομείς. Ο ένας τομέας ήταν ο τομέας ας το πούμε της αισθητικής του στίχου, δηλαδή εγώ είχα πίσω μου Χικμέτ, είχα Καββαδία κλπ. Στους γνωστούς δίσκους που προηγήθηκαν. Και το δεύτερο θέμα ήταν αυτή η ουσία του στίχου. Νομίζω ότι υπήρχε στην περιρρέουσα ατμόσφαιρα μια κατάσταση αποκλεισμού τόσο σε κοινωνικό επίπεδο, όσο και σε ατομικό επίπεδο. Βέβαια ήμασταν υποψιασμένοι σ' ένα βαθμό, αλλά πιστεύαμε ότι η παρτίδα μας δεν παίχτηκε ακόμα».
- **Θ.** «Ναι. Να συμπληρώσω σ' αυτό που λες ότι εγώ συνήθιζα να λέω ότι η εποχή της δεκαετίας του '60 και της δεκαετίας του '70 ήταν εξής: ότι θέλαμε να φτάσουμε στην ακτή όλοι μαζί σ' ένα πλοίο. Η σημερινή εποχή είναι ότι κυνηγάμε πάλι την ακτή, αλλά ο καθένας στο ατομικό του πλοιάριο».
- **Α.** «...στο ατομικό του πλοίο».
- **Θ.** «Η εποχή του Εμπάργκο είναι όταν συνειδητοποιούμε ότι η πρώτη λύση δεν μας βγαίνει».

... και παρακάτω...

- **Α.** «Αν έχει κάποια επικαιρότητα το Εμπάργκο σήμερα νομίζω ότι είναι περισσότερο στον τομέα του ατομικού αποκλεισμού, του ατομικού εμπάργκο. Πιστεύω προσωπικά ότι... αυτό που έλεγα πριν, ότι πιστεύαμε ότι η παρτίδα μας δεν παίχτηκε ακόμα, ότι έχει τελειώσει, δηλαδή η παρτίδα μας δεν παίχτηκε και πιστεύω ότι δεν θα παιχτεί

---

¹⁷¹ Η περιπέτεια ενός ποιήματος (1990), <https://archive.ert.gr/94448/>, ημ. επίσκεψης: 25/12/2022

ποτέ και μακάρι να μην παιχτεί ποτέ για να 'χουμε τουλάχιστον να ελπίζουμε σε κάτι».

...και συνεχίζοντας συμπληρώνει ο Θάνος Μικρούτσικος κάποια σχόλια για τη μουσική σύνθεση του Εμπάργκο, λέγοντας πως έχει στοιχεία διαχρονικά.

Σε μια προσπάθεια προσέγγισης των παραπάνω, μπορούμε να παρατηρήσουμε τα εξής: για τον Άλκη Αλκαίο την περίοδο αυτή τελειώνει η μελοποιημένη ποίηση των προηγούμενων χρόνων και ανοίγει ένας νέος δρόμος στη στιχουργική. Έχοντας ως προίκα την παρακαταθήκη των προηγούμενων δεκαετιών, ο Αλκαίος έρχεται μέσα από τη δική του ποίηση να εκφράσει τα χαρακτηριστικά της δικής του εποχής: κοινωνικός και ατομικός αποκλεισμός, ατομικό εμπάργκο. Για τον Θάνο Μικρούτσικο η εποχή του «Εμπάργκο» αποτελεί μια μετάβαση από το συλλογικό στο ατομικό, θέλοντας μέσα από μια αλληγορία (ακτή-πλοιάριο) να εκφράσει το γεγονός ότι, παρότι τα ιδανικά των πρώτων χρόνων της Μεταπολίτευσης είναι ακόμα ισχυρά, η κοινωνία μεταβαίνει σε έναν πιο μαζικό-ατομιστικό τρόπο ζωής.

Ο Θάνος Μικρούτσικος ταυτόχρονα δίνει ξεχωριστή θέση στον Αλκαίο ως προς την αξία της στιχουργικής του στο δίσκο «Εμπάργκο»:¹⁷² «ξεκινάει από το ρεαλισμό και δημιουργεί εικόνες που ενίοτε πλησιάζουν προς τον εξπρεσιονισμό. Χρησιμοποιεί εκπληκτικά την ελληνική γλώσσα ανανεώνοντάς την ως προς την εικονοποιητική της χρήση [...] Με τους στίχους του εξέφρασε την προσωπική αγωνία εκάστου εξ ημών, αλλά και την καθολική αγωνία της γενιάς μου». Και αλλού αναφέρει:¹⁷³ «Το “Εμπάργκο” βγάζει όλες τις αρετές του Αλκαίου που αφορούν και τον καθένα από μας αλλά και όλους μαζί, μιλάει για έρωτες θυελλώδεις, για έρωτες αδιέξοδους, μιλάει και προφητεύει για το εμπάργκο της γενιάς μας και δημιουργεί στίχους κλειδιά που ξεκλειδώνουν τη συγκυρία, είτε πρόκειται για το ατομικό, είτε πρόκειται για τον όλον».

Ο Σπύρος Αραβανής αναφερόμενος στην πρώτη στιχουργική περίοδο του Αλκαίου ισχυρίζεται: ¹⁷⁴ «Ο στιχουργός Άλκης Αλκαίος με την πρώτη του συνεργασία με τον Μικρούτσικο αποκτά αμέσως ταυτότητα ξεχωρίζοντας από τους υπόλοιπους σύγχρονούς του

---

¹⁷² Αφήγηση στον Σπύρο Αραβανή (2017), *Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Άλκη Αλκαίο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 13.

¹⁷³ Ο Θάνος Μικρούτσικος μιλάει για τον Άλκη Αλκαίο (2007) <https://www.youtube.com/watch?v=ujToP-iEio&list=PLcStEalJaICQYDugB9LZt-8gGIKK42An&index=1&t=51s>, ημ. επίσκ: 2/2/23.

¹⁷⁴ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η στιχουργική του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 16.

πολιτικοποιημένους στιχουργούς στο ότι γράφει και ως πολίτης του κόσμου, ως εκφραστής της παγκόσμιας ελευθερίας με ένα θεωρητικό μαρξιστικό υπόβαθρο...»

Εντοπίζει επιρροές στο έργο του Αλκαίου από τον ρωσικό φουτουρισμό, τον Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι, τον Μπέρτολτ Μπρεχτ, τον Βολφ Μπίρμαν και τονίζει τις αναφορές του Αλκαίου σε συγγραφείς και στον συμβολισμό αυτών. Εκτός από την πολιτικοποιημένη χροιά που χαρακτηρίζει την περίοδο, εντοπίζεται και ο ερωτικός λόγος δοσμένος μ' έναν ιδιαίτερο τρόπο. Ο Αραβανής εντοπίζει δύο στιχουργικές κορυφές, δύο τραγούδια – ορόσημα της περιόδου: το «Ερωτικό» και το «Κακόηθες μελάνωμα». Το «Ερωτικό», ένα κατ' εξοχήν διαχρονικό τραγούδι, περιέχει στοιχεία από τη μυθολογία, την Ιστορία, την πολιτική επικαιρότητα, τον έρωτα. Το «Κακόηθες μελάνωμα», τραγούδι αφιερωμένο στον Νίκο Πουλαντζά, στέκεται ανάμεσα στην κυριολεξία και την αλληγορία και χαρακτηρίζεται από τον πολιτικό στίχο.¹⁷⁵ Κλείνοντας ο Αραβανής αναφέρει:¹⁷⁶ «Με αυτόν, λοιπόν, τον δίσκο τελειώνει η πρώτη – πιο τραχιά και σπηλαιώδης - περίοδος της στιχουργικής πορείας του Αλκαίου, άμεσα συνδεμένη με το ιστορικό του παρελθόν, την ιδεολογία και τα αναγνώσματά του».

Ο Ηρακλής Οικονόμου μελετώντας τη διαλεκτική αλληλεξάρτηση της ιστορίας και της πολιτικής στα τραγούδια του Εμπάργκο, θα καταλήξει στο ότι¹⁷⁷: «...η ιστορία εδώ νοείται ως τάση και ως σύγκρουση που υπόκειται στη δύναμη της συλλογικής δράσης. Η αναγκαιότητα που ενυπάρχει στην ιστορία διαμεσολαμβάνεται από την ανθρώπινη πράξη και βούληση. Η ιστορία για τον Αλκαίο συνίσταται σε υπόγειες φλέβες και ρεύματα, σε μετακινήσεις τεκτονικών πλακών που σε τελική ανάλυση έχουν εγγεγραμμένες μέσα τους την ταξική πάλη και τις αντιθέσεις που γεννιούνται στη σφαίρα του κοινωνικού.» Ενώ καταλήγει: «ο Αλκαίος βάζει δύσκολα σε όποιον θελήσει να προσπεράσει με γενικολογίες και επικήδεια κλισέ τον ιδεολογικό προσανατολισμό του έργου του. Αυτός ο προσανατολισμός – στραμμένος με συνέπεια προς την πολιτική στράτευση, την κοινωνική χειραφέτηση και τη διεθνιστική αλληλεγγύη- παραμένει σήμερα διαχρονικότερος από ποτέ».

---

¹⁷⁵ όπ. παρ., σελ.15-17.

¹⁷⁶ όπ παρ., σελ. 17.

¹⁷⁷ Οικονόμου, Ηρακλής (2017), *Το ιστορικό σύμπαν του Αλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 25.

3.2 Ανάλυση – ερμηνεία στίχων

Τα ποιήματα – τραγούδια που θα αναλυθούν και ερμηνευθούν παρακάτω είναι το «Φλεβάρης 1848» και τα «Γαμμαγραφία» (Σαλβαντόρ '80), «Ερωτικό» (Πιρόγα), «Το κακόηθες μελάνωμα» και «Μες στο χημείο του Μαγιού» (Τουρκία '81) από τον δίσκο «Εμπάργκο». Επιλέχθησαν αυτά τα 4 τραγούδια από το δίσκο διότι η ερμηνεία στηρίχτηκε κατά κύριο λόγο στην ανάλυση του Ηρακλή Οικονόμου, ο οποίος επιλέγει να επικεντρωθεί στα συγκεκριμένα τραγούδια του δίσκου ως τα πιο αντιπροσωπευτικά δείγματα του ιστορικού και πολιτικού σύμπαντος του Αλκαίου. Καθώς η παρούσα έρευνα μελετά την πολιτική ταυτότητα του στιχουργού, θεωρήθηκε σωστό να χρησιμοποιηθούν τα συγκεκριμένα τραγούδια προς ανάλυση εφόσον υπάρχει ήδη μια βιβλιογραφική αναφορά στην οποία θα μπορούσαμε να στηριχθούμε και να εμβαθύνουμε.

Φλεβάρης 1848

Δίσκος: Τραγούδια της Λευτεριάς

Σύνθεση: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνεία: Μαρία Δημητριάδη

Χρονολογία κυκλοφορίας: 1978

Μανουέλ Ντουάρντε απ' το Πράσινο Ακρωτήριο

ίσως ποτέ και να μη δω το πρόσωπό σου

ωστόσο αν κρίνω απ' το αιμάτινο γραφτό σου

θα πρέπει να 'ναι γιομάτο από λιοπύρι

Ελμπέρτο Κόμπος Παναμέζε αδελφέ μου

ίσως ποτέ να μην ακούσω τη φωνή σου

ωστόσο ασίγαστη θε να 'ναι σαν τη γη σου

αν κρίνω απ' τα μηνύματα του ανέμου

*Ναΐμ Ασχάμπ από τις όχθες του Ιορδάνη
ίσως ποτέ και να μη σφίζουμε το χέρι
ωστόσο δίπλα μου αγρυπνάει το ίδιο αστέρι
που δίπλα σου αγρυπνάει κι αυτό μου φτάνει*

*Απόψε σμίζαν τις καρδιές μας σ' έναν έστω
στιγμιαίο συντονισμό ίδιες ελπίδες
καθώς μας φώτιζαν το δρόμο οι σελίδες
απ' το κομμουνιστικό μας μανιφέστο*

Το ποίημα – τραγούδι αποτελείται από 4 τετράστιχες στροφές με σταυρωτή ομοιοκαταληξία. Ο τίτλος του μας παραπέμπει κατευθείαν σε δύο σημαντικά ιστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν τότε σε διεθνές επίπεδο: η έκδοση του Κομμουνιστικού Μανιφέστου και η «Φεβρουαριανή» Επανάσταση στο Παρίσι. Και συγκεκριμένα, στις 21 Φεβρουαρίου του 1848 δημοσιεύεται η πρώτη έκδοση του Κομμουνιστικού Μανιφέστου, που είναι το θεμελιακό κείμενο της κομμουνιστικής ιδεολογίας με συγγραφείς τους Καρλ Μαρξ και Φρίντιχ Ένγκελς. Και στις 22 Φεβρουαρίου του ίδιου έτους, μία μέρα μετά, ξεσπά η «Φεβρουαριανή» Επανάσταση του 1848 στη Γαλλία, μία εκ των πολλών επαναστάσεων που έγιναν το ίδιο έτος σε πολλές χώρες της Ευρώπης, που έχουν μείνει στην Ιστορία ως οι «Επαναστάσεις του 1848» ή η «Άνοιξη των Εθνών» ή η «Άνοιξη των Λαών». Όσον αφορά τη Γαλλία, ο εξεγερμένος λαός του Παρισιού στήνει οδοφράγματα εναντίον του μοναρχικού καθεστώτος, δεκάδες πολίτες δολοφονούνται, και τελικά ο βασιλιάς Λουδοβίκος Φίλιππος τρέπεται σε φυγή.

Στους στίχους του Άλκη Αλκαίου συναντάμε αφενός τη ρητή αναφορά στο πρώτο γεγονός: «καθώς μας φώτιζαν το δρόμο οι σελίδες / απ' το κομμουνιστικό μας μανιφέστο». Αφετέρου ο Αλκαίος συνδέει το επαναστατικό μήνυμα του 1848 με τρεις φιγούρες του παγκόσμιου εργατικού και εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος: «Μανουέλ Ντουάρτε απ' το Πράσινο Ακρωτήριο», «Ελμπέρτο Κόμπος, Παναμέζε αδερφέ μου» και «Ναΐμ Ασχάμπ από τις όχθες του Ιορδάνη».

Ποια είναι όμως αυτά τα τρία πρόσωπα που επικαλείται ο Άλκης Αλκαίος και τους απευθύνεται σε β' ενικό;

Ο Ντουάρτε, δικηγόρος και θεωρητικός λογοτεχνίας, υπήρξε ο βασικός εκφραστής του κινήματος του παν-αφρικανισμού στο Πράσινο Ακρωτήριο από τη δεκαετία του '50 και μετά. Στο έργο του, καλεί τους ομοεθνείς του, τόσο εντός της χώρας όσο και εκείνους της διασποράς, να ανακαλύψουν τις αφρικανικές ρίζες τους και να συνδέσουν την ταυτότητά τους με μία ευρύτερη αφρικανική ταυτότητα. Αυτή η θέση ερχόταν σε αντιπαράθεση με την επίσημη πολιτική των πορτογάλων αποικιοκρατών που ενθάρρυνε την αποστασιοποίηση των υποτελών τους από οποιαδήποτε παν-αφρικανική ιδέα.

Ο Ελμπέρτο Κόμπος, συνδικαλιστής και γενικός γραμματέας του εργατικού κέντρου του Παναμά, υπήρξε σταθερός υποστηρικτής της ανεξαρτησίας της χώρας του έναντι των Ηνωμένων Πολιτειών. Εξαιτίας της διώρυγας, ο Παναμάς υπήρξε «προνομιακός» στόχος της αμερικάνικης διπλωματικής και στρατιωτικής δράσης. Από το 1903, η ζώνη της διώρυγας ήταν επίσημα έδαφος των ΗΠΑ βάσει μιας εντελώς αποικιακής συνθήκης και χωριζόταν από τον Παναμά με το λεγόμενο και «τείχος της ντροπής». Το 1964, είκοσι άτομα δολοφονούνται από τις δυνάμεις ασφαλείας της ζώνης καθώς προσπαθούν να υψώσουν τη σημαία του Παναμά σε ένα σχολείο εντός της ζώνης. Μόλις το 1977 και ύστερα από μακρόχρονη πάλη, υπογράφεται η συνθήκη απόδοσης της διώρυγας στον Παναμά, η οποία ολοκληρώθηκε το 1999. Ενδιάμεσα, το 1989, μεσολαβεί η αιματηρή επέμβαση 26.000 αμερικανών πεζοναυτών στον Παναμά για την αποπομπή του μέχρι τότε έμμισθου υπάλληλου της CIA δικτάτορα Μανουέλ Νοριέγκα.

Και ο Ναϊμ Αλ Ασχάμπ υπήρξε ηγέτης του Ιορδανικού Κομμουνιστικού Κόμματος και της μετεξέλιξής του, του Παλαιστινιακού Λαϊκού Κόμματος. Όπως πολλοί παλαιστίνιοι αγωνιστές της γενιάς του, πέρασε ένα μεγάλο μέρος της ζωής του στις φυλακές της Ιορδανίας και του Ισραήλ. Μάλιστα, η υγεία του χειροτέρευσε τόσο ενώ ήταν σε απομόνωση στο Ισραήλ ώστε το 1971 επιτράπηκε η μεταφορά του στη Μόσχα για θεραπεία, ύστερα από διεθνή εκστρατεία υπέρ της απελευθέρωσής του. Με την επιστροφή του στην Παλαιστίνη, εκλέχθηκε στο κεντρικό συμβούλιο της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης, για να αποσυρθεί εν τέλει το 1991.¹⁷⁸

Μελετώντας τους στίχους του τραγουδιού και σκιαγραφώντας τους «ήρωές» του, διαφαίνεται η έντονη επιθυμία του στιχουργού για ένωση μαζί τους και η αίσθηση οικειότητας και κοινών

---

¹⁷⁸ Οικονόμου, Ηρακλής (2017), *Το ιστορικό σύμπαν του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 21.

αισθημάτων και ιδεολογιών με τα «αδέλφια» του. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι τους στέλνει ένα είδος χαιρετισμού για να υμνήσει τις πράξεις τους και να ενωθεί μαζί τους. Φέρνει το «μακριά» «κοντά» ενώνοντας τις χώρες και τις πεποιθήσεις τους με συνδυαστικό κρίκο το κομμουνιστικό μανιφέστο: *«καθώς μας φώτιζαν το δρόμο οι σελίδες / απ' το κομμουνιστικό μας μανιφέστο»*.

Ήδη, από το πρώτο τραγούδι του Άλκη Αλκαίου διαφαίνεται ο πολιτικοποιημένος λόγος και ο ιδεολογικός του κόσμος. Καθαρά στρατευμένος στο χώρο της Αριστεράς και συγκεκριμένα στο Κομμουνιστικό κόμμα. Αναδεικνύονται επίσης κάποια από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της στιχουργικής του Αλκαίου: το διεθνιστικό πνεύμα μέσα από την αναφορά σε ήρωες που ανήκουν στο διεθνές επίπεδο, το μαρξιστικό υπόβαθρο μέσα από τη σαφή αναφορά στο κομμουνιστικό μανιφέστο των Μαρξ και Ένγκελς και την επιρροή του από τα επικά οράματα μεγάλων ποιητών, όπως ο Πάμπλο Νερούδα.¹⁷⁹ Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Ηρακλής Οικονόμου:¹⁸⁰ *«Αφρική – Λατινική Αμερική – Μέση Ανατολή, μέσα από τα μάτια ενός Έλληνα· ο απόλυτος και πιο ειλικρινής στιχουργικός διεθνισμός»*. Ήδη από το πρώτο μελοποιημένο ποίημα λοιπόν διαφαίνονται τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά του Αλκαίου που φέρνουν κάτι νέο στο πολιτικό τραγούδι της περιόδου. Διεθνισμός, οικουμενικότητα, παγκόσμια ελευθερία.

Γαμμογραφία (Σαλβαντόρ '80)

Δίσκος: Εμπάργκο

Σύνθεση: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνεία: Μαρία Δημητριάδη

Χρονολογία κυκλοφορίας: 1982

*Το μάντζο σφίγγανε στα χέρια οι μιγάδες
δέκα ρεπόρτερ καταγράφαν τα συμβάντα
πριν στο χορό τους μας τραβήξουν οι μαινάδες
οι ανεμώνες μας βρεθήκαν μείον σαράντα.*

¹⁷⁹ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η στιχουργική του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 16.

¹⁸⁰ Οικονόμου, Ηρακλής (2017), *Το ιστορικό σύμπαν του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ.20 – 21.

*Που πας χλομός καλέ μου Μιγκέλ
γέμισε ο τόπος κίτρινες τουλίπες
και στην πλατεία Χόρχε ντ' Αλβαράδο
περιπολούν δεινόσαυροι και γύπες.*

*Οι σεισμολόγοι στο Παλάσιο Νασιονάλ
τα βάζανε με τους κρατήρες της Σάντα Άννα
φοράς συμπρέρο κι έχεις πρόσωπο οβάλ
κι ούτε που πρόλαβες να παίζεις στην αλάνα.*

*Που πας γυμνός καλέ μου Μιγκέλ
γέμισε ο τόπος με κηλίδες απουσίας
τις τεφροδόχους κλείσαν σε κρυφή σπηλιά
και μας πουλάν ενέσεις ευθυμίας.*

Το τραγούδι αποτελείται από 4 τετράστιχες stroφές, δύο κουπλέ και δύο διαφορετικά μεταξύ τους ρεφραίν. Το κουπλέ έχει πλεχτή ομοιοκαταληξία, ενώ στο ρεφραίν ομοιοκαταληκτεί ο δεύτερος με τον τρίτο στίχο. Ο υπότιτλος του τραγουδιού (Σαλβαντόρ '80) μας μεταφέρει σε μια μικρή χώρα της Κεντρικής Αμερικής, το Ελ Σαλβαδόρ, όπου έχει επιβληθεί στρατιωτική χούντα από το 1979. Γιατί όμως «'80»; Το 1980 η χούντα δέχτηκε μεγάλη στρατιωτική βοήθεια από την κυβέρνηση Κάρτερ, με στόχο την κατάπνιξη του λαϊκού κινήματος που άρχισε να γίνεται πιο ισχυρό. Έτσι, το Γενάρη της ίδιας χρονιάς δολοφονήθηκαν δεκάδες διαδηλωτές από τις δυνάμεις ασφαλείας ενώ παραστρατιωτικές οργανώσεις άρχισαν να εκτελούν εν ψυχρώ άμαχο πληθυσμό. Αυτή η χρονιά είναι πολύ κομβική για την παγκόσμια ιστορία διότι εμφανίστηκε και ο όρος «τάγματα θανάτου», κατά το πρότυπο των ναζιστικών οργανώσεων. Τον Οκτώβρη του ίδιου έτους ιδρύθηκε το Εθνικοαπελευθερωτικό Μέτωπο Φαραμπούντο Μαρτί – FMLN, όπου συνασπίστηκαν πληθώρα σοσιαλιστικών και κομμουνιστικών οργανώσεων. Εντέλει ο εμφύλιος πόλεμος θα στοιχίσει τη ζωή σε τουλάχιστον 75.000 άτομα (και άλλους 8.000 αγνοούμενους) και θα λήξει το 1992.¹⁸¹ Η «πλατεία Χόρχε ντ' Αλβαράδο», που αναφέρεται στο τραγούδι, έχει πάρει το όνομά της από τον ιδρυτή της πόλης του Σαν Σαλβαδόρ το 1528, τον Χόρχε ντε Αλβαράντο, Ισπανό κονκισταδόρ.

---

¹⁸¹ όπ. παρ., σελ. 21-22.

Ο στιχουργός απευθύνεται σε β' ενικό στον Μιγκέλ, που πεθαίνει νέος («κι ούτε που πρόλαβες να παίζεις στην αλάνα»), καθώς τα «τάγματα θανάτου» δεν κάνουν εξαιρέσεις. Ο στιχουργός απεικονίζει τον εμφύλιο σαν μάχη ανάμεσα σε σεισμολόγους – στο προεδρικό μέγαρο – και σε ρήγματα – στην πόλη της Σάντα Άνα: «Οι σεισμολόγοι στο Παλάσιο Νασιονάλ τα βάζανε με τους κρατήρες της Σάντα Άννα», παρομοίωση με ιδιαίτερο αισθητικό ενδιαφέρον. Το τραγούδι «μυρίζει» θάνατο με «κηλίδες απουσίας» και «τεφροδόχους».

Βρισκόμαστε στο 1982, στα πρώτα χρόνια της ηγεμονίας του ΠΑΣΟΚ στην Ελλάδα, όταν κυκλοφορεί ο δίσκος. Παρότι έχουν περάσει 8 χρόνια από το τέλος της χούντας στην Ελλάδα, ο Άλκης Αλκαίος επιλέγει να θίξει γεγονότα που συμβαίνουν σε μια άλλη χώρα, παρόμοια με αυτά που έζησε η χώρα του και ο ίδιος στο κοντινό παρελθόν. Γι' αυτόν όμως οι πληγές και οι αγώνες είναι ίδιες για όλους τους λαούς.

Από τον πρώτο κιόλας δίσκο του ο Αλκαίος αποκαλύπτει την πολιτική ταυτότητα της σκέψης του και μάλιστα ξεχωρίζει από τους ομότεχούς του, διότι γράφει ως πολίτης του κόσμου μέσα από την αναφορά σε διεθνή πολιτικά γεγονότα και εκφράζει το αίτημα της παγκόσμιας ελευθερίας σε παγκόσμιο επίπεδο. Όπως πολύ εύστοχα διατυπώνει ο Σπύρος Αραβανής¹⁸²: «Ο στιχουργός Αλκαίος με την πρώτη του συνεργασία με τον Μικρούτσικο αποκτά αμέσως ταυτότητα ξεχωρίζοντας από τους υπόλοιπους σύγχρονούς του πολιτικοποιημένους στιχουργούς στο ότι γράφει ως πολίτης του κόσμου, ως εκφραστής της παγκόσμιας ελευθερίας με ένα θεωρητικό μαρξιστικό υπόβαθρο, όπως στη "**Γαμμαγραφία (Σαλβαντόρ '80)**", όπου περιγράφει με αριστοτεχνικό τρόπο τον εμφύλιο πόλεμο του Ελ Σαλβαδόρ, ο οποίος μόλις είχε ξεσπάσει».

Ερωτικό (Πιρόγα)

Δίσκος: Εμπάργκο

Σύνθεση: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνεία: Μανώλης Μητσιάς

Χρονολογία κυκλοφορίας: 1982

---

¹⁸² Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η στιχουργική του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 16.

*Με μια πιρόγα φεύγεις και γυρίζεις
τις ώρες που αγριεύει η βροχή
στη γη των Βησιγόθων αρμενίζεις
και σε κερδίζουν κήποι κρεμαστοί
μα τα φτερά σου σιγοπριονίζεις*

*Σκέπασε αρμύρα το γυμνό κορμί σου
σου `φερα απ' τους Δελφούς γλυκό νερό
στα δύο είπες πως θα κοπεί η ζωή σου
και πριν προλάβω τρεις να σ' αρνηθώ
σκούριασε το κλειδί του παραδείσου*

*Το караβάνι τρέχει μες στη σκόνη
και την τρελή σου κυνηγάει σκιά
πώς να ημερέψει ο νους μ' ένα σεντόνι
πώς να δεθεί η Μεσόγειος με σχοιινιά
αγάπη που σε λέγαμ' Αντιγόνη*

*Ποια νυχτωδία το φως σου έχει πάρει
και σε ποιο γαλαζία να σε βρω
εδώ είναι Αττική φαιό νταμάρι
κι εγώ ένα πεδίο βολής φτηνό
που ασκούνται βρίζοντας ξένοι φαντάροι*

Το τραγούδι αποτελείται από 4 πεντάστιχες stroφές με την ίδια δομή. Πρόκειται για ένα από τα πιο δημοφιλή και διαχρονικά τραγούδια της ελληνικής μουσικής. Ένα από τα πιο εμβληματικά τραγούδια της ελληνικής δισκογραφίας, με τη μουσική του Θάνου Μικρούτσικου και τους στίχους του Άλκη Αλκαίου. Ένα τραγούδι που γνώρισε και αγάπησε όλη η Ελλάδα με τη φωνή του Μανώλη Μητσια, αλλά και με την πρώτη του δημόσια εκτέλεση με την ερμηνεία της Χάρις Αλεξίου. Τραγούδι – ορόσημο που έχει χαρακτηριστεί

από τον Σπύρο Αραβανή ως μία από τις δύο στιχουργικές κορυφές του δίσκου «Εμπάργκο», μαζί με το τραγούδι «Κακόηθες μελάνωμα».¹⁸³

Πρόκειται για ένα τραγούδι που χαρακτηρίζεται από τους αμφίσημους και πολύσημους στίχους του. Έχουν επιχειρηθεί κατά καιρούς πολλές και διαφορετικές προσπάθειες αναγνωστικής προσέγγισής του.

Ο ίδιος ο συνθέτης του τραγουδιού Θάνος Μικρούτσικος, μας παραθέτει τη δική του ερμηνεία:¹⁸⁴ «*Το τραγούδι έχει διάσταση ερωτική με την έννοια του έρωτα, αλλά από την άλλη μεριά ακουμπάει στη δραματική συγκυρία της εκάστοτε εποχής. Δεν είναι μονοδιάστατο, αλλά ένα ερωτικό τραγούδι πολύ υψηλών προδιαγραφών. Πρόκειται για ένα πολυδιάστατο ποιητικό κείμενο που απηχεί πάνω στις κοινωνικές συνθήκες της εκάστοτε εποχής. Πατάει πάνω σε αυτό που εγώ ονομάζω δραματική συγκυρία, διασχίζοντας το χρόνο. Και στο τέλος του συνδέει τον έρωτα με τις συνθήκες ζωής την περίοδο που γράφτηκε. Ασφαλώς μπορούμε να το χαρακτηρίσουμε διαχρονικό, από τη στιγμή που έχει περάσει ήδη σε τουλάχιστον δύο γενιές*».

Χρησιμοποιώντας πολλές εικόνες και μεταφορές, το «Ερωτικό» έχει συνδεθεί, σύμφωνα με τον Σπύρο Αραβανή¹⁸⁵, με πολλά ιστορικά, πολιτικά και κοινωνικά γεγονότα, όπως η μεταναστευτική ροή των Ελλήνων / *Με μια πιρόγα φεύγεις και γυρίζεις*, με τον τρίχρονο Εμφύλιο Πόλεμο στην Ελλάδα / *Και πριν προλάβω τρεις να σ' αρνηθώ*, με την Αντιγόνη του Σοφοκλή / *Αγάπη που σε λέγαμε Αντιγόνη* κ.α. Και συνεχίζει ο Αραβανής λέγοντας πως οι τέσσερις στροφές του «Ερωτικού» συνδυάζουν δεξιοτεχνικά τη μυθολογία / *κήποι κρεμαστοί / σου 'φερα απ' τους Δελφούς γλυκό νερό*, την Ιστορία / *πώς να δεθεί η Μεσόγειος με σχοινιά* (θυμίζοντας το περιστατικό του Πέρση βασιλιά Ξέρξη ο οποίος είχε διατάξει να μαστιγώσουν και να δέσουν με αλυσίδες τον Ελλήσποντο), την πολιτική επικαιρότητα / *κι εγώ ένα πεδίο βολής φτηνό που ασκούνται βρίζοντας ξένοι φαντάροι* (πιθανή σύνδεση με τις αμερικάνικες βάσεις στην Ελλάδα) και τον έρωτα / *σκέπασε αρμύρα το γυμνό κορμί*.

Από την άλλη, ο Ηρακλής Οικονόμου δίνει τις δικές του ερμηνείες στο «Ερωτικό» χαρακτηρίζοντας το περιεχόμενό του ως άκρως πολιτικοϊστορικό και το προσεγγίζει υπό το πρίσμα της Ιστορίας.¹⁸⁶ «*Πώς να δεθεί η Μεσόγειος με σχοινιά;*» Ο Οικονόμου συνδέει τα σχοινιά της Μεσογείου με την ίδρυση του 6^{ου} Στόλου του Πολεμικού Ναυτικού των ΗΠΑ το 1950, ο οποίος έπαιξε κομβικό ρόλο κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, καθώς

¹⁸³ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η στιχουργική του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 16.

¹⁸⁴ Με μια πιρόγα (Ερωτικό) | Αυτή είναι η ιστορία του τραγουδιού (2019) <https://www.getgreekmusic.gr/melia-piroga-erotiko-istoria-tragoudiou/>, ημερ. επίσκ. 3/2/23.

¹⁸⁵ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η στιχουργική του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 16.

¹⁸⁶ Οικονόμου, Ηρακλής (2017), *Το ιστορικό σύμπαν του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 23.

εξασφάλιζε τη δια θαλάσσης πρόσβαση στη Μέση Ανατολή, τη Βόρεια Αφρική, τη Μαύρη Θάλασσα, την Ελλάδα και την Τουρκία, χώρες που έπρεπε πάση θυσία να μείνουν κάτω από τη δυτική επιρροή. Η Ελλάδα, ως μέλος του ΝΑΤΟ, προσέφερε το λιμάνι της Σούδας ως βάση ανεφοδιασμού για τον 6^ο Στόλο, γεγονός που, σύμφωνα με τον Οικονόμου, αντανακλά ο στίχος: «κι εγώ ένα πεδίο βολής φτηνό / που ασκούνται βρίζοντας ξένοι φαντάροι».

Το «Ερωτικό» αποτελεί ένα από τα πιο ιδιαίτερα διαμάντια της σύγχρονης ελληνικής μουσικής δημιουργίας. Η ιδιαιτερότητά του συνίσταται από τη μία στην «...αδυναμία "φιλολογικής" ανάλυσης ή έστω στην πολλαπλή ανάγνωση που προσφέρει έχοντας την ευλογία να ενδυθεί αυτή την υπερκόσμια μελοποίηση του Μικρούτσικου»¹⁸⁷ και από την άλλη στο γεγονός ότι «...μπήκε σε κάθε σπίτι και αναδείχθηκε σε ένα από τα 3-4 δημοφιλέστερα δείγματα του νέου ελληνικού τραγουδιού. Το συγκεκριμένο τραγούδι αποτελεί παγκόσμιο φαινόμενο. Δεν πρέπει να υπάρχει στην ιστορία της μουσικής των λαών τραγούδι με τόσο αμφίσημους, αφηρημένους και εν τέλει "δύσκολους" στίχους που να έτυχε τόσο ευρείας λαϊκής αποδοχής».¹⁸⁸

«Μια ιδιαίτερη ιστορία από το παρασκήνιο του τραγουδιού» εξομολογείται ο Οδυσσέας Ιωάννου «είναι η προσπάθεια πολλών ανθρώπων – πλην του Μικρούτσικου – να μεταπείσουν τον Άλκη Αλκαίο και να αφαιρέσει από το τραγούδι τη λέξη "Βησιγότθοι"! Δεν είναι δυνατόν, του έλεγαν, σε ένα ζεϊμπέκικο να υπάρχει αυτή η λέξη, θα το χάσουμε το κομμάτι... Ο Αλκαίος δεν ενέδωσε και όλη η Ελλάδα τραγούδησε για "τη γη των Βησιγότθων".¹⁸⁹ Και συνεχίζει ο Ιωάννου: «Ένα ζεϊμπέκικο χωρίς ρεφρέν – ιδιαίτερα σπάνιο για την κατασκευή των ζεϊμπέκικων – ,κάτι το οποίο επανέλαβε ο Μικρούτσικος το 1996 στη «Ρόζα», με τον Δημήτρη Μητροπάνο».

Καταλήγοντας, μέσα από το «Ερωτικό» διαφαίνεται η αρετή του στιχουργού να μπλέκει την ποίηση με την πολιτική, αναδεικνύοντας ταυτόχρονα θέματα παγκόσμιας ιστορίας.

¹⁸⁷ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η στιχουργική του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 16.

¹⁸⁸ Οικονόμου, Ηρακλής (2017), *Το ιστορικό σύμπαν του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 23.¹

¹⁸⁹ Ιωάννου, Οδυσσέας (2018), «Ερωτικό (Πιρόγα)» – 1982 https://www.tovima.gr/printed_post/erotiko-piroga-1982/, ημερ. επίσκ. 3/2/23.

Προσωποποιήσεις, μεταφορές, εικόνες, αλληγορίες, παρομοιώσεις είναι κάποια από τα εργαλεία που χρησιμοποιεί ο Αλκαίος με μαεστρία. Οι πολλές και διαφορετικές αναγνώσεις που μπορεί να λάβει το τραγούδι, σε συνδυασμό με τη μουσική σύνθεση και ενορχήστρωση του Μικρούτσικου, έδωσαν το πρόσφορο έδαφος να διεισδύσει το «Ερωτικό» στα λαϊκά στρώματα και να αποτελέσει ένα από τα πιο δημοφιλή άσματα των τελευταίων δεκαετιών. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι ο Αλκαίος, σαν δεύτερος Θεοδωράκης, καταφέρνει να εκλαϊκεύσει την υψηλή ποίηση, και να μεταφέρει σημαντικά πολιτικά και κοινωνικά νοήματα.

Το κακόηθες μελάνωμα

Δίσκος: Εμπάργκο

Σύνθεση: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνεία: Θάνος Μικρούτσικος

Χρονολογία κυκλοφορίας: 1982

*Σε παίρνει για ταξίδι μια σειρήνα
και μια πικρία μας ματώνει ανείπωτη.*

*Τη σκοτεινή σου μελετάμε πείνα
καχύποπτοι, ανύποποι και ύποπτοι.*

Στην Πέργαμο και στη Μπαστιά,

δίδυμα πάνε φορτηγά

κι ένα ιπτάμενο δελφίνι

στον Πόρο και στη Σαντορίνη.

Τα ναύλα μου πως ν' αγοράσω

τώρα που απόμεινα στον άσσο.

Στο μέτωπο τριγύρω στις ραβδώσεις

μια μύγα παίζει ως κορασίδα άπορη.

Οι φίλοι σ' επισκέπτονται με δόσεις

παράφοροι, ανυπόφοροι κι αδιάφοροι.

Στην Πέργαμο και στη Μπαστιά,
δίδυμα πάνε φορτηγά
κι ένα ιπτάμενο δελφίνι
στον Πόρο και στη Σαντορίνη.
Απόψε πρέπει να προφτάσω
γιατί αύριο θε να σε χάσω.

Ιωνικές κολώνες σε μαγκώνουν
και σου χαρίζουν τιμωρία άδικη.
Σ' αυτή την άσπρη πρέσσα δε γλιτώνουν
διάδικοι, υπόδικοι, κατάδικοι.

Στην Πέργαμο και στη Μπαστιά
δίδυμα πάνε φορτηγά
κι ένα ιπτάμενο δελφίνι
στον Πόρο και στη Σαντορίνη.
Τα ναύλα μου δε θα αγοράσω
γιατί απόμεινα στον άσσο.

Μέχρι να αρχίσεις, μέχρι να τελειώσεις
το πρόσωπό τους αποστρέψανε άφωνοι
οι φίλοι και γελούν στις συγκεντρώσεις
μεγάφωνοι, μικρόφωνοι, παράφωνοι.

Στην Πέργαμο και στη Μπαστιά
δίδυμα φτάνουν φορτηγά
κι ένα ιπτάμενο δελφίνι
στον Πόρο και στη Σαντορίνη.
Κι εγώ απόψε θα σε χάσω
και αύριο θα σε ξεχάσω.

Το «Κακόηθες μελάνωμα» αποτελείται από 8 στροφές, έχοντας 4 κουπλέ και 4 ρεφραίν, που διαφέρουν στο τελευταίο δίστιχο. Τα κουπλέ είναι τετράστιχες στροφές με πλεκτή ομοιοκαταληξία και τα ρεφραίν αποτελούνται από 6 στίχους, όπου οι δύο τελευταίοι είναι κάθε φορά διαφορετικοί.

Όπως πληροφορούμαστε από το εσώφυλλο του δίσκου¹⁹⁰, αλλά και από τον ίδιο τον Θάνο Μικρούτσικο, το τραγούδι είναι αφιερωμένο στη μνήμη του Νίκου Πουλαντζά.

«Ο Νίκος Πουλαντζάς (1936 – 1979) ήταν Έλληνας νεομαρξιστής πολιτικός στοχαστής και κοινωνιολόγος. Είναι περισσότερο γνωστός για το θεωρητικό του έργο για το κράτος, ενώ αξιοσημείωτη είναι η συνεισφορά του στην ανάλυση του φασισμού, των κοινωνικών τάξεων στον σύγχρονο κόσμο και της κατάρρευσης των δικτατοριών στη νότια Ευρώπη (Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα) κατά τη δεκαετία του '70. Υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του λεγόμενου «δομικού μαρξισμού», ενός φιλοσοφικού ρεύματος της δεκαετίας του '70, που αποτέλεσε προσπάθεια επιστροφής στο έργο του Καρλ Μαρξ και ανάδειξης του επιστημονικού του χαρακτήρα [...] Ο Νίκος Πουλαντζάς αυτοκτόνησε κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες, πηδώντας στο κενό από τον όροφο μιας πολυκατοικίας του Παρισιού στις 3 Οκτωβρίου 1979».¹⁹¹

Ο Θάνος Μικρούτσικος μιλώντας στην εφημερίδα «ΕΠΟΧΗ» για τον Νίκο Πουλαντζά και το «Κακόηθες μελάνωμα» αναφέρει ότι δεν το γνώρισε, αλλά τον θαύμαζε μέσα από το έργο του. Και συνεχίζει λέγοντας:¹⁹² «*Εκείνη την περίοδο ήμουν ιδιαίτερα στεναχωρημένος από τον θάνατο του Πουλαντζά, με είχε σοκάρει. Εξοργίστηκα όταν διάβασα στον Ριζοσπάστη δύο φράσεις μόνο, σε μια μέσα σελίδα, λίγο πάνω λίγο κάτω από την είδηση ότι είχε ακριβύνει το ζαμπόν και το κεφαλοτύρι, ότι «χθες αυτοκτόνησε στο Παρίσι ο Νίκος Πουλαντζάς» ή κάτι τέτοιο. Αυτή ήταν, σε μόλις δύο γραμμές, η αναγγελία του θανάτου ενός μεγάλου διανοητή, ενός από τους μεγαλύτερους διανοητές του μαρξισμού στον κόσμο. Αμέσως, ως μέλος του ΚΚΕ, έκρινα σκόπιμο και του αφιέρωσα το «Κακόηθες Μελάνωμα». Αυτό θεωρήθηκε αδιανόητο. Ήταν όμως μια πράξη συνειδητή, αποτέλεσμα της φοβερής εκτίμησης που έτρεφα για τον Νίκο Πουλαντζά αλλά και της αδυναμίας μου να παρακολουθήσω αυτή την αντίληψη που κυριαρχούσε στην Αριστερά και ιδιαίτερα στο ΚΚΕ. Την αφιέρωση στον Πουλαντζά την ανακοίνωσα, σε συμφωνία με τον Άλκη Αλκαίο, στις τέσσερις συναυλίες που έδωσα το 1980 στο Φεστιβάλ Αθηνών».*

Σχετικά με την αφιέρωση του τραγουδιού στον Νίκο Πουλαντζά, ο Ηρακλής Οικονόμου σχολιάζει:¹⁹³ «*Ακόμα κι αν δεχτούμε ότι η πρωτοβουλία αφιέρωσης του τραγουδιού "Κακόηθες*

¹⁹⁰ Αναζήτησε στην ιστοσελίδα <https://www.discogs.com/>

¹⁹¹ Νίκος Πουλαντζάς, <https://www.sansimera.gr/biographies/544>, ημ. επίσκ. 4/2/23.

¹⁹² Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Νίκο Πουλαντζά (2009) https://www.mousikaproastia.gr/2009/12/blog-post_9619.html, ημ. επίσκ. 4/2/23.

¹⁹³ Οικονόμου, Ηρακλής (2017), *Το ιστορικό σύμπαν του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 23.

μελάνωμα" ανήκει εξ ολοκλήρου στον Μικρούτσικο, η αποδοχή και η υιοθέτηση της αφιέρωσης από τον Αλκαίο συνιστά εξίσου μία πολιτική πράξη ιδιαίτερης σημασίας».

Δεν θα μπορούσαμε να συμφωνήσουμε περισσότερο με τον Σπύρο Αραβανή, αναφερόμενος στη δεύτερη στιχουργική κορυφή του δίσκου «Εμπάργκο», που κατά την άποψή του αποτελεί το εν λόγω τραγούδι:¹⁹⁴ *«Το δεύτερο τραγούδι – ορόσημο του δίσκου είναι το "Κακόηθες μελάνωμα". Ο τίτλος του ποιήματος μπορεί να παραπέμπει στη μητέρα του Αλκαίου η οποία πέθανε 43 χρονών από κακόηθες μελάνωμα, το τραγούδι όμως αφιερώθηκε στη μνήμη του αυτόχειρα διανοητή της Αριστεράς, με τις καθοριστικής σημασίας μαρξιστικές αναλύσεις αλλά και μαρξιστικές κριτικές του κυρίαρχου στην κομμουνιστική Αριστερά "σοβιετικού μαρξισμού" Νίκου Πουλαντζά. Όλοι οι στίχοι του τραγουδιού κρυπτικοί, με έντονο τον μετεωρισμό ανάμεσα στην κυριολεξία και στην αλληγορία, βαθιά πολιτικοί χωρίς να πολιτολογούν, και γενναία κριτικοί: "Σε παίρνει για ταξίδι μια σειρήνα / και μια πικρία μας ματώνει ανείπωτη. / Τη σκοτεινή σου μελετάμε πείνα / καχύποπτοι, ανύποπτοι και ύποπτοι».*

Η ποιητική γλώσσα του Αλκαίου στο εν λόγω τραγούδι ακροβατεί ανάμεσα στο ρεαλισμό και την αλληγορία, γεμάτη εικόνες, μεταφορές και γρίφους. Αισθητικό ενδιαφέρον προκαλεί ο τελευταίος στίχος των 4 κουπλέ (που είναι διαφορετικός κάθε φορά), δημιουργώντας περίτεχνα έναν συνειρμό ανάμεσα στις λέξεις σχετικά με τη σημασία και την κατάληξή τους: *καχύποπτοι, ανύποπτοι και ύποπτοι / παράφοροι, ανυπόφοροι κι αδιάφοροι / διάδικοι, υπόδικοι, κατάδικοι / μεγάφωνοι, μικρόφωνοι, παράφωνοι.* Ενδιαφέρον προκαλεί και η αναφορά σε διάφορα μέρη ανά τον κόσμο και την Ελλάδα: *Πέργαμος / Μπαστιά / Πόρος / Σαντορίνη.*

Ερχόμαστε λοιπόν να συμφωνήσουμε με τους παραπάνω μελετητές και να συμπληρώσουμε ότι ο Αλκαίος, με την επιλογή να αφιερώσει το τραγούδι στον Νίκο Πουλαντζά, φανερώνει για άλλη μια φορά την ταυτότητα της ιδεολογίας και της πολιτικής σκέψης. Μέσα από περίτεχνες αλληγορίες και όχι ρητές αναφορές στο πρόσωπο του μαρξιστή αυτόχειρα και με εργαλείο την έντονη μελαγχολία, μας μαρτυρά και πάλι ότι η ποίησή του είναι συνυφασμένη με την πολιτική και ιδεολογική επικαιρότητα της εποχής του.

Μες στο γημέιο του Μαγιού (Τουρκία '81)

Δίσκος: Εμπάργκο

---

¹⁹⁴ Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η στιχουργική του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 17.

Σύνθεση: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνεία: Μαρία Δημητριάδη

Χρονολογία κυκλοφορίας: 1982

*Στο φόρτε οι μηχανές την ώρα που γελάς
στο φόρτε οι μηχανές την ώρα που φωνάζεις
ανατριχίλα του κοσμάκη, μη μιλάς
στο μακελειό το ομηρικό που ωριμάζεις.*

Γρηγορείτε, κελιά, μες στο χημείο του Μαγιού!

*Χέρσα μου μάτια, τι αλκοολικός καιρός
με Βάγκνερ νανουρίζονται οι πρεζονόμοι
κι όλο ρωτάνε αν είναι νόμος φυσικός
να κάνει ο Χικμέτ διαδήλωση στη Ρώμη.*

Γρηγορείτε, πουλιά, μες στο χημείο του Μαγιού!

*Τώρα μαθαίνεις στο Ικόνιο αποκλεισμένος
ποιοί σαμποτάρουν με καλώδια το κορμί σου
πατριωτάκι, τρώει τα νύχια ο ανακριτής σου
κι είναι το ίδιο αγέλαστος και γελασμένος.*

Γρηγορείτε, παιδιά, μες στο χημείο του Μαγιού!

Το ποίημα αποτελείται από 3 τετράστιχες στροφές με σταυρωτή ομοιοκαταληξία, ανάμεσα στις οποίες παρεμβάλλεται ένας συγκεκριμένος στίχος, σχεδόν ίδιος κάθε φορά. Στον τίτλο του τραγουδιού έχει προστεθεί η φράση «Τουρκία '81». Πιθανότατα ο Αλκαίος να αναφέρεται στη χούντα που επιβλήθηκε στην Τουρκία στις 12/09/1980. Σε αυτή την άποψη συνηγορεί και ο Ηρακλής Οικονόμου, ο οποίος υποστηρίζει ότι ο Αλκαίος αναφέρεται στις συνθήκες που επικρατούν στην Τουρκία μετά την επιβολή του πραξικοπήματος όπου έγιναν εκατοντάδες συλλήψεις και δολοφονίες πολιτών.¹⁹⁵ Το πραξικόπημα της 12^{ης} Σεπτεμβρίου 1980 επιβλήθηκε με δήθεν στόχο να επιβάλλει την τάξη σε μια διχασμένη τούρκικη κοινωνία, ωστόσο ο βασικός σκοπός του υπήρξε η επίθεση και η εξουδετέρωση του αριστερού

¹⁹⁵ Οικονόμου, Ηρακλής (2017), *Το ιστορικό σύμπαν του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ. 22-23.

κινήματος της Τουρκίας. Ο τούρκικος λαός από την έναρξη της επιβολής της χούντας γνώρισε ανείπωτες στιγμές βίας και σκληρότητας (...*ανατριχίλα του κοσμάκη, μη μιλάς / στο μακελειό το ομηρικό που ωριμάζεις*). Ωστόσο, η αναφορά στο Μάιο μήνα, σύμφωνα με τον Οικονόμου¹⁹⁶, μας οδηγεί πιθανότατα σε ένα άλλο γεγονός που συνέβη στην Τουρκία 3 χρόνια πριν την επιβολή του πραξικοπήματος. Πρωτομαγιά του 1977 παρακρατικοί άνοιξαν πυρ μέσα στο πλήθος που είχε συγκεντρωθεί στην πλατεία Ταξίμ της Κωνσταντινούπολης για να διαδηλώσουν λόγω της εργατικής επετείου. Πολλοί από τους διαδηλωτές δολοφονήθηκαν, ενώ άλλοι ποδοπατήθηκαν. Αυτή την άγρια εικόνα πιθανόν περιγράφει ο Αλκαίος στους στίχους: *Γρηγορείτε, κελιά /πουλιά/παιδιά, μες στο χημείο του Μαγιού!*

Συμβολική είναι και η αναφορά στο σπουδαίο Τούρκο κομμουνιστή ποιητή Ναζίμ Χικμέτ μέσω μιας σουρεαλιστικής εικόνας: *κι όλο ρωτάνε αν είναι νόμος φυσικός / να κάνει ο Χικμέτ διαδήλωση στη Ρώμη*. Ο Ναζίμ Χικμέτ αποτέλεσε, μαζί με άλλους, πηγή έμπνευσης πολλών ευρωπαϊκών κινημάτων διαμαρτυρίας που ξέσπασαν ενάντια της τουρκικής χούντας. Αξιοποιώντας αυτό το πρόσωπο - σύμβολο ο Αλκαίος, σε συνδυασμό με τη χρήση της αλληγορικής και εικονοποιητικής του γλώσσας, καταδικάζει αιχμηρά το ολοκληρωτικό καθεστώς της Τουρκίας και το φασισμό.

Παρατηρούμε πως για ακόμα μια φορά ο Αλκαίος θέτει στο επίκεντρο του έργου του ένα ιστορικό/πολιτικό γεγονός, ενώ διαφαίνεται και πάλι το πόσο καλά γνωρίζει το παγκόσμιο πολιτικό γίγνεσθαι. Ο διεθνιστικός χαρακτήρας του Αλκαίου αναδεικνύει ξανά γεγονότα του παγκόσμιου προσκηνίου, αυτή τη φορά της γειτονικής Τουρκίας, και ο αιχμηρός του στίχος καταδικάζει τις βιαιότητες και το φασισμό που έχει επιβληθεί στη γειτονική χώρα. Τέλος, η αναφορά που κάνει ο Αλκαίος στον «ανακριτή» στο τέλος του τραγουδιού «*πατριωτάκι, τρώει τα νύχια ο ανακριτής σου / κι είναι το ίδιο αγέλαστος και γελασμένος*» - που θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως η τούρκικη χουντική αρχή – μιας δημιουργεί και μια σύνδεση με τις δικές του βιωμένες τραυματικές εμπειρίες των βασανιστηρίων του την περίοδο της χούντας στην Ελλάδα.

Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Παρατηρούμε πως σε αυτή την περίοδο δημιουργίας του Άλκη Αλκαίου, η στιχουργική του χαρακτηρίζεται από έντονη πολιτική χροιά. Στρατευμένος ξεκάθαρα στο χώρο της Αριστεράς και συγκεκριμένα στο ΚΚΕ, ο Αλκαίος αναδεικνύει σημαντικά ιστορικά και πολιτικά

---

¹⁹⁶ όπ, παρ., σελ. 22-23.

γεγονότα, ασχολείται με την αστική πάλη, τις συγκρούσεις και τις αντιθέσεις που γεννιούνται στη σφαίρα του κοινωνικού, καταδικάζει τη βία και το φασισμό, ενώ χρησιμοποιεί εκπληκτικά και ανανεωτικά την ελληνική γλώσσα για να φέρει στην επιφάνεια σημαντικούς αγώνες παγκόσμιων κινημάτων και αγωνιστών / συντρόφων. Η στιχουργική του είναι άμεσα συνυφασμένη με τα ιδεολογικά του «πιστεύω», αλλά και με την ιστορική και πολιτική πραγματικότητα της εποχής του. Η γλώσσα του είναι βαθιά λυρική, γεμάτη πραγματικές ή φανταστικές εικόνες, ενίοτε απλή και άλλοτε πυκνή και δύσκολη. Χωρίς συνθήματα και κραυγές μπλέκει τα πολιτικά σχόλια με την ποίηση κάνοντας εξαιρετική χρήση της ελληνικής γλώσσας. Επιλέγει να μην ερμηνεύονται όλα όσα γράφει με την πρώτη ανάγνωση, αφήνοντας «ανοιχτούς» τους στίχους για πολλαπλές ερμηνείες.

Οι συχνές αναφορές του σε διεθνή γεγονότα, συντρόφους και απελευθερωτικά κινήματα αποδεικνύουν πως ο Αλκαίος εξυψώνει την ελευθερία, την ειρήνη και την αξιοπρέπεια ως πανανθρώπινες αξίες που μπορούν να κατακτηθούν μόνο μέσω της συλλογικής ανθρώπινης δράσης και του αγώνα ενάντια σε κάθε μορφή φασισμού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία στοχεύσαμε στην ανάδειξη του πολιτικού τραγουδιού της πρώτης δεκαετίας της Μεταπολίτευσης στην Ελλάδα (1974-1984). Ειδικότερα αναλύσαμε το στιχουργό Άλκη Αλκαίο ως προς το έργο του κατά την περίοδο 1978-1982 με στόχο να εντοπιστεί η πολιτική ταυτότητα που φέρει, η διαφορετικότητα που αναδεικνύει μέσω της στιχουργικής του αλλά και η γενικότερη συμβολή του στο πολιτικό τραγούδι της περιόδου.

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρήθηκε μία ανασκόπηση του κοινωνικοπολιτικού κλίματος της περιόδου που μελετάμε. Διαπιστώθηκε πως η πρώτη μεταπολιτευτική δεκαετία αποτέλεσε μία προκλητική περίοδο για την ελληνική κοινωνία, καθώς η πτώση της δικτατορίας και η μετάβαση σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα έφερε ριζικές αλλαγές σε κάθε φάσμα της κοινωνικής και πολιτικής δράσης. Οι έντονες πολιτικές αναταραχές, η νομιμοποίηση του ΚΚΕ, η οργάνωση της κοινωνίας σε κόμματα και τα νέα ιδεολογικά ρεύματα αποτέλεσαν το πεδίο μέσα στο οποίο αναδείχθηκε μία έντονη πολιτικοποίηση μεγάλης μερίδας του ελληνικού λαού. Αποτέλεσμα της έντονης πολιτικοποίησης αυτής υπήρξε και η καλλιτεχνική έκρηξη της περιόδου όπου η αναφορά στο «πολιτικό» υπήρξε κυρίαρχη.

Έχοντας παρουσιάσει το πλαίσιο της εποχής, στη συνέχεια έγινε προσπάθεια να αποσαφηνιστεί ο όρος «πολιτικό τραγούδι» χρησιμοποιώντας δύο ενότητες: πρώτον κάνοντας μία περιοδολόγηση του πολιτικού τραγουδιού στην Ελλάδα επιχειρώντας να εντοπιστούν εκείνα τα χαρακτηριστικά που συνιστούν ένα τραγούδι «πολιτικό» σε κάθε περίοδο και δεύτερον αξιοποιώντας σημαντικές απόψεις καλλιτεχνών και ερευνητών περί ορισμού του πολιτικού τραγουδιού. Στην προσπάθεια προσέγγισης του όρου καταλήξαμε στο ότι το πολιτικό τραγούδι ιστορικά έχει συνδεθεί με τις έννοιες της αντίστασης και της πάλης ενάντια σε κάθε μορφή εξουσίας και αδικίας. Ωστόσο, πολιτικό μπορεί να χαρακτηριστεί οποιοδήποτε τραγούδι το οποίο είναι προϊόν μίας συγκεκριμένης κοινωνικής και ιστορικής περιόδου, διαμορφώνει στάση, αποτυπώνει την πρόθεση και το ιδεολογικό φίλτρο του δημιουργού, είναι αναγνωρίσιμο και προσλαμβάνεται (αναγνωρίζεται ή αξιολογείται) από το ακροατήριό του ως «πολιτικό».

Στο δεύτερο κεφάλαιο συντελείται αναφορά στη ζωή και το έργο του στιχουργού Άλκη Αλκαίου. Παραθέτοντας περιγραφές ανθρώπων που έζησαν μαζί του αλλά και μέσα από το λόγο του ίδιου του Αλκαίου έγινε προσπάθεια να σκιαγραφηθεί ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του

στιχουργού, καθώς και τα γεγονότα που υπήρξαν κομβικά για τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Παράλληλα, έγινε εκτενής αναφορά στην πολιτική στάση του στιχουργού, τις πεποιθήσεις αλλά και την αντιδικτατορική του δράση. Διαπιστώθηκε πως οι αριστερές καταβολές του Αλκαίου υπήρξαν καθοριστικές για τη διαμόρφωση της ζωής και του έργου του. Εξίσου καθοριστική ήταν και η συνεργασία του με το Θάνο Μικρούτσικο όπως αποδεικνύεται και από τις περιγραφές Αλκαίου – Μικρούτσικου αναφορικά με τη μεταξύ τους γνωριμία και συνεργασία. Όσον αφορά το στιχουργικό του έργο, παρουσιάστηκαν οι δισκογραφικές (και μη) δημιουργίες του Αλκαίου εντοπίζοντας επιρροές αλλά και κριτικές που έχουν ασκηθεί σε αυτές ενώ τέλος, αναλύθηκαν οι στιχουργικές περίοδοι του Αλκαίου βάσει της περιοδολόγησης που έχει προτείνει ο μελετητής Σπύρος Αραβανής. Διαπιστώθηκε πως η πρώτη στιχουργική περίοδος του Αλκαίου (1978-1982) αποτελεί και το πιο χαρακτηριστικό δείγμα της πολιτικής του γραφής, βαθιά επηρεασμένο από το ταραχώδες κλίμα της μεταπολίτευσης και της έντονης πολιτικοποίησης της εποχής. Η στράτευση του στην αριστερά και συγκεκριμένα στο ΚΚΕ είναι ολοφάνερη.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο, επιχειρήθηκε η ανάλυση – ερμηνεία 5 τραγουδιών της πρώτης στιχουργικής περιόδου του Αλκαίου (1978-1982) σε στίχους δικούς του και μουσική Θάνου Μικρούτσικου. Η στιχουργική του Αλκαίου σε αυτή την περίοδο αντανακλά την πολιτική του ταυτότητα και τις πολιτικές του πεποιθήσεις. Είναι ξεκάθαρα στρατευμένος στον κομμουνισμό κάνοντας χρήση λέξεων και φράσεων που αφορούν την ταξική πάλη, τις κοινωνικές συγκρούσεις και τους εργατικούς αγώνες. Η αναφορά του σε κινήματα, αγώνες και πολιτικά γεγονότα που σχετίζονται με την αριστερά αντανακλούν ένα στιχουργό βαθιά μελετημένο σε ζητήματα ιστορίας αλλά και εξαιρετικά ενημερωμένο ως προς το παγκόσμιο πολιτικό γίνεσθαι της περιόδου. Οι στίχοι των τραγουδιών του κριτικάρουν τον καπιταλισμό και τα ολοκληρωτικά καθεστώτα, αποπνέουν αντι-ιμπεριαλιστικό και αγωνιστικό χαρακτήρα, υμνούν τα κινήματα και τη συλλογική δράση των ανθρώπων και ασκούν κοινωνική κριτική. Ο Αλκαίος διεισδύει μέσα στις πολιτικές δράσεις με σκοπό να αναδείξει τις απόψεις του σχετικά με τις σχέσεις εξουσίας που αρθρώνονται ανάμεσα στους ανθρώπους αλλά και στα κράτη. Η οπτική του είναι ξεκάθαρα κομμουνιστική αναζητώντας πάντα μία δίκαιη κοινωνία.

Σχετικά με τη διαφορετικότητα που φέρει η στιχουργική του Αλκαίου διαπιστώθηκε πως η γλώσσα που χρησιμοποιεί είναι φοβερά ανανεωτική για την εποχή, καθώς αξιοποιεί ευφάνταστα όλα τα μεθοδολογικά εργαλεία της ποίησης (αλληγορίες, μεταφορές, προσωποποιήσεις, εικόνες) συνδυασμένα με πολιτικά και ιστορικά γεγονότα ή εμβληματικούς αγωνιστές και ποιητές: *Χέρσα μου μάτια, τι αλκοολικός καιρός/ με Βάγκνερ*

νανουρίζονται οι πρεζονόμοι/ κι όλο ρωτάνε αν είναι νόμος φυσικός/ να κάνει ο Χικμέτ διαδήλωση στη Ρώμη. Επιπλέον, μεγάλη πρωτοτυπία αποτελεί ο διεθνισμός που φέρει η ποίησή του μέσω των συχνών αναφορών του σε παγκόσμια κινήματα / γεγονότα (*Που πας χλομός καλέ μου Μιγκέλ/ γέμισε ο τόπος κίτρινες τουλίπες/ και στην πλατεία Χόρχε ντ' Αλβαράδο/ περιπολούν δεινόσαυροι και γύπες*) ή αγωνιστές / συντρόφους από διάφορα μέρη της γης (*Μανουέλ Ντουάρντε απ' το Πράσινο Ακρωτήριο/ ίσως ποτέ και να μη δω το πρόσωπό σου/ ωστόσο αν κρίνω απ' το αιμάτινο γραφτό σου/ θα πρέπει να 'ναι γιομάτο από λιοπύρι*). Ο Αλκαίος μιλάει, όπως αναδεικνύεται, ως «πολίτης του κόσμου», ως «εκφραστής της παγκόσμιας ελευθερίας», γεγονός που τον ξεχωρίζει από τους σύγχρονούς του πολιτικοποιημένους στιχουργούς.

Όλα τα παραπάνω συνηγορούν στο ότι ο Άλκης Αλκαίος αποτέλεσε μία ιδιαίζουσα περίπτωση στιχουργού που προσέφερε το δικό του λιθαράκι στη διαμόρφωση του πολιτικού τραγουδιού των πρώτων χρόνων της μεταπολίτευσης. Και όπως εύστοχα αναφέρει ο Θάνος Μικρούτσικος, ο Αλκαίος ήταν «...ο άνθρωπος αυτός ο οποίος έμεινε όρθιος ζώντας καθιστός. Ένας ποιητής που συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση του ελληνικού τραγουδιού».¹⁹⁷

---

¹⁹⁷ Αφήγηση στον Σπύρο Αραβανή (2017), *Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Άλκη Αλκαίο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62, σελ 13.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Τα προβλήματα που αντιμετώπισα για την εκπόνηση της εργασίας εντοπίζονται σε δύο άξονες. Ο πρώτος αφορά τη δυσκολία που δημιουργεί η πολυσημία της έννοιας του πολιτικού τραγουδιού, καθώς και η έλλειψη ενός συγκεκριμένου επιστημονικού ορισμού για αυτό. Ο δεύτερος άξονας σχετίζεται με το περιορισμένο υλικό γύρω από τη ζωή και το έργο του Άλκη Αλκαίου, υποθέτοντας ότι αυτό οφείλεται στο "χαμηλό προφίλ" του και την επιλογή του να μην εκτίθεται στη δημοσιότητα.

Τέλος, παρουσιάζονται κάποιες προτάσεις για περαιτέρω έρευνα: εργασία για το έργο του Άλκη Αλκαίου η οποία να μελετά το στίχο αλλά και την μουσική σύνθεση (χαρακτηριστικά δηλαδή της μελοποίησης του είδους). Σύγκριση με άλλους πολιτικοποιημένους ποιητές της περιόδου. Διεξοδικότερη ανάλυση της έννοιας του πολιτικού τραγουδιού, η οποία να περιλαμβάνει ίσως και σύγκριση με το πολιτικό τραγούδι στο εξωτερικό. Ανάλυση και ερμηνεία του συνολικού έργου του Άλκη Αλκαίου, και όχι μόνο μια συγκεκριμένης στιχουργικής περιόδου, η οποία θα οδηγήσει στη διερεύνηση της γενικότερης συμβολής του στην ελληνική μουσική.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Έντυπα

- Αραβανής Σπύρος (2017), *Μελοποιημένος λόγος. Είκοσι μελετήματα*. Μετρονόμος.
- Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η διάλεξη του Αλκαίου για τον Κώστα Καρυωτάκη*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62.
- Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η ποιητική συλλογή Εμπάργκο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62.
- Αραβανής, Σπύρος (2017), *Η στιχουργική του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62.
- Αραβανής, Σπύρος (αφήγηση του Θάνου Μικρούτσικου) (2017), *Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Άλκη Αλκαίο*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62.
- Ασδραχάς, Σπύρος, *Κριτικό σημείωμα πάνω στην εργασία του Α. Πολίτη για το κλέφτικο στο Ελληνικά*, τόμ.. 27, Θεσσαλονίκη, 1974.
- Βαμβακάς, Βασίλης (επιμ.) – Παναγιωτόπουλος, Παναγής (επιμ.) (2010), *Η Ελλάδα στη δεκαετία του '80 – κοινωνικό, πολιτικό και πολιτισμικό λεξικό*. Το Πέρασμα.
- Βούλγαρης, Γιάννης (2001), *Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης 1974-1990 – Σταθερή δημοκρατία σηματοδωμένη από τη μεταπολεμική ιστορία*. Θεμέλιο.
- Γελασάκης, Μιχάλης (2017), *Τρία ανέκδοτα ποιήματα του Άλκη Αλκαίου και η Αγέλαστη Άνοιξη του Μενέλαου Λουντέμη*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62.
- Γελασάκης, Μιχάλης (2017), *Στης γοργόνας το φτερό. Η επιρροή του Νίκου Καββαδία στο έργο του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62.
- Γεωργιάδου, Μαρία (2016), *Επιρροές και διακειμενικότητα στο έργο του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Ουτοπία, τχ. 117.
- Ιωάννου, Οδυσσέας (2011), *Ο Θάνος κι ο Μικρούτσικος*. Πατάκη.
- Ιωάννου, Χρήστος (1989), *Μισθωτή απασχόληση και συνδικαλισμός στην Ελλάδα*. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών.
- Καραμπελιάς, Γιώργος (1989), *Κράτος και Κοινωνία στη Μεταπολίτευση (1974-1981)*. Εξάντας.
- Κουνάδης, Παναγιώτης (2000), *Γεια σου περήφανη κι αθάνατη εργατιά-Μια διαδρομή στο κοινωνικό εργατικό τραγούδι*. Αρχείο Ιστορίας Συνδικάτων.
- Κωφός, Ευάγγελος (επιμ.) (2000), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Από το 1941 ως το τέλος του αιώνα*, τόμος ΙΣΤ. Εκδοτική Αθηνών.

- Λάβδας, Κων/νος (2007), *Εσωτερική πολιτική στο: Ιστορία των Ελλήνων*, τ. 18, Δομή.
- Λιάβας, Λάμπρος (επιμ.) – Τζαμτζής, Γιώργος (επιμ.) (2009), *Διονύσης Σαββόπουλος. Του '60 οι Εκδρομείς. Sui Generis*.
- Μουτσόπουλος, Θανάσης (2012), *Το αθηναϊκό underground 1964-1983*, Το Αθηναϊκό Underground. Athens voice books.
- Μυζάλης, Γιώργος (2018), *Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα, 1974 - 2002*. Fagotto Books.
- Μυζάλης, Γιώργος (2018), *Το πολιτικό τραγούδι στην Ελλάδα από το 1974. Ο συνθέτης Θάνος Μικρούτσικος και ο στιχουργός Κώστας Τριπολίτης*. Διδακτορική διατριβή, ΕΚΠΑ.
- Μυλωνάς, Κώστας (1985), *Ιστορία του Ελληνικού τραγουδιού (1960 – 1970)*, τ. 2, Κέδρος.
- Μυλωνάς, Κώστας (1992), *Ιστορία του ελληνικού τραγουδιού (1970 – 1980)*, τ. 3, Κέδρος.
- Οικονόμου, Ηρακλής (2017), *Το ιστορικό σύμπαν του Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62.
- Ορφανουδάκης, Μάνος (επιμ.) (2017), *Ο «ριζοσπάστης» Αλκαίος...* Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62.
- Παναγιωτόπουλος, Παναγής (2003), *Τραγούδι και πολιτική. Στρατευμένη τέχνη και ανάδυση της ατομικότητας στο: Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 - 2000*, τ. 10, *Η Ελλάδα της ομαλότητας 1974 – 2000: Δημοκρατικές κατακτήσεις, οικονομική ανάπτυξη και κοινωνική σταθερότητα*, Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαδόπουλος, Λευτέρης (2007), *Εν αρχή ην ο Καζαντζίδης*, Καστανιώτη.
- Πάπιστας, Κ. Σάκης (2007), *Το αστικό τραγούδι στα πέτρινα χρόνια 1940-1949*. Αδελφοί Κυριακίδη, σελ 52.
- Πασχαλίδης, Μίλτος (2014), *Αγύριστο κεφάλι*. Λιβάνη.
- Περιοδικό «Η Πάργα» (2012), *Κοπή βασιλόπιτας 2011 – Βράβευση του Ευάγγελου Λιάρου*, Αριθμ. Φύλλου 79.
- Πολίτης, Αλέξης (2001), *Το δημοτικό τραγούδι – Κλέφτικα*. Εστία.
- Ριζοσπάστης Εφημερίδα, 12 Φεβρουαρίου 1978.
- Σερντεδάκης, Νίκος (2015), *Συνέχειες και Ασυνέχειες της συλλογικής δράσης κατά τη μετάβαση από την «Καχεκτική Δημοκρατία» στη «Μεταπολίτευση» στο: Μάνος Αυγερίδης, Έφη Γαζή, Κωστής Κορνέτης (επιμ.), Μεταπολίτευση, η Ελλάδα στο μεταίχμιο δύο αιώνων*. Θεμέλιο.
- Σταυρούλη, Μαρία (2020), *Η performance art στην Ελλάδα μετά τη Μεταπολίτευση: πολιτικοκοινωνικές συνδηλώσεις στη δημόσια σφαίρα*. Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Συλιβός, Θανάσης (επιμ.) (2017), *Άλκης Αλκαίος (1949 – 2012)*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62.

Συλιβός, Θανάσης (επιμ.) (2017), *Δισκογραφία Άλκη Αλκαίου*. Περιοδικό Μετρονόμος, τχ. 62.

Τσίμερμαν, Μ. (2008), *Το τραγούδι της πόλης. Σχόλια για την ιστορία της διθυραμβικής ποίησης*, *Ενημερωτικό Δελτίο*. Κοινωφελές Ίδρυμα Αλέξανδρος Ωνάσης.

Τσιρώνης, Αυγέρης (2015), *Το πολιτικό τραγούδι των πρώτων χρόνων της Μεταπολίτευσης (έως το 1981). Το παράδειγμα του Θάνου Μικρούτσικου*. Πτυχιακή εργασία, ΤΛΠΜ.

Χατζιδάκις, Μάνος (1980), *Τα σχόλια του Τρίτου*. Εξάντας.

Gauntlett, Στάθης (2001), *Ρεμπέτικο Τραγούδι, Συμβολή στην επιστημονική του προσέγγιση*, Πρόλογος – Μετάφραση: Βλησίδης Κώστας. Εικοστού Πρώτου. Βλ. *Ο Ορφέας στον υπόκοσμο, Ο Μύθος και η μυθοποίηση του Ρεμπέτικου*.

Διαδίκτυο

Αραβανής, Σπύρος, «*Ο πολιτικός στίχος στο ελληνικό τραγούδι | α' μέρος*» <https://www.musicpaper.gr/topics/item/2685-politikos-stixos.gr>, ημερ. επίσκ. 10/1/23.

Η περιπέτεια ενός ποιήματος (1990) <https://archive.ert.gr/94448/>, ημ. Επίσκ. 3/1/22.

Ιωάννου, Οδυσσέας (2018), «*Ερωτικό (Πιρόγα)*» – 1982 https://www.tovima.gr/printed_post/erotiko-piroga-1982/, ημερ. επίσκ. 3/2/23.

Κούρου, Ιωάννα (2020), «*Τα κοινωνικά κινήματα μετά την Μεταπολίτευση*» (Πηγή: *Αρχαία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας*) στο <https://mag.spoutnik.gr/stiles/memory-stick/2152/takoinonika-kinimata-meta-tin-metapo/>, Ημ. Επίσκ.: 31/01/2023.

Με μια πιρόγα (Ερωτικό) | Αυτή είναι η ιστορία του τραγουδιού (2019) <https://www.getgreekmusic.gr/me-mia-piroga-erotiko-istoria-tragoudiou/>, ημερ. επίσκ. 3/2/23.

Νίκος Πουλαντζάς, <https://www.sansimera.gr/biographies/544>, ημ. επίσκ. 4/2/23.

Ο Θάνος Μικρούτσικος για τον Νίκο Πουλαντζά (2009) https://www.mousikaproastia.gr/2009/12/blog-post_9619.html, ημ. επίσκ. 4/2/23.

Παπαδογιάννης, Νίκος (2012), *Νεανική πολιτικοποίηση και «πολιτισμός» στα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευση* στο συνέδριο «*Μεταπολίτευση: Από τη μετάβαση στη δημοκρατία στην οικονομική κρίση;*», στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας "*Μορφές πολιτικής συμμετοχής*". <https://www.blod.gr/lectures/neaniki-politikopoiisi-kai-politismos-sta-prota-hronia-tis-metapoliteysis/> Ημ. Επίσκ.: 10/1/2023.

Σκίντσας, Γιώργος(2020), "«Αποφασίζομεν και διατάσσομεν» μετά μουσικής"
<https://www.tovima.gr/2020/11/16/culture/apofasizomen-kai-diatassomen-meta-mousikis/> Ημ.
επίσκ: 31/01/2023.

Σίγησε ο κοφτερός λόγος του Άλκη Αλκαίου (2012)
<https://www.kathimerini.gr/culture/475524/sigise-o-kofteros-logos-toy-alki-alkaiou/>, ημερ.
επίσκεψης 1/12/22.

Τσερόλας, Παναγιώτης (2013), «Η καλλιτεχνική έκρηξη της Μεταπολίτευσης» στο
<https://www.ektogrammis.gr/website/i-kallitehnik-i-ekrixi-tis-metapoliteysis>, Ημερ. Επίσκ:
31/01/2023.

Συνεντεύξεις στο διαδίκτυο

Ο Θάνος Μικρούτσικος μιλάει για τον Άλκη Αλκαίο (2007)
<https://www.youtube.com/watch?v=ujToP-iEeio&list=PLcStEalJaICQYDugB9LZt-8gGIIKK42An&index=1&t=51s> , ημ. επίσκ: 2/2/23.

Πρώτη ραδιοφωνική μετάδοση του Εμπάργκο (1982)
<https://www.youtube.com/watch?v=UjtOtQekfzw&list=PLcStEalJaICQYDugB9LZt-8gGIIKK42An&index=9&t=9s>, ημ. Επίσκ. 3/1/22.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Η ΔΙΣΚΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΑΛΚΗ ΑΛΚΑΙΟΥ (με χρονολογική σειρά)¹⁹⁸

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΙΑΣ (1978) / LYRA

Τίτλος: Φλεβάρης 1848

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Μαρία Δημητριάδη

ΔΕΛΤΙΟ ΚΑΙΡΟΥ (1980) / CBS

Τίτλος: Η μπαλάντα ενός φιλήσυχου

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Μαρία Δημητριάδη

ΕΜΠΑΡΓΚΟ (1982) / CBS

1^{ος} ολοκληρωμένος δίσκος

Τίτλος: Το κακόηθες μελάνωμα

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

Τίτλος: Μες στο χημείο του Μαγιού (Τουρκία '81)

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Μαρία Δημητριάδη

Τίτλος: Ερωτικό (Πιρόγα)

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Μανώλης Μητσιάς

Τίτλος: Ταπεινό ρέκβιεμ για το μέλλον ή Το άλλο πρόσωπο ενός αυτόνομου

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Βλάσσης Μπονάτσος

Τίτλος: Γαμμαγραφία (Σαλβαντόρ '80)

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

---

¹⁹⁸ Σημαντική παρατήρηση: στον συγκεκριμένο κατάλογο, εκτός από τις πρώτες εκτελέσεις, περιλαμβάνονται και επανεκτελέσεις/διασκευές καθώς και τραγούδια που επανακυκλοφόρησαν σε παραπάνω από έναν δίσκους.

Ερμηνευτής: Μαρία Δημητριάδη

Τίτλος: Σκάντζα

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Βλάσσης Μπονάτσος

Τίτλος: Πρωινή ή βραδινή σερενάτα

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Κώστας Καράλης

Τίτλος: Ωδή σ' ένα δρομέα ημιαντοχής

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

Τίτλος: Χαρούμενο τραγούδι για τη Σύλβια Πλαθ

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Μαρία Δημητριάδη

Τίτλος: Μεταμεσονύχτιο

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Κώστας Καράλης

Τίτλος: Υστερόγραφο

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

ΔΡΑΠΙΑ ΓΙΑ ΛΙΓΟ ΠΑΜΕ ΝΑ ΧΤΥΠΑΣ ΜΕ ΤΟ ΣΠΑΘΙ (1983)

/ CBS

Τίτλος: Κι αυτό κακόηθες παιδιά;

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

ΑΥΤΑ ΤΑ ΒΡΑΔΙΑ (1983)

Τίτλος: Μετανάστης στο Παγκράτι

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Βλάσσης Μπονάτσος

ΣΤΗΝ ΟΧΘΗ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ ΜΟΥ (1984) / ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΝΕΑΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Τίτλος: Πρωινό τσιγάρο

Μουσική: Νότης Μαυρουδής

Ερμηνευτής: Χορωδία (Κώστας Θωμαΐδης, Γιώργος Μεράντζας, Ανδρέας Μικρούτσικος, Σάκης Μπουλάς, Θανάσης Νικόπουλος, Γιάννης Σαμσιάρης)

Τίτλος: Μεσαιωνικό παραμύθι
Μουσική: Νότης Μαυρουδής
Ερμηνευτής: Γιάννης Σαμσιάρης

Η ΛΑΓΑΠΗ ΕΙΝΑΙ ΖΑΔΗ (1986) / MINOS

Τίτλος: Είπαμε να μη χαθούμε
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Χάρις Αλεξίου
Δισκογραφική εταιρεία: MINOS

Τίτλος: Η σκακιέρα
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Χάρις Αλεξίου

Τίτλος: Ερωτικό
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Χάρις Αλεξίου

Τίτλος: Θέατρο σκιών
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Χάρις Αλεξίου

Τίτλος: Φεύγω και μη με περιμένεις
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Χάρις Αλεξίου

Η ΧΑΡΙΣ ΑΛΕΞΙΟΥ ΣΕ ΑΠΡΟΒΛΕΠΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ (1987) **/ MINOS**

Τίτλος: Θέατρο σκιών
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Χάρις Αλεξίου

ΣΤΟΝ ΣΕΙΡΙΟ ΥΠΑΡΧΟΥΝΕ ΠΑΙΔΙΑ (1988) / ΣΕΙΡΙΟΣ

Τίτλος: Πρωινό τσιγάρο
Μουσική: Νότης Μαυρουδής

Ερμηνευτής: Νένα Βενετσάνου

ΟΣΟ ΚΡΑΤΑΕΙ ΕΝΑΣ ΚΑΦΕΣ (1989) / MINOS

2^{ος} ολοκληρωμένος δίσκος

Τίτλος: Δρόμοι νυχτερινοί
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Διονύσης Θεοδόσης

Τίτλος: Ένας στοιχειωμένος πύργος
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Διονύσης Θεοδόσης

Τίτλος: Εξπρές
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Διονύσης Θεοδόσης

Τίτλος: Μαγική πόλη
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Διονύσης Θεοδόσης

Τίτλος: Με το πλοίο του φελίνι
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Διονύσης Θεοδόσης

Τίτλος: Μεσάνυχτα σ' ένα μπαράκι
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Διονύσης Θεοδόσης

Τίτλος: Μια παλιά φωτογραφία
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Διονύσης Θεοδόσης

Τίτλος: Όσο κρατάει ένας καφές
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Διονύσης Θεοδόσης

Τίτλος: Το μπουφάν
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Διονύσης Θεοδόσης

Τίτλος: Χίμαιρα

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Διονύσης Θεοδόσης

Τίτλος: Η άνοιξη της Πάργας

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

ΧΟΡΕΥΩ (1989) / MINOS

Τίτλος: Βικτώρια

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Να γράφεις να τηλεφωνείς

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ (1991) / MINOS

Τίτλος: Όλα για πάρτη σου

Μουσική: Χριστόφορος Κροκίδης

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Χρόνια πολλά

Μουσική: Χριστόφορος Κροκίδης & Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

ΣΦΕΝΤΟΝΑ (1992) / MINOS

Τίτλος: Στο γήπεδο αυτό

Μουσική: Χριστόφορος Κροκίδης

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

ΔΕ ΣΗΚΩΝΕΙ (1994) / MINOS

Τίτλος: Πόρτο Ρίκο

Μουσική: Σταμάτης Μεσημέρης

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Σαν να μη σ' έχασα ποτέ

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

ΣΤΟΥ ΑΙΩΝΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΚΑ (1996) / MINOS

Τίτλος: Ατάκες

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Για μια Ντολόρες

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Λούνα παρκ

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Μια παλιά φωτογραφία

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Πάντα γελαστοί

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Πατησίων και Παραμυθιού γωνία

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Ρόζα

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Σαν πλανόδιο τσίρκο

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Τα πλοία των ερώτων

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

ΔΥΡΙΟ (1996) / MINOS

Τίτλος: Για το αδύνατο ικανοί
Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου
Ερμηνευτής: Μαρία Δημητριάδη

Τίτλος: Γιατί μετράς τα τρόλεϊ
Μουσική: Λαυρέντης Μαχαιρίτσας
Ερμηνευτής: Μαρία Δημητριάδη

Τίτλος: Να με θυμάσαι
Μουσική: Χριστόφορος Κροκίδης
Ερμηνευτής: Μαρία Δημητριάδη

13.000 ΜΕΡΕΣ (1998) / LYRA

Τίτλος: Κοντραπούντο
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Της αγκαλιάς η ξενιτιά
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Το νησί των πειρατών
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Ο ΘΑΝΟΣ ΜΙΚΡΟΥΤΣΙΚΟΣ ΤΡΑΓΟΥΔΑ ΘΑΝΟ ΜΙΚΡΟΥΤΣΙΚΟ (1998) / MINOS

Τίτλος: Σιντάρτα
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

Τίτλος: Το κακόηθες μελάνωμα
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

Τίτλος: Ωδή σ' ένα δρομέα ημιαντοχής

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

Τίτλος: Η άνοιξη της Πάργας
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

ΚΑΚΕΣ ΣΥΝΗΘΕΙΕΣ (1998) / MINOS – EMI

Τίτλος: Νανούρισμα
Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

ΕΝΤΕΛΒΑΪΣ (1999) / MINOS

3^{ος} ολοκληρωμένος δίσκος

Τίτλος: Κιφ
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Μ' ένα τσιγάρο σέρτικο
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Ουμ Χαράμ
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Δρομολόγιο
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Είδα
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Σαν κατάδικος δραπέτης
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Άνοιξη
Μουσική: Μάριος Τόκας

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Αμανές

Μουσική: Μάριος Τόκας

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Πυρετός

Μουσική: Μάριος Τόκας

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Θρίλερ

Μουσική: Μάριος Τόκας

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Με το φιλί του μελτεμιού

Μουσική: Μάριος Τόκας

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Σαββατόβραδο

Μουσική: Μάριος Τόκας

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Εντελβάις

Μουσική: Μάριος Τόκας

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Τίτλος: Ανεπίδοτο

Μουσική: Μάριος Τόκας

Ερμηνευτής: Δημήτρης Μητροπάνος

Ο ΦΥΛΑΚΑΣ ΚΙΟ ΒΑΣΙΛΙΑΣ (2000) / LYRA

Τίτλος: Φύλλα αλκαλικά

Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας

Ερμηνευτής: Μανώλης Λιδάκης

Τίτλος: Το μετάξι

Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας

Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Όλα ζουν αν τα θυμάσαι

Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας

Ερμηνευτής: Μελίνα Κανά

Τίτλος: Πουλί σε δέντρο αρχοντικό
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Μανώλης Λιδάκης

ΥΛΙΚΟ ΟΝΕΙΡΩΝ (2001) / ΑΚΤΗ

Τίτλος: Πουλί σε δέντρο αρχοντικό
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Μανώλης Λιδάκης

Τίτλος: Φύλλα αλκαλικά
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Μανώλης Λιδάκης

ΜΕΛΙΝΑ ΚΑΝΑ (2001) / LYRA

Τίτλος: Οι αγάπες μου
Μουσική: Δημήτρης Ψαρράς
Ερμηνευτής: Μελίνα Κανά

Τίτλος: Ποινικό μητρώο
Μουσική: Δημήτρης Ψαρράς
Ερμηνευτής: Μελίνα Κανά

Τίτλος: Όσο μακραίνω απ' το γκρεμό
Μουσική: Δημήτρης Ψαρράς
Ερμηνευτής: Μελίνα Κανά

Τίτλος: Χάος
Μουσική: Δημήτρης Ψαρράς
Ερμηνευτής: Μελίνα Κανά

ΕΚΠΟΜΠΗ (2001) / MERCURY

Τίτλος: Κάτω στο μεγάλο ύπνο
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Ελευθερία Αρβανιτάκη

ΒΥΘΙΣΜΕΝΕΣ ΑΓΚΥΡΕΣ (2001) / MINOS – EMI

Τίτλος: Αγύριστο κεφάλι
Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Η ΑΣΦΑΛΤΟΣ ΠΟΥ ΤΡΕΧΕΙ (2001) / EMI

Τίτλος: Ιπτάμενο χαλί
Μουσική: Λαυρέντης Μαχαιρίτσας
Ερμηνευτής: Γιώργος Νταλάρας

ΕΝΑ (2002) / LYRA

Τίτλος: Της σιωπής
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Νυχτολούλουδο
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Το καθρεφτάκι
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Τα διόδια
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Παλίρροια
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Σήματα φωσφορικά
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Το αγκάθι
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Του Έρωτα
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας

Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Η ΜΟΝΗ ΜΟΥ ΠΑΤΡΙΔΑ ΕΙΝΑΙ Ο ΧΡΟΝΟΣ (2003) / MINOS

Τίτλος: Σε κλίμακα μποφόρ

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Το σαράκι του Ρεμπώ

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Βοριάς φυσάει τα λόγια μου

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

ΥΠΕΡΟΧΑ ΜΟΝΑΧΟΙ (2006) / LEGEND RECORDINGS

4^{ος} ολοκληρωμένος δίσκος

Τίτλος: Αργώ

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Μανώλης Μητσιάς

Τίτλος: Της θάλασσας τα μάγια

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Μανώλης Μητσιάς

Τίτλος: Κούκος μόνος σ' ένα ταμπλό

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Μανώλης Μητσιάς

Τίτλος: Πυραμίδες

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Μανώλης Μητσιάς

Τίτλος: Ωροσκόπιο

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Χρήστος Θηβαίος

Τίτλος: Παντομίμα

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος

Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

Τίτλος: Blues on the road
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Χρήστος Θηβαίος

Τίτλος: Στης γοργόνας το φτερό
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

Τίτλος: Υπνοβάτης
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Μανώλης Μητσιάς

Τίτλος: Το ραβδί και το κλειδί
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Μανώλης Μητσιάς

Τίτλος: Χάρτινη ζωή
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Μανώλης Μητσιάς

Τίτλος: Στου Αδάμ την εξορία
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Μανώλης Μητσιάς

Τίτλος: Σιντάρτα
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Θάνος Μικρούτσικος

ΟΙ ΤΡΟΒΑΔΟΥΡΟΙ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ ΜΟΥ (2007) / UNIVERSAL

5^{ος} ολοκληρωμένος δίσκος

Τίτλος: Οι τροβαδούροι
Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης
Ερμηνευτής: Βασίλης Καζούλης, Βαγγέλης Γερμανός, Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Πλατεία ασωμάτων
Μουσική: Χάρης & Πάνος Κατσιμίχας
Ερμηνευτής: Χάρης & Πάνος Κατσιμίχας, Γιώργος Νταλάρας

Τίτλος: Τα ενυδρεία του έρωτα
Μουσική: Φίλιππος Πλιάτσικας
Ερμηνευτής: Φίλιππος Πλιάτσικας

Τίτλος: Κάτι περιμένω (βραδιά όπερας)
Μουσική: Δημήτρης Παπαδημητρίου

Ερμηνευτής: Νίκος Πορτοκάλογλου

Τίτλος: Εναέρια τρένα

Μουσική: Αλκίνοος Ιωαννίδης

Ερμηνευτής: Αλκίνοος Ιωαννίδης

Τίτλος: Ντόμινο

Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας

Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Το ταξί

Μουσική: Διονύσης Τσακνής

Ερμηνευτής: Διονύσης Τσακνής, Ασπασία Στρατηγού

Τίτλος: Μη με φοβάσαι

Μουσική: Δημήτρης Παπαδημητρίου

Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Εχεμύθεια

Μουσική: Νίκος Ζούδιαρης

Ερμηνευτής: Αρλέτα

Τίτλος: Νόστος

Μουσική: Λαυρέντης Μαχαιρίτσας

Ερμηνευτής: Λαυρέντης Μαχαιρίτσας

Τίτλος: Πιο πέρα από τα μάτια (Το πάρκο της Ζυρίχης)

Μουσική: Χρήστος Θηβαίος

Ερμηνευτής: Χρήστος Θηβαίος

Τίτλος: Ελεύθερη πτώση

Μουσική: Δημήτρης Ζερβουδάκης

Ερμηνευτής: Δημήτρης Ζερβουδάκης

Τίτλος: Το φίλτρο

Μουσική: Μιχάλης Κουμπιός

Ερμηνευτής: Γιώργος Νταλάρας

ΜΕΧΡΙ ΝΑ ΠΑΡΕΙΣ ΠΑΓΩΤΟ ΣΕ ΒΡΙΣΚΕΙ Ο ΧΕΙΜΩΝΑΣ (2007) / IMPACT MUSIC

Τίτλος: Παγίδα

Μουσική: Πάνος Κατσιμίχας

Ερμηνευτής: Πάνος & Χάρης Κατσιμίχας

ΤΟ ΦΙΛΤΡΟ (2008) / UNIVERSAL MUSIC GREECE

Τίτλος: Το φίλτρο

Μουσική: Μιχάλης Κουμπιός

Ερμηνευτής: Γιώργος Νταλάρας

ΟΥΡΑΝΙΑ ΤΟΞΑ ΚΥΝΗΓΩ (2009) / LYRA

6^{ος} ολοκληρωμένος δίσκος

Τίτλος: Τα πουλιά της αγάπης

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Ζεϊμπέκικο της φυλακής

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Σταυρόλεξο

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Τυφλόμυγα

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Στους πέντε ανέμους

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Χορός της πέτρας

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Μπολερό

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Μπουρίνι

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Μια καλησπέρα

Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Τσουλήθρα
Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου
Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Μη νυχτωθείς
Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου
Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

Τίτλος: Μελόδραμα
Μουσική: Βασίλης Παπακωνσταντίνου
Ερμηνευτής: Βασίλης Παπακωνσταντίνου

ΠΕΡΑΣΜΑ (2010) / LYRA

7^{ος} ολοκληρωμένος δίσκος

Τίτλος: Βραδινές περιπολίες
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Μελίνα Κανά

Τίτλος: Καράβι στον τοίχο
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Δευτερόπριμα
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Μελίνα Κανά

Τίτλος: Οι μύστες της ερήμου
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Το ποτάμι
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Μελίνα Κανά

Τίτλος: Το πιθάρι και το λυχνάρι
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Μονοπώλιο
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Τα φρύγανα
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Μελίνα Κανά

Τίτλος: Ακροβάτης
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Ίλιγγος
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Κόλλα λευκή
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Μελίνα Κανά

Τίτλος: Το θαύμα
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Ρέστα
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Τίτλος: Το ποτάμι II
Μουσική: Σωκράτης Μάλαμας
Ερμηνευτής: Σωκράτης Μάλαμας

Η ΑΥΛΗ ΤΩΝ ΤΡΕΛΩΝ (2012) / SONY

8^{ος} ολοκληρωμένος δίσκος

Τίτλος: Υπνόσακος
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Δίχως όρια
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Ακόμα γράφω γράμματα
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Ένας αστείος ιδαλγός
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Δρόμοι της πέστροφας
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Φέρε μαζί σου χρόνο
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Εκεί που δεν το περιμένεις
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Ο έρωτας σκοτώνει και του πάει
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Άσε με στ' όνειρο
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Η αυλή των τρελών
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Ο μύλος και το αστέρι
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Ο Σάντσο Πάντσα στην οδό Σταδίου
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Το σκάφανδρο
Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

Τίτλος: Το πέταγμα (Το σύντομο καλοκαίρι της Κατερίνας Γ')

Μουσική: Μπάμπης Στόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΣΤΗΝ ΑΜΟΡΓΟ (2013) / MINOS EMI

9^{ος} ολοκληρωμένος δίσκος

Τίτλος: Καλοκαίρι στην Αμοργό

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Χρήστος Θηβαίος

Τίτλος: Ηπειρώτικο

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Σταυρόλεξο

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Δε μένει πια εδώ η Χαλιμά (demo)

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Οι τροβαδούροι της καρδιάς μου

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Μ. Πασχαλίδης, Β. Καζούλης, Β. Γερμανός

Τίτλος: Το σαράκι του Ρεμπώ (πρώτο σχεδιάσμα)

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Το σαράκι του Ρεμπώ (live version)

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Κώστας Θωμαΐδης

Τίτλος: Αγύριστο κεφάλι (Μάης '98) (demo)

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Αγύριστο κεφάλι

Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης

Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Ο ΤΙΘΥΜΑΣ ΑΙΔΕΝ ΠΕΘΑΙΝΕΙ (2014) / MINOS EMI

Τίτλος: Δωσ' μου μια μέρα αληθινή

Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Γιάννης Κότσιρας
(Οι στίχοι είναι του Άλκη Αλκαίου και του Οδυσσέα Ιωάννου)

ΜΙΑ ΣΤΑΓΟΝΑ ΦΩΣ (2014) / MINOS EMI

Τίτλος: Μαύρα η αγάπη μου φοράει
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Αρμός

Τίτλος: Λείζερ και προβολείς
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Αρμός

Τίτλος: Μαγική πόλη
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Αρμός

ΦΕΡΕ ΜΑΖΙ ΣΟΥ ΧΡΟΝΟ (2016) / ΜΕΤΡΟΝΟΜΟΣ

Συλλογή τραγουδιών σε στίχους Άλκη Αλκαίου

Ερμηνεία: Ομάδα Φωνητικής Έκφρασης Μουσικά Σύνολα του Παν/μιου Θεσσαλίας,
συμμετέχει ο Σωκράτης Μάλαμας

PARADISE (2016) / SPIDER MUSIC

Τίτλος: Εκεί που ο έρωτας κοιμάται
Μουσική: Ορφέας Περίδης
Ερμηνευτής: Ορφέας Περίδης

ΣΤΗΝ ΟΜΙΧΛΗ ΤΩΝ ΚΑΙΡΩΝ (2017) / SPIDER MUSIC

Τίτλος: Το πιο ωραίο μου τραγούδι θα σου πω
Μουσική: Θάνος Μικρούτσικος
Ερμηνευτής: Μαριάννα Πολυχρονίδη

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΠΟΥ ΖΟΥΝΕ ΛΑΘΡΑΙΑ (2017) / COBALT MUSIC

10^{ος} ολοκληρωμένος δίσκος

Τίτλος: Στις ξερολιθιές
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Ρωξάνη
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Κλόουν
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Κιφ
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Το τραγούδι των σειρήνων
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Υπνόσακος
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Ανεπίδοτο
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Οι έρωτες του δρόμου
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Μπάμπης Στόκας, Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Σ' ένα βουνό
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Καλοκαίρι στην Αμοργό
Μουσική: Μίλτος Πασχαλίδης
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

Τίτλος: Στις ξερολιθιές
Μουσική: Μάριος Τόκας
Ερμηνευτής: Μίλτος Πασχαλίδης

12+1 ΗΛΙΟΤΡΟΠΙΑ (2018) / ΕΡΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑ

11^{ος} ολοκληρωμένος δίσκος

Τίτλος: Της φωτιάς

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός

Ερμηνευτής: Παντελής Θαλασσινός

Τίτλος: Οι κήποι των εσπερίδων

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός

Ερμηνευτής: Παντελής Θαλασσινός

Τίτλος: Της παρέας

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός

Ερμηνευτής: Φαίδρα Θαλασσινού

Τίτλος: Σπαθιές στο κύμα

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός

Ερμηνευτής: Παντελής Θαλασσινός

Τίτλος: Μικρή Ελλαδογραφία

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός

Ερμηνευτής: Λιζέτα Καλημέρη

Τίτλος: Το δαχτυλίδι

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός

Ερμηνευτής: Παντελής Θαλασσινός

Τίτλος: Ο δρόμος, το γράμμα κι ο ταχυδρόμος

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός

Ερμηνευτής: Παντελής Θαλασσινός

Τίτλος: Κλόουν

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός

Ερμηνευτής: Παντελής Θαλασσινός

Τίτλος: Βότσαλα

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός

Ερμηνευτής: Παντελής Θαλασσινός

Τίτλος: Οι μεγάλοι δρόμοι

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός

Ερμηνευτής: Παντελής Θαλασσινός

Τίτλος: Το νησί της αγάπης

Μουσική: Παντελής Θαλασσινός
Ερμηνευτής: Παντελής Θαλασσινός

Τίτλος: Το πανέρι
Μουσική: Παντελής Θαλασσινός
Ερμηνευτής: Παντελής Θαλασσινός